RĀMĀYAṆA

OF

VĀLMĪKI

INDIA'S NATIONAL EPIC

For the first time critically edited from original manuscripts
derived from all parts of India

By

Raghu Vira

With the cooperation of

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI,
RAJA OF AUNDH

V S SUKTHANKAR, M A, PH D,
GENERAL EDITOR, THE MAHABHARATA, POONA

LAKSHMAN SARUP, M A, D PHIL,
THE UNIVERSITY, LAHORE

S K DE, M A, D LITT,
THE UNIVERSITY, DACCA

W KIRFEL, PH D,
THE UNIVERSITY, BONN (GERMANY)

SADHU RAM, M A,
THE ACADEMY, LAHORE

Illustrated from ancient reliefs and paintings

Fascicule I July 1938

Under the patronage of His Highness the Maharaja of Mysore
and the Raja of Aundh

Sarasvati Vihara Series

EDITED BY

Raghu Vira, M. A., Ph. D., D. Litt. et Phil.
DIRECTOR, INTERNATIONAL ACADEMY OF INDIAN CULTURE, LAHORE
IN COLLABORATION WITH OTHER SCHOLARS

Volume 7

RĀMĀYAṆA OF VĀLMĪKI

I. 1-6

Rupees 10/- Shillings 15/-

July, 1938

Published by the Director

for

The International Academy of Indian Culture,
Lahore, India

Printed by Mr. Sadhu Ram, M. A., at the Academy's own printing works, the Arya Bharati Press
LAHORE

सरस्वती-विहार-ग्रन्थाः

७

महर्षि-वाल्मीकि-विरचितम्

आदि-काव्यं

रामायणम्

आदि-काण्डे सर्गा १६

आचार्य-रघुवीरेण परिष्कृतम्

विक्रमाब्दा १९९५

मूल्यं-रूप्याणां दश

प्रकाशिता—सरस्वती-विहारः, लवपुरम्

एतत् काव्य सरस्वती विहार आर्यभारत्य् अभिधे मुद्रण गृहे मुद्रितम्

OUR MANUSCRIPTS

क1

Lalchand Library, Lahore, No 4848 Folios 75 Generally 16 lines to a page and 32 syllables to a line Size 28½ × 18½ cm Written space 21 × 12 cm

Devanagari script Neatly written, clean margins no variae lectiones, no interlinear notes, few corrections

Red ink generally used for section colophons Yellow pigment used for deletion

Stanzas are numbered for every *sarga* separately *Sargas* not numbered

No date

There is a beautiful painting on the first page ४

Glazed paper

Provenance, Lahore

The manuscript has been transcribed from a Sārada original There are scores of corruptions due to mislection of Saradā ligatures, e g पात्मीकिन्मुनि॰ for वाल्मीकिर्मुनि॰, महुणो॰ for सद्गुणो॰, सूर्येन्मु॰ for सूर्येन्दु॰, सभ्य॰ for सत्य॰, ममभ्य॰ for स सत्य॰, नवस् for रसस्

The MS contains the complete Bālakānda

म1

Lalchand Library, Lahore, No 2959 Folios 64 Generally 12 lines to a page and 52 syllables to a line Size 37 × 15 cm Written space 30 × 10 cm

Devanagari script Variants, additions and corrections are frequent on the margins Nothing interlinear

Red ochre rubbed over colophons Yellow pigment for deletion is common

Stanzas are not numbered, but the *sargas* are

No date

Unglazed paper Some of the folios are coloured yellow

Provenance, Bharatpur

Complete Bālakānda The last *sarga* is numbered 57

म2

Lalchand Library, Lahore, No 1773 Folios 58, the first six damaged at the centre 11 18 lines to a page and 32 50 syllables to a line Size 34 × 18 cm Written space 24 × 11 to 28 × 13 cm The writing in the earlier part is bolder Gradually it becomes finer and the number of lines in a page as well as syllables in a line increases, the written space also widens

Devanāgari script Cursive hand Variants, additions and corrections on margins

Colophons and *dandas* in red ink Yellow pigment used for deletion

Stanzas and *sargas* are occasionally numbered

Dated *Vikrama Samvat 1783 (Rama, Vasu Naga, Indu), Margaśirṣa Sita pakṣa Daśami, Bhrgu vasara*

Unglazed paper

Provenance, Jullundur City

म has usurped the entire sphere of ष

Complete Bālakānda The last *sarga* is numbered 50

म$_{3}$

Lalchand Library, Lahore, No. 6167. Folios 38. Generally 21 lines to a page and 40-60 syllables to a line. Size 29 × 15 cm. Written space 22 × 10 cm.

Devanāgarī script. Cursive hand. Occasional marginal corrections and additions. No interlinear notes.

Red ink used for *daṇḍas* on folio 27. Yellow pigment used for deletion. Red ochre has been rubbed over colophons.

Stanzas are not numbered, though the *sargas* generally are.

Dated *Vikrama Saṃvat 1878, Pauṣa, Śudi, Tṛtīyā.*

Unglazed paper.

Provenance not known.

Complete Bālakāṇḍa. According to the last colophon it contains 52 *sargas.*

ब् has replaced व् altogether.

म$_{4}$

Lalchand Library, Lahore, No. 2961. Folios 90. Lines 13, 14 to a page and 35 syllables to a line. Size 39 × 17 cm. Written space 31 × 11 cm.

Devanāgarī script. Carefully written. Marginal and interlinear additions, corrections and variations are entered by a late hand.

Daṇḍas and colophons in red ink. Yellow pigment used for deletion.

Stanzas and *sargas* are occasionally numbered.

No date.

Unglazed paper.

Provenance, Alwar State.

Complete Bālakāṇḍa. The last *sarga* is numbered 77.

म$_{5}$

Lalchand Library, Lahore, No. 1772. Folios 81. Generally 15 lines to a page and 32 syllables to a line. Size 33 × 17 cm. Written space 22½ × 11 cm.

Devanāgarī script. The scribe has taken pains to write beautifully. Clean margins. No interlinear matter.

Colophons and *daṇḍas* in red ink. Yellow pigment used for deletion.

Stanzas and *sargas* occasionally numbered.

No date.

Unglazed paper.

Provenace, Amritsar.

Complete Bālakāṇḍa. There are two sets of numbers in the colophon at the end: (i) 64 *sargas*, 2850 stanzas, (ii) 80 *sargas*, 4170 stanzas.

म$_{6}$

Lalchand Library, Lahore, No. 2972. Folios 80. Generally 14 lines to a page and 36 syllables to a line. Size 34 × 20 cm. Written space 23 × 13 cm.

Devanāgarī script. Very neat hand. Clean margins. The MS. has never been revised or compared. The ink is very gummy and hence the folios show a tendency to stick together.

No red ink. No yellow pigment. Red ochre rubbed over colophons.

Stanzas are not numbered, while the *sargas* generally are.

No date.

Unglazed paper.

Provenance not known.

Complete Bālakāṇḍa. The last *sarga* is numbered 78.

स$_7$

Lalchand Library, Lahore, No 5942 Folios 64 Generally 15 lines to a page and 38 syllables to a line Size 33 × 16 cm Written space 27½ × 12½ cm

Devanagari script Cursive hand Margins generally clean A few corrections Nothing interlinear

Red ink not used Yellow pigment used for deletion Red ochre has been rubbed over colophons

Stanzas and *sargas* are occasionally numbered

Dated *Vikrama Samvat 1860, Magha, Sudi 5*

Unglazed paper

ख् has replaced ष् altogether

Provenance not known

Complete Bālakānda The last *sarga* is numbered 78

स$_8$

Lalchand Library, Lahore, No 2970 Folios 70 Generally 13 lines to a page and 36 syllables to a line Size 32 × 14 cm Written space 27 × 10½ cm

Devanagari script Cursive hand Margins generally clean A few corrections No interlinear notes

Red ink not used Yellow pigment used for deletion Red ochre rubbed over colophons

Stanzas and *sargas* are occasionally numbered

Date *Vikrama Samvat 1846 (rasa, bhuja, vasu bhumi) Bhadrapada, Arka ghasre Girisadhava tithau*

Unglazed paper

Provenance not known

ख् has replaced ष् altogether

Complete Bālakānda

स$_9$

Lalchand Library, Lahore, No 2973 Folios 111 Generally 10 lines to a page and 36 syllables to a line Size 34 × 15 cm Written space 24 × 9½ cm

Devanagari script Very neatly written Clean margins and interlinear spaces A few corrections

Stanzas are not numbered, though the *sargas* are

Dandas and colophons in red ink Yellow pigment used for deletion

No date

Unglazed paper

Provenance Rāma mandira temple at Pancavati, Nasik

Complete Balakānda According to the last colophon it contains 78 *sargas*

स$_{10}$

Lalchand Library, Lahore, No 2969 Folios 54 Generally 16 lines to a page and 48 syllables to a line Size 34 × 19 cm Written space 27 × 13 cm

Devanāgari script Neat hand Marginal additions corrections and variants in a late hand

Red ink not used Yellow pigment used for deletion Red ochre rubbed over colophons

Stanzas are not numbered, while the *sargas* occasionally are

No date

Unglazed paper. The leaves have grown brittle.
Provenance, Kaithal (in Kurukṣetra).
स्त has invariably been used for त.
Complete Bālakāṇḍa, the last *sarga* is numbered 78.

म$_{11}$

Lalchand Library, Lahore, No. 2971. Folios 1-3 (1st *sarga*) and 1-85 (from the second *sarga* up to the end). The first three leaves measure 24½ × 13½ cm. Written space 23 × 11½ cm. There are 18 lines to a page and 40 syllables to a line. The rest measure 30 × 16 cm. Written space 25 × 12 cm. There are 13 lines to a page and 32 syllables to a line.

Devanāgarī script. Careless hand. Additions, corrections and variants are noted on the margins.

Red ink used only for *daṇḍas*. Red ochre rubbed over colophons and beginnings of sections. Yellow pigment used for deletion.

No date.

Unglazed paper.

Provenance not known.

The first *sarga* belongs to the Kashmirian recension. The last three folios contain the earlier portion of Ayodhyākāṇḍa. The MS. has been copied by some student, who has analysed every line into separate words by superior vertical strokes. He has also put numbers on words to indicate their sequence in prose.

The last *sarga* is numbered 78.

म$_{12}$

Lalchand Library, Lahore, No. 6155. Folios 54. Generally 16 lines to a page and 43 syllables to a line. Size 34 × 19 cm. Written space 25½ × 13 cm.

Devanāgarī script. Neat hand. Margins clean. A few corrections in a late hand.

Red ink not used. Yellow pigment used for deletion. Red ochre rubbed over stanza numbers and colophons.

Stanzas and *sargas* are numbered.

No date.

Unglazed paper.

Provenance, Lahore.

Complete Bālakāṇḍa. The colophon at the end records *sargas* 46 (sic !) and stanzas (*granthas*) 1850.

म$_{13}$

Lalchand Library, Lahore, No. 4702. Folios 74. Generally 12 lines to a page and 40 syllables to a line. Size 33½ × 15½ cm. Written space 25½ × 10½ cm.

Devanāgarī script. Careful hand. Margins clean. A few corrections. *Daṇḍas* and colophons in red ink. Yellow pigment used for deletion.

Date *Vikrama Saṃvat* 1890, *Jyeṣṭha*, *Sudi* 2, *Bhauma-vāsara*.

Unglazed paper.

Provenance not known.

Complete Bālakāṇḍa. The last *sarga* is numbered 57.

व$_{1}$

Dacca University Library, No. 593A. Folios 104. Generally 7 lines to a page and 60 syllables to a line. Size 53 × 12½ cm. Written space 38 × 5½ cm.

Bengali script. Careful hand. Additions, corrections and variants are noted on margins. Nothing interlinear.

Red ink not used Yellow pigment used for deletion
Stanzas and *sargas* are not numbered
Date *Śaka Samvat 1725*
Old Bengali unglazed paper
Provenance, Rangpur
Complete Balakānda The last *sarga* is numbered 54

ब$_2$

Dacca University Library, No 4777 Folios 72 Generally 8 lines to a page and 52 syllables to a line Size 52 × 11½ cm Written space 40 × 5 cm
Bengali script Cursive hand Additions, corrections and variations noted on margins Nothing interlinear
Red ink not used Yellow pigment used for deletion
Stanzas and *sargas* are not numbered
Dated *Śaka Samvat 1698*
Old Bengali unglazed paper
Provenance not known
Complete Bālakānda

ब$_3$

Dacca University Library, No 510 Folios 98 Generally 7 lines to a page and 64 syllables to a line Size 51 × 10 cm Written space 40 × 4½ cm
Bengali script Careful hand Additions, corrections and variants are noted on margins Nothing interlinear
Red ink not used Yellow pigment used for deletion
Old Bengali unglazed paper
Date *Śaka Samvat 1687*
Provenance, Malatinagar, Bogra District
Complete Bālakāṇda

ब$_4$

Dacca University Library, No 2087 Folios 4 38 (the first 3 folios missing) 40 205 Generally 6 lines to a page and 35 syllables to a line Size 44 × 11 cm Writte[n] space 33 × 5 cm
Bengali script Careful hand Clean margins Nothing interlinear
Red ink and yellow pigment not used Some of the folios are coloured yellow
Date *Śaka Samvat 1705 Vaiśakha 15*
Old Bengali unglazed paper The leaves have grown brittle
Provenance, Bagiya, District Faridpur
Complete Bālakānda

ते$_1$

Lalchand Library, Lahore, No 5885 Bālakāṇḍa ends on leaf 29 First seven damaged Generally 12 lines to a page and 100 syllables to a line Size 48 × 5 cm W[ritten] space 43 × 5 cm
Telugu script Careful hand No marginal and interlinear notes
Stanzas are not numbered, the *sargas* are
No date
Palm leaf, old and brittle
Provenance not known
The last *sarga* is numbered 77 The colophon at the end gives the number [of stanzas]
2280 and of syllables 72960

द२

Lalchand Library, Lahore, No. 6328. Bālakāṇḍa ends on leaf 103. 5-8 lines to a page and 32-48 syllables to a line. Size 48 × 4½ cm. Written space 43 × 3½ cm.
Grantha script. Careful hand. Margins and interlinear spaces clean.
Stanzas are not numbered, the *sargas* are.
No date.
Palm-leaf.
Provenance not known.
The last *sarga* is numbered 77.

द३

Lalchand Library, Lahore, No. 6329. Bālakāṇḍa ends on leaf 87. 7-10 lines to a page and 50 syllables to a line. Size 37½ × 3½ cm. Written space 33 × 3 cm.
Grantha script. Cursive hand. No marginal and interlinear notes.
Stanzas are not numbered, the *sargas* are.
No date.
Palm-leaf.
Provenance not known.
The last *sarga* is numbered 77.

द४

Lalchand Library, Lahore, No. 6210. Bālakāṇḍa ends on leaf 93. Generally 9 lines to a page and 44 syllables to a line. Size 32½ × 3½ cm. Written space 28½ × 2½ cm.
Grantha script. Careful hand. No marginal and interlinear notes.
Stanzas are not numbered, the *sargas* are.
No date.
Palm-leaf.
Provenance not known.
The last *sarga* is numbered 77.

द५

International Academy of Indian Culture, Lahore, No. Malayalam 1. Bālakāṇḍa ends on leaf 34. Generally 9 lines to a page and 128 syllables to a line. Size 70 × 5 cm. Written space 66 × 3½ cm.
Malayalam script. Careful hand. No marginal and interlinear notes.
Stanzas are not numbered, the *sargas* are.
No date.
Palm-leaf, very old.
Provenance not known.
The last *sarga* is numbered 77.

द६

International Academy of Indian Culture, Lahore, No. Malayalam 2. Bālakāṇḍa ends on leaf 41. The first 6 leaves containing the first six *sargas* are missing. Generally 9 lines to a page and 100 syllables to a line. Size 70 × 5½ cm. Written space 64 × 4½ cm.
Malayalam script. Careful hand. No marginal and interlinear notes.
Stanzas are not numbered, the *sargas* are.
No date.
Palm-leaf, very old and brittle.
Provenance not known.
The last *sarga* is numbered 77.

द7

Lalchand Library, Lahore, No 2974 Folios 46 14 20 lines to a page and 48 syllables line Size 37½ × 16½ cm Written space 30 × 10½ cm
Devanāgari script Careful hand No marginal and interlinear notes
Dandas and colophons in red ink Yellow pigment used for deletion
Stanzas and *sargas* numbered occasionally
Date *Vikrama Samvat 1897 Pausa, Kṛṣṇa 3 Bhṛguvāsara Vrajendra valavantasim asya rajye*
Unglazed paper
Provenance not known
Bālakānda complete

द8

Lalchand Library, Lahore No 6900 Folios 104 Generally 16 lines to a page and 48 syllables to a line Size 42 × 15½ cm Written space 33 × 12 cm
Devanagarī script Cursive hand Additions corrections and variants are noted on margins Nothing interlinear Yellow pigment used for deletion
Red ink used for marginal notes
Stanzas and *sargas* are numbered
Date *Vikrama Samvat 1890*
Unglazed paper
ष has replaced ख altogether
Provenance Bharatpur
Complete Bālakānda with Tilaka commentary
The last colophon reads ग्रन्थसंख्या २२५० । व्याख्या २८०० ॥

द9

Lalchand Library, Lahore No 4030 Folios 67 Generally 14 lines to a page and 40 syllables to a line Size 35 × 17½ cm Written space 22 × 12 cm
Devanagarī script Careful hand Margins and interlinear spaces clean
Dandas and colophons in red ink Yellow pigment used for deletion
Stanzas and *sargas* are numbered
Date *Vikrama Samvat 1846 Margaśirṣa Kṛṣṇa pakṣa 2 Vudha*
Unglazed paper
ष has replaced ख altogether
Provenance Bharatpur,
Complete Bālakānda The last *sarga* is numbered 77

द10

Lalchand Library, Lahore, No 2977 Folios 130 Generally 16 lines to a page an syllables to a line Size 32 × 18½ cm Written space 24½ × 16½ cm
Devanagarī script Neat hand Margins and interlinear spaces clean
Dandas and colophons in red ink Yellow pigment used for deletion
Stanzas and *sargas* are numbered
Date *Vikrama Samvat 1850*
Unglazed paper
Provenance, Bharatpur
Complete Bālakanda with a commentary by Maheśvaratīrtha The last s
77

द$_{11}$

Lalchand Library, Lahore, No. 2976. Folios 126. Generally 9 lines to a page and 35 syllables to a line. Size 32 × 13½ cm. Written space 26 × 8 cm.

Devanāgarī script. Careful hand. Margins and interlinear spaces clean. A few corrections.

Red ink not used. Yellow pigment used for deletion. Red ochre rubbed over *daṇḍas* and colophons.

Stanzas and *sargas* are numbered.

Date *Vikrama Saṃvat 1915, Māgha, Kṛṣṇā 13, Ravi-vāsara.*

Unglazed paper.

Provenance, Allahabad. The MS. was acquired at Mathura.

Complete Bālakāṇḍa. The colophon at the end reads: प्रयागक्षेत्रे यमुनादासेन लिखितम् ।

द$_{12}$

Lalchand Library, Lahore, No. 1217. Folios 60. Generally 13 lines to a page and 51 syllables to a line. Size 36 × 16 cm. Written space 28½ × 11½ cm.

Devanāgarī script. Careful hand. Folios 2, 3 are by a late hand. Margins and interlinear spaces clean. A few corrections.

Daṇḍas and colophons in red ink. Yellow pigment used for deletion.

Stanzas and *sargas* are numbered.

Date *Vikrama Saṃvat 1895.*

Unglazed paper.

Provenance, Bharatpur.

Complete Bālakāṇḍa. The last *sarga* is numbered 77.

At the end it is my pleasant duty to thank most cordially Pt. Viśvabandhu of the D. A. V. College, Lalchand Library, Lahore, and Prof. Sushil Kumar De of the Dacca University. They have been most liberal in the loan of their MSS. The Rāmāyaṇa collection of the Lalchand Library is particularly good. It was made at great pains by the previous Director of the Library, Pt. Bhagavad Datta.

अथ

वाल्मीकीये रामायणे

वाल—काण्डम्

अस्माक हस्त लेखेषु मङ्गलादि प्रारम्भ वचनानि—

क,

ओं नमो नारायणाय ॥
ओं नम कमल-दल विपुल-नयनाभिरामाय श्री-राम चन्द्राय नम ॥ ओं ॥
ओं नम कमल-दल विपुल-नयनाभिरामाय श्री-राम चन्द्राय नम ॥ ओं ॥
१ जयति रघु वंश तिलक कौसल्या हृदय-नन्दनो राम ।
दश-वदन निधन-कारी दाशरथि पुण्डरीकाक्ष ॥
२ नमस् तस्मै मुनीशाय श्री-युताय तपस्विने ।
सर्व ज्ञान निवासाय वाल्मीकि-मुनये नम ॥
३ कूजन्त राम रामेति मधुर मधुराक्षरम् ।
भारद्व कवितो शाखो वन्दे वाल्मीकि-कोकिलम् ॥
४ वाल्मीकेर् मुनि सिंहस्य कविता-वन चारिण ।
शृण्वन् राम-कथा-नाद को न याति परां गतिम् ॥
५ यः पिबन् सततं लोके रामायण-कथामृतम् ।
स गृणन् स मुनिं वन्दे प्रचेत -सम त्रिकसम् ॥
१ गोष्पदी-कृत-वारीश मशकी-कृत-राक्षसम् ।
रामायण महा माला-रत्न वन्दे ऽनिलात्मजम् ॥

ख,

श्री-गणेशाय नम ॥ ओं ॥
दद द्वितीयः श्लोक
(पाठान्तर १ *ध्यानाधिवासाय)
श्री-जानकी-वल्लभाय नम ॥ श्री रघु-नाथाय नम ॥
७ जिन भगवता तेन हरिणा लोक धारिणा ।
षजेन विश्व रूपेण निर् गुणेन गुणात्मना ॥
दद प्रथम श्लोक

ग,

ओं श्री-गणेशाय नम ॥ श्री गुरु चरण कमलाभ्यां नम ॥
ओं नम सरस्वत्यै ॥ ओं नमः शिवाय ॥
ओं नमः कमल-दल त्रिपुल-नयनाभिरामाय श्री-राम चन्द्राय नम ॥
ओं नमो नारायणाय ॥ ओं ॥
दद २ ६ श्लोका
(पाठान्तराणि ३[1] कविता शाखो ४[1] वाल्मीकि-मुनि सिंहस्य
५[1] प्राप्ने राम-चरितामृत-सागर)
अञ्जनी-नन्दन वन्दे जानकी-शोक-नाशनम् ॥

म$_3$

श्री-गणेशाय नमः ॥ श्री-रामाय नमः ॥

इह १-६ श्लोकाः

(पाठान्तराणि २[३] °ज्ञानाधिवासाय ५[१-२] यः पिबन् सततं राम-
चरितामृत-सागरं ५[४] प्राचेतः-सम-कल्मषं)

अञ्जनी-नन्दनं वन्दे जानकी-शोक-नाशनम् ॥

म$_4$

श्री-रामाय नमः ॥ ओं ॥

इह १-६ श्लोकाः

(पाठान्तराणि २[३] °ज्ञानाधिवासाय ३[३] कविता- ५[४] प्राचेत-
सम-कल्मषं)

८ अञ्जनी-नन्दनं वीरं जानकी-शोक-नाशनम् ।
कपीशम् अक्ष-हन्तारं वन्दे लङ्का-भयं-करम् ॥
९ चरितं रघु-नाथस्य शत-कोटि-प्रविस्तरम् ।
एकैकम् अक्षरं पुंसां महा-पातक-नाशनम् ॥
१० उल्लङ्घ्य सिन्धोः सलिलं सलीलं यः शोक-वह्निं जनकात्मजायाः ।
आदाय तेनैव ददाह लङ्कां नमामि तं प्राञ्जलिर् आञ्जनेयम् ॥
११ मनो-जवं मारुत-तुल्य-वेगं जितेन्द्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ।
वातात्मजं वानर-यूथ-मुख्यं श्री-राम-दूतं मनसा स्मरामि ॥
१२ रामाय राम-भद्राय राम-चन्द्राय वेधसे ।
रघु-नाथाय नाथाय सीतायाः पतये नमः ॥

इह सप्तमः श्लोकः

(पाठान्तरं [४]महात्मना)

अत्र गायत्रीत् इति ॥

म$_5$

ओं स्वस्ति श्री-गणेशाय नमः । श्री-राम-चन्द्राय नमः । श्री-गुरवे नमः ॥ ओं ॥

इह १-६, ८, ९, ७ श्लोकाः

(पाठान्तराणि २[३] °ज्ञानाधिवासाय ३[३] कविता- ५[४] प्राचेत-
सम-कल्मषं ८[४] लोकाभयं-करं ९[३] अक्षरं प्रोक्तं)

म$_6$

ओं स्वस्ति प्रजाभ्यः । श्री-गणेशाय नमः । ओं श्री-राम-चन्द्राय नमो नमः ॥
ओं नमः सरस्वत्यै ॥ ओं ॥

इह १-६ श्लोकाः

(पाठान्तरे ३[३] कविता-शाखं ४[१] वाल्मीकिर् मुनि-भृङ्गस्य)

म$_7$

श्री-गणेशाय नमः । ओं नमः श्री-राम-चन्द्राय ॥

इह १, ७, २ श्लोकाः

(पाठान्तर २[१] [४] सर्व ज्ञानाधिवासाय तस्मै वाल्मीकये नम)

१३ येनाकारि शिला त्रधूर् जल निधौ येनोद्धराम् तारिताः ।
केनाप्येन पुन स्वकीय-नगरी वैकुण्ठम् आसादिता ॥

१४ प्राप्तान्ते ऽपि च कस्य नाम शरण संसारिणां प्राणिनाम् ।
कारुण्यैक-घने सुधा-मधु-घने किं किं न लोकोत्तरम् ॥

इह ३ ४ श्लोकौ
(पाठान्तरं ३[१] कविता-)

$म_{८}$

ओं श्री गणेशाय नम ॥ श्री शारदायै नम ॥ ओं नम परमात्मने ॥
ओं नम कमल दल विपुल नयनाभिरामाय श्री राम चन्द्राय ॥ ओं ॥

इह १ ६, ८, ९, ७ श्लोका
(पाठान्तराणि ३[१] कविता ४[१] मुनि भृङ्गस्य ५[२] प्राचेत-सम
कदमय ७[१] विष्णु रूपेण ८[१] कपीश मद हर्तार
८[४] लोकाभय कर)

$म_{९}$

ओं नमो श्री गणेशाय नम ॥

१५ नारायण नमस्कृत्य ना चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं व्यास ततो जयम् उदीरयेत ॥

इह १ ६,८,२ श्लोका
(पाठान्तराणि २[१] ज्ञानाधिवासाय ३[१] कविता ५[१] [१] च पिबन्
समत राम चरितामृत सागर ५[४] प्राचेत-मम-कदमय
८[१] कपीश-मदे हन्तार ९[१] अक्षर प्रोक्त)

$म_{१०}$

ओं नमो विघ्न-हर्त्रे श्री-गणेशाय नमः । श्री गुरवे नम ॥
ओं नम सरस्वत्यै ॥
ओं नमो भगवत वासुदेवाय स × × × रूपाय नमः ॥ ओं ॥

इह १-६, ८, ९, ७ श्लोका
(पाठान्तराणि २[१] भगवाय ३[१] कविता ४[१] मुनि भृङ्गस्य
७[१] विष्णु रूपण ८[२] लोकाभय कर ९[१] अक्षर प्रोक्त)

$म_{११}$

ओं नमो नारायणाय ॥
ओं नमः कमल दल विपुल नयनाभिरामाय श्री राम चन्द्राय नमः ॥ ओं ॥

इह १-६ श्लोकाः
(पाठान्तरं ४[१] वाल्मीकिन् मुनि भृङ्गस्य)

$म_{१२}$

प्रथम २२ पुस्तम् ॥

म$_{13}$

श्रीमते रामानुजाय नमः । श्री-गणेशाय नमः ॥

इह द्वितीयः श्लोकः

(पाठान्तरं [३] °ज्ञानाधिवासाय)

१६ अ-विरल-मद-जल-निवहं भ्रमर-कुण्डलानेक-सेवित-कपोलम् ।
अभिमत-फल-दातारं कामेशं गणपतिं वन्दे ॥

१७ या कुन्देन्दु-तुषार-हार-धवला या शुभ्र-वस्त्रावृता ।
या वीणा वर-दण्ड-मण्डित-करा या श्वेत-पद्मासना ॥

१८ या ब्रह्माच्युत-शंकर-प्रभृतिभिर् देवैः सदा वन्दिता ।
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेष-जाड्यापहा ॥

१९ विरमति महा-कल्पेनाभीयथैक-निकेतनः ? ।
त्रि-भुवन-पुनः-शिल्पी ? यस्य प्रतिक्षणम् आत्म-भूः ॥

२० किम्-अधिकरणा कीदृक् कस्य व्यवस्थितिर् इति ।
असाव् उदरम् अविशद् द्रष्टुं तस्मै जगन्-निधये नमः ॥

इह तृतीयः श्लोकः

२१ जयति भृगु-वंश-तिलकः प्रथम-कविर् द्विज-वरः स वाल्मीकिः ।
मृदु-ललित-पद-निबद्धं कृतम् इह रामायणं येन ॥

इह प्रथमः श्लोकः

२२ अत्रैव धर्म-विधिर् अत्र पति-व्रतत्वं
सौभ्रात्रम् अत्र निखिला गुरु-भक्तिर् अत्र ।
वाल्मीकिना कवि-वृष-प्रवरेण गीते
रामायणे वदत के ऽत्र गुणा न सन्ति ॥

इह सप्तमः श्लोकः

व$_1$

ओं नमो गणेशाय ॥
ओं नमो भगवते वासुदेवाय ॥

इह १५, १, ७, २ श्लोकाः

(पाठान्तराणि १५[२] सरस्वतीं चैव १[१] कौशल्या-नन्दि-वर्धनो
रामः २[३-४] सर्व-ज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय नमो नमः)

व$_2$

ओं नमो गणेशाय ॥
ओं नमो राम-चन्द्राय ॥

इह द्वितीयः श्लोकः

(पाठान्तरं [३-४] सर्व-ज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय महात्मने)

२३ नीलेन्दीवर-नील-निर्मित-वपुः पद्मायतोद्वीक्षणो
धन्वी बाहु-बलावलेप-दलित-प्रख्यात-लङ्केश्वरः ।
क्षीरोदार्णव-सेतु-बन्धन-करस् तीक्ष्णांशु-वंशोद्भवो
वैदेही-वदनारविन्द-मधुपः श्री-राघवः पातु वः ॥

इह तृतीय श्लोक
(पाठान्तर १ राम रामेति कूजन्त १ आरुह्य कविता-शाखा)
२४ राम रत्नम् अह वन्दे चित्रकूटक-पेटके ।
कौशल्या शुक्ति सम्भूत जानकी कण्ठ भूषणम् ॥
इह प्रथमः श्लोक
(पाठान्तर १ कौशल्या नन्दि-वर्धनो राम)

घ₁

ओं नम श्री राम चन्द्राय ॥
इह १, २ श्लोकौ
(पाठान्तरे १ कौशल्या नन्दि वर्धनो राम २१ सर्व ज्ञानाधि
धाम्नाय वाल्मीकाय नमो नम)

घ₂

प्रथमानि नीधि पद्मानि सुमानि ।

ङ₁

श्री-रामाय परम गुरवे नम ॥ शुभम् अस्तु × × × शान्तये ॥
इह ३ ५,११ श्लोका
(पाठान्तराणि ३१ कविता- ५११ च पिबन् सतत राम चरितामृत
सागर ५१ प्राचेत मम-कल्मष ११ शिरसा नमामि)

हरि ओं ॥

ङ₂

शक्ति सुषुम्ना नाडी बीजम् ॥ इडा शक्ति ॥
मध्यवर्ति सरस्वती-कीलक ॥ मम चतुर् विध पुरुषार्थ-सद्ध्य × × × स ॥
धर्मात्मा हृदयाय नम.। सत्य सन्धश् च शिरसे स्वाहा ॥ रामो
दाशरथिर् यदि शिखाये वौषट् ॥ पौरुषे चाप्रतिद्वन्द्व. कवचाय हुम् ॥
स जहि नेत्राभ्या वौषट् ॥ रावणिम् अस्त्राय फट् ॥ भूर् भुव स्वर् ओम्
इति दिक्-बन्ध ॥ ध्यानम् ॥
२५ धर्मात्मा सत्य-सन्धश् च रामो दाशरथिर् यदि ।
पौरुषे चाप्रतिद्वन्द्वस् स जहि जहि रावणिम् ॥
२६ सहस्रादित्य-संकाश सर्व शस्त्र निबर्हणम् ।
राम शक्तिमय ध्यायेद् राघव सायकम् ॥
२७ अभीप्सितार्थ सिद्ध्य् अर्थं पूजितो य सुरैर् अपि ।
सर्व विघ्न छिदे तस्मै गणाधिपतये नमः ॥
इह ३ ५, ६, ८ श्लोकाः
(पाठान्तराणि ३१ कविता ५१ राम चरितामृत-सागर
५१ प्राचेत सम कल्मष)
२८ आमिषी-कृत मार्तण्ड गोष्पदी-कृत-सागरम् ।
तृणी-कृत दशग्रीवम् आञ्जनेय नमाम्य् अहम् ॥

२९ आञ्जनेयम् अति-पाटलाननं काञ्चनाद्रि-कमनीय-विग्रहम् ।
पारिजात-तरु-मूल-वासिनं भावयामि पवमान-नन्दनम् ॥

इह १०, ११ श्लोकौ

(११[४] पाठान्तरं शिरसा नमामि)

३० रामम् इन्दीवर-श्यामं राजीवायत-लोचनम् ।
× × [ब्रह्म]णः स्थानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा ॥

३१ वाल्मीकि-गिरि-संभूता राम-सागर-गामिनी ।
पुनाति भुवनं पुण्या रामायण-महा-नदी ॥

३२ यः कर्णाञ्जलि-संपुटैर् अहर् अहस् पिबत्य् आदरात् ।
वाल्मीकेर् वदनारविन्द-गलितं रामायणाख्यं मधु ॥

३३ जन्म-व्याधि-जरा-विपत्ति-मरणैर् अत्यन्त-सोपद्रवम् ।
संसारं स विहाय गच्छति पुमान् विष्णोः पदं शाश्वतम् ॥

३४ नमो ऽस्तु रामाय स-लक्ष्मणाय देव्यै च तस्यै जनकात्मजायै ।
नमो ऽस्तु रुद्रेन्द्र-यमानिलेभ्यो नमो ऽस्तु चन्द्रार्क-मरुद्-गणेभ्यः ॥

३५ तद्-उपगत-समास-सन्धि-योगं
सम-मधुरोपनतार्थ-वाक्य-बद्धम् ।
रघु-वर-चरितं मुनि-प्रणीतं
दशशिरसश् च वधं निशामयध्वम् ॥

इह नवमः श्लोकः

(पाठान्तरं [३] अक्षरं प्रोक्तं)

३६ यत्र यत्र रघु-नाथ-कीर्तनं तत्र तत्र कृत-मस्तकाञ्जलिम् ।
वाष्प-वारि-परिपूर्ण-लोचनं मारुतिं नमत राक्षसान्तकम् ॥

३७ रामं रामानुजं सीतां भरतानुजं
सुग्रीवं वायु-सूनुं च प्रणमामि पुनः [पुनः] ॥
कौशल्या-नयनेन्दुम् × × ×
× × × तमानसहंसं
रामं राजीव-लोचनं वन्दे ॥

द३

३८ शुक्लाम्बर-धरं विष्णु-शशि-वर्णं चतुर्-भुजम् ।
प्रसन्न-वदनं ध्यायेत् सर्व-विघ्नोपशान्तये ॥
श्री-रामाय नमः ॥ श्री-गुरुभ्यो नमः ॥

इह ३-६, ८, २८ श्लोकाः

(पाठान्तराणि ३[१] कविता- ५[१] राम-चरितामृत-सागरं ५[४] प्राचेत-
सम-कल्मषं ८[१] अंजना-)

इह १०, ११, २१ श्लोकाः

३९ वेद-वेद्ये परे पुंसि जाते दशरथात्मजे ।
वेदः प्राचेतसादासीत् ? साक्षाद् रामायणात्मना ॥

इह ३३ श्लोकः

४० शृण्वन् रामायणं स भक्त्याथ पारं पदम् एव वा ।
स याति ब्रह्मणः स्थानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा ॥

इह २५ श्लोक

द४

इह २७, ३८, ३६, ८, २८, १०, ११ श्लोका

(पाठान्तराणि २०ʼ सुरर् अपि २०ʼ श्री-गणाधिपतये नम ३ʼ कविता-
५ʼʼ च पिबन् सतत राम-चरितामृत-सागर
५ʼ प्राचेत सम-कल्मष)

४१ श्री राघव दशरथात्मजम् अप्रमेय सीता-पतिं रघु कुलान्वय रत्न दीपम् ।
आ आजु-बाहुम् अरविन्द दलायताक्ष राम निशाचर विनाश-करं नमामि ॥

इह २४, ११ श्लोकौ

४२ श्लोक सार-समाकीर्णं सर्ग-कल्लोल सकुलम् ।
काण्ड-ग्राह-महा-मीन वन्दे रामायणार्णवम् ॥

इह १९, १२, १३ श्लोका

४३ दण्डकारण्य-पाषाणे असुर् वक्षसि कौस्तुभ ।
समान स्वरूपी च द वैदेहा पाद् पद्मयौ ॥

इह ९, ४०, १५ श्लोका

(पाठान्तरे ९ʼ अक्षर प्रोक्त ४०ʼ च पाद्~अथ पार)

श्रीमते राम चन्द्राय नमः रघुनन्दनाय । शुभम् ॥

द५

प्रथम पत्र लुप्तम्

द६

प्रथमानि पत्र पत्राणि लुप्तानि

द७

श्री महा-गणाधिपतये नम ॥ श्रीमद् राम चन्द्राय नम ॥
श्रीमते रामानुजाय नम ॥ श्री शारदायै नम ॥

इह १, १६, ३९, ७ श्लोका

(पाठान्तराणि १ʼ स जयति ३ʼ कविता ५ʼʼ च पिबन् सतत
राम चरितामृत सागर ५ʼ प्राचेन सम-कल्मष)

द८

ओं श्री गणेशाय नम ॥

द९

श्री-गणेशाय नमः ॥ श्रीमते रामानुजाय नम ॥ ओं ॥

इह १, १६, ८, १०-१२, ७ श्लोकाः

(पाठ तराणि ३ʼ कविता ५ʼʼ च पिबन् सतत राम
चरितामृत-सागर ५ʼ प्राचेन-सम-कल्मष
११ʼ शिरसा नमामि)

द$_{१०}$

श्री-राम-चन्द्राय नमः ॥

इह ३७, ३९, ३-६, ८, १०-१२, ७ श्लोकाः
(पाठान्तराणि ३^{३} कविता- ५$^{१-२}$ यः पिबन् सततं राम-चरिता-
मृत-सागरं ५^{४} प्राचेत-सम-कल्मषं ७^{३} विष्णु-रूपेण)

द$_{११}$

श्री-गणेशाय नमः ॥ श्री-राम-चन्द्राय नमः ॥

द$_{१२}$

श्री-गणाधिपतये नमः ॥

इह १, ३, ५, ६, ३६, ७ (प्रान्ते) श्लोकाः
(पाठान्तराणि १^{१} स जयति ३^{३} कविता- ५$^{१-२}$ यः पिबन् सततं
राम-चरितामृत-सागरं ५^{४} प्राचेत-सम-कल्मषं)



वङ्ग विशेषा
११४

°निरतस्
* * वरः

११४

तपः-स्वाध्याय-निरतं
तपस्वी वाग्-विदां वरम् ।
नारदं परिपप्रच्छ
वाल्मीकिर् मुनि-सत्तमः ॥ १ ॥
को न्व् अस्मिन् प्रथितो लोके
सद्-गुणैर् गुणवत्तरः ।
धर्म-ज्ञश् च कृत-ज्ञश् च
सत्य-वाक्यो दृढ-व्रतः ॥ २ ॥
उदाराचार-संपन्न
सर्व-भूत-हितश् च कः ।
वीर्यवांश् च वदान्यश् च
कश् चापि प्रिय-दर्शनः ॥ ३ ॥
जित-क्रोधो महान् कश् च
धृतिमान् को ऽन्-असूयकः ।

दक्षिणापथ विशेषा
११४

* मुनि-पुंगवम्
* न्व् * सांप्रतं *
गुणवान् कश् च वीर्यवान्

चारित्रेण च को युक्तः
सर्व-भूतेषु को हितः
विद्वान् कः कः समर्थश् च
* चैक- *
आत्मवान् को जित-क्रोधो
द्युतिमान् * *

व$_{४}$ प्रथमानि त्रीणि पत्राणि छन्नानि ॥

१' < म$_{१,५,८,१०,१२}$ °निरतस् >,
व$_{३}$ < म$_{११}$ > °सद्गुणम्
१' < म$_{१,३,५,८,१०,१२}$ वर >

२' व$_{१,३}$ ऽस्त्य् ~ न्व्.
व$_{२}$ विदितो ~ प्रथितो.

व$_{१}$ गुण-सत्तमः.

३' व$_{४}$ नास्ति ॥
४' व$_{४}$ नास्ति ॥

म$_{११}$ प्रथम पत्र लुप्तम् ॥

म$_{१,५,८,१०}$ तेजस्वी ~ तपस्वी
क$_{१}$ म$_{२,६,११}$ सर्व-शास्त्र विशारद

२' क$_{१}$ म$_{६,११}$ सद्-गुणो ~ सद्-गुणैर्
म$_{२}$ गुणवत्तर म$_{७}$ गुणवत्तम
२$^{३-४}$ म$_{८}$ नास्ति ॥
२' म$_{७}$ सु शीलश् ~ कृत ज्ञश्
२' म$_{६}$ सर्वं ज्ञश् च, म$_{१०}$ सत्य-वाक् सु
~ सत्य वाक्यो
३' क$_{१}$ म$_{२,६,११}$ क सद् आचार-संपन्न
म$_{१०}$ °संयुक्त ~ °संपन्न
३' म$_{१,३,५,७,८,१०,१२}$ <व$_{३}$> °हितेरत
३$^{१-२}$ म$_{८}$ नास्ति ॥
३' क$_{१}$ म$_{२,६,११}$ वीर्यवान् बलवांश् चापि
म$_{४,६,१०}$ सदा च ~ कश् चापि
म$_{१,११}$ वदान्यश् ~ महान् कश्
४' क$_{१}$ म$_{२,६,११}$ कृत ज्ञश् चा- ~ द्युतिमान्
को

द$_{५}$ प्रथमे द्वे पत्रे छन्न ॥
द$_{६}$ प्रथमानि षष्ठ पत्राणि छन्नानि ॥

१' <म$_{१,८}$ मुनि-सत्तम>

<म$_{१,११}$ सांप्रत>

द$_{१०}$ चारित्रेणैव ~ चारित्रेण च
द$_{७}$ म ~ को

यन्त्र-विशेषाः
१.१.९

१.१.१०

संजात-रोषात् कस्माच् च
देवता अपि बिभ्यति ॥४॥
एतद् इच्छाम्य् अहं श्रोतुं
त्वत्तो नारद तत्त्वतः ।
देवर्षे त्वं समर्थो ऽसि
ज्ञातुम् एवं-विधं नरम् ॥५॥
काल-त्रय-ज्ञस् तच् छ्रुत्वा
वाल्मीकेर् नारदो वचः ।
श्रूयताम् इत्य् उपामन्त्र्य
तम् ऋषिं प्रत्यभाषत ॥६॥
बहवो दुर्-लभाश् चैव

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.१.७

कस्य बिभ्यति देवाश् च
जात-रोषस्य संयुगे

परं कौतूहलं हि मे
महर्षे * * *

श्रुत्वा चैतत् त्रि-काल-ज्ञो

* इति चामन्त्र्य
प्रहृष्टो वाक्यम् अब्रवीत्

४[४] अधिपाठः उ
क उदारः समर्थश् च त्रैलोक्यस्यापि रक्षणे ।
कः प्रजानुग्रह-रतः को निधिर् गुण-संपदाम् ॥१*॥
([1] म$_{1.3.12}$ <घ$_{2}$> °करः ~ °रतः.
[2] म$_{2}$ ऽवधिर् ~ निधिर्.
म$_{10}$ °संयुतः ~ °संपदां)
समग्रा रूपिणी लक्ष्मीः कम् एकं संश्रिता नरम् ।
अनिलानल-सूर्येन्दु-शक्रोपेन्द्र-समश् च कः ॥२*॥
([1]क$_{1}$ म$_{2.6.11}$ एका ~ एकं.
म$_{1.13}$ वरं ~ नरं.
[4] म$_{13}$ °सर्व-काम° ~ °शक्रोपेन्द्र°)
अत्र उत्तरं म$_{4.5.8-10}$
चारित्रेण च संयुक्तः
सर्व-भूतेषु को हितः ।
को विद्वांश् च समर्थश् च
कश् चैव प्रिय-दर्शनः ॥३*॥
([1] म$_{8}$ को युक्तः ~ संयुक्तः. [4] म$_{10}$
अप्य् आत्मवान् को ऽतिथि-प्रियः)
अतो ऽप्य् उत्तरं म$_{5.8}$
आत्मवान् को जित-क्रोधो
द्युतिमान् को ऽन्-असूयकः ।४*।

६[४] क$_{1}$ म$_{11}$ तोम् ~ तम्.
म$_{4.5.7.10}$ मुनिं ~ ऋषिं.

६[1] <म$_{4}$ श्रुत्वा चैतत् त्रि-लोक-ज्ञो>
द$_{8-12}$ त्रि-लोक-ज्ञो.

वङ्ग विशेषा
१ । ११

१ । ११

त्वयैते कीर्तिता गुणाः ।
श्रूयतां तु गुणैर् एभिर्
यो युक्तो नर-चन्द्रमाः ॥७॥
इक्ष्वाकु-वंश-प्रभवो
रामो नाम गुणाकरः ।
संयतात्मा महात्मा च
धृतिमान् द्युतिमान् वशी ॥८॥

दक्षिणापथ-विशेषा
११८

ये त्वया * *
मुने वक्ष्याम्य् अहं बुद्ध्वा
तैर् युक्तः श्रूयतां नरः

* * जनैः श्रुतः
नियतात्मा महा-वीर्यो
द्युतिमान् धृतिमान् *

७¹ म₁, त्वयैव ~ त्वयैते

७² अधिपाठ उ
एकस्मिन् हि नृ-लोके ऽस्मिन् गुणा ऽत्ते सु-दुर्-लभाः ।
दैवेष्व् अपि न पश्यामि कश्चिद् एभिर् गुणैर् युतम् ॥५०॥
(¹व, एतस्मिन् ~ एकस्मिन्)
(¹क, म₁₁ एकोस्मिन्, म₁ एकत्र,
म₅ ७ ८ <व₁> एकत्र
क, म₁₁ त्रि लोके
²क, म₂ ११ °लभः
³म₁ एव ~ एभिर्)

अत उत्तर व₁ ३
किं तु वक्ष्याम्य् अहं शृण्व
भविष्यति महा यशा ।
एतैर् अप्य् अधिकैश् चैव
गुणैर् युक्तो महा मना ॥६०॥

७¹ म₄ ५ १ १० °सत्तम ~ °चन्द्रमा
☞ ८¹ म₁₂ श प्रभवो इति द्वितीय पत्र
प्रारम्भ ॥
८¹ म₁ राम

७¹ व १ ११ मुनेर् ~ मुने

८² अधिपाठ उ
एतैर् अभ्यधिकैश् चैव गुणैर् युक्तो महा-द्युति ।७०।
(¹व₃ एभिर् ~ एतैर्
व अप्य् ~ अभ्य्)
(¹म₁ ११ एतैर् चाभ्यधिकैश्
²क, म₂ ११ महा मति ~ महा
द्युति)

८¹ म₄ ५ १ १० प्रद्युतिमान् ~ महात्मा
च ।
८² <द₁ धृतिमान् द्युतिमान्>
म₄ ५ ८-१० गुणवान् ~ द्युतिमान्

द₁₁ क्रतुमान् ~ द्युतिमान्

वङ्ग-विशेषाः १.१.१६	१.१.१७	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.१२
	बुद्धिमान् नीतिमान् वाग्मी	
	श्रीमान् शत्रु-निवर्हणः ।	
	विपुलांसो महा-बाहुः	
	कम्बु-ग्रीवो महा-हनुः ॥ ९ ॥	
	महेष्वासो महा-तेजा	महोरस्को महेष्वासो
	गूढ-जत्रुर् अरिं-दमः ।	
	आ-जानु-बाहुः सु-शिरा	
	बलवान् सत्य-विक्रमः ॥१०॥	सु-ललाटः सु-विक्रमः
	समः सम-विभक्ताङ्गः	
	स्निग्ध-वर्णः प्रतापवान् ।	
	विशालाक्षः पीन-वक्षा	पीन-वक्षा विशालाक्षो
	लक्ष्मीवान् शुभ-लक्षणः ॥११॥	
	धर्म-ज्ञः सत्य-सन्धश् च	
	जित-क्रोधो जितेन्द्रियः ।	प्रजानां च हिते रतः
	मनस्वी ज्ञान-संपन्नः	यशस्वी *
	शुचिर् वीर्य-समन्वितः ॥१२॥	* वश्यः समाधिमान्

९^{१} क$_{१}$ म$_{५.११}$ प्रीति°, म$_{३}$ क्षांति°, म$_{७}$ दीप्ति° ~ नीति°.

९^{२} म$_{८.५.९.१०}$ धीमान् ~ श्रीमान्.

९^{३} क$_{१}$ म$_{१.२.६ ८.११.१२}$ < व$_{१}$ > विपुलांगो, म$_{३}$ विपुलाक्षो, म$_{४.५.७.१०}$ विशालाक्षो.

१०^{२} व$_{३}$ गूढ-जानुर्.

१०^{३} म$_{७}$ <व$_{१}$ (प्रान्ते) व$_{३}$>सु-मुखो ~ सु-शिरा.

१०^{४} व$_{३}$ सिंह-विक्रमः.

११^{३} म$_{१३}$ विपुलाक्षः ~ विशालाक्षः .

<म$_{४.५.८-१०.१२}$ पीन-वक्षा विशालाक्षो>

११^{४} म$_{४.५.८-१०}$ कुल-नन्दनः ~ शुभ-लक्षणः .

१२^{२} म$_{५}$ जितात्मा च ~ जित-क्रोधो.

१२^{४} व$_{२}$ शौर्य-वीर्य-बलान्वितः.

१२^{४} अधिपाठः द <म$_{४}$>
प्रजापति-समः श्रीमान्
धाता रिपु-निषूदनः ।८*।
(द$_{१२}$ विधाता रिपु-सूदनः,

वङ्ग विशेषा १ १ १९	१ १ १९	दक्षिणापथ-विशेषा १.१ १९
वेद° *	रक्षिता सर्व-लोकस्य धर्मस्य परिरक्षिता । सर्व-वेदाङ्ग-विच् चैव सर्व-शास्त्र-विशारदः ॥१३॥ सर्व-लोक-प्रियः साधुर् अदीनात्मा बहु-श्रुतः । सर्वदानुगतः सद्भिः समुद्र इव सिन्धुभिः ॥१४॥ स सत्यः स समः सौम्यः	* जीव-लोकस्य वेद-वेदाङ्ग-तत्त्व-ज्ञो धनुर्-वेदे च निष्ठितः * विचक्षण° सर्वदाभिगतः * आर्यः सर्व-समश् चैव
		<म$_{१}$ °निषूदनः >) <अत पर म$_{१}$ रक्षिता स्वस्य धर्मस्य स्व-जनस्य च रक्षिता ।९०।>
१३^{1} व$_{३}$ °लोकानां. १३^{1} व$_{१}$ परिपालिता ~ °रक्षिता (प्रान्ते °रक्षिता)	म$_{२ ३}$ (म$_{४}$ प्रान्ते) रक्षिता ~ रक्षिता म$_{३}$ °रक्षिता ~ °रक्षिता.	१३^{1} अधिपाठ द <म$_{१-४}$> रक्षिता स्वस्य वित्तस्य त्रैलोक्यस्यापि रक्षिता ।१००। (°<म$_{२ ३}$ रक्षिता ~ रक्षिता म$_{२ ३}$ वृत्तस्य ~ वित्तस्य> द$_{७ ११}$ धर्मस्य ~ वित्तस्य °<म$_{२ ३}$ रक्षिता ~ रक्षिता> द$_{७-११}$ स्व जनस्य च रक्षिता)
१३^{1} <म$_{७}$ वेद° ~ सर्व°> व$_{२}$ चापि ~ चैव	म$_{३}$ °वेदात्म°, म$_{१ ६}$ °वेदार्थ° ~ °वेदाङ्ग°	

१३^{2} अधिपाठ म$_{२ ५ ६ ९ १०}$ वर्जं सर्वत्र (म$_{२}$ वेद-वेदाङ्ग तत्त्व ज्ञो धनुर्-वेदे च निष्ठित)
सर्व शास्त्रार्थ-तत्त्व ज्ञो मतिमान् प्रतिभानवान् ।११०।
(°म$_{१ ३ ७ १३}$ <व$_{१}$> नीतिमान् ~ मतिमान्
म$_{२ ३}$ प्रतिभावित ~ प्रति°)
(द$_{७ ११}$ <व$_{१ ३}$> स्मृतिमान् ~ मतिमान्)

१५^{1} व$_{१}$ सोऽत्रै (प्रान्ते सौम्य), व$_{२}$ शूर ~ सौम्यः	क, म$_{११}$ स शूर समरः सौम्या म$_{३}$ स मूल्य मन्यरः शूर म$_{६ ५ ९ १०}$ स सम्यग् (म$_{१०}$ सम्यग्) च समश् चैव म$_{१}$ स शून्य-समरः सौम्यः म$_{८ १२}$ स सम्यग् च सम सुग्वः	

वङ्ग-विशेषाः १.१.२१	१.१.२२	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.१९
	स चैक-प्रिय-दर्शनः ।	सदैव प्रिय-दर्शनः
	रामः सर्व-गुणोपेतः	स च *
०नन्दि०	कौसल्यानन्द-वर्धनः ॥१५॥	
	समुद्र इव गाम्भीर्ये	
	स्थैर्ये च हिमवान् इव ।	धैर्येण * *
	विष्णुना सदृशो वीर्ये	
	सोमवत् प्रिय-दर्शनः ॥१६॥	
	कालाग्नि-सदृशः क्रोधे	
	क्षमया पृथिवी-समः ।	
	धन-देन समस् त्यागे	
	सत्ये ऽप्य् अनु-उपमः सदा ॥१७॥	* धर्म इवापरः

	१५^{१} <द$_{४}$ स चैक-> क$_{१}$ म$_{१.२.६ ७.११}$ स चैकः, म$_{४.९}$ सदा च, म$_{५.८ .१०.१२}$ सौम्यश् च.	द$_{२.३}$ सदैक-
	१५^{२} म$_{४.५.८–१०.१२}$ सौम्यः ~ रामः.	द$_{१}$ वै ~ च <म$_{७}$ स च ~ रामः >
१५^{४} <क$_{१}$ म$_{११}$ °नन्दि° >		
१६^{४} व$_{१}$ बुद्ध्या तुल्यो बृहस्पतिः	१६^{२} क$_{१}$ म$_{११}$ इह ~ इव. क$_{१}$ म$_{२.११}$ धैर्ये च मघवान् इव, म$_{६}$ धैर्ये चानुपमः सदा.	
	१७^{१} क$_{१}$ म$_{११}$ क्रोधो, म$_{७.१०.१२}$ कोपे	
	१७^{३} क$_{१}$ म$_{११}$ दनदास्य, म$_{१.२.६}$ <व$_{१.२}$> धन-दस्य. म$_{४.५.८–१०.१२}$ चार्थे ~ त्यागे. म$_{२.३}$ (म$_{२}$ प्रान्ते) मर्त्येष्व्.	
१७^{४} व$_{२}$ सत्ये ~ सत्ये ऽप्य्.	म$_{१.४.५ ७–१०.१२}$ सत्ये च ~ सत्ये ऽप्य्. म$_{४.५.८ १०.१२}$ अनु-उपम-द्युतिः.	

१७^{४} अधिपाठः म$_{१–५.७–१०.१२}$ व

रञ्जयामास स्व-गुणैर् उदारैर् य इमाः प्रजाः ।१२*।

(१व$_{३}$ रञ्जयत्य् एव ~ रञ्जयामास.
व$_{२}$ स ~ स्व.
म$_{१.७}$ स्व-गुणै रञ्जयामास.
व$_{१}$ रमयामास (प्रान्ते रञ्जयामास) स गुणैर्.
२म$_{१–३.७.९.१०}$ व तैर् ~ य)

बङ्ग विशेषा
१ १ २५

१ १ २५

तम् एवं-गुण-संपन्नं
रामं सत्य-पराक्रमम् ।
ज्येष्ठं श्रेष्ठ-गुणैर् युक्तं
पिता दशरथः सुतम् ॥ १८ ॥
यौवराज्येन संयोक्तुम्
इयेष स महा-द्युतिः ।
तस्याभिषेक-संभारं
दृष्ट्वा केकय-वंश-जा ॥१९॥
पूर्वं दत्त-वरा राज्ञा
वरम् एनम् अयाचत ।

दक्षिणात्य विशेषा
१ १ २२

प्रियं * *

ऐच्छत् प्रीत्या मही-पतिः
°संभारान्
* भार्याथ कैकयी
* * देवी

* एतम् *

अत पर म$_{१-५, ८-१०, १२}$ च
यस्माद् अतो राम इति नामैतत् तस्य विश्रुतम् ॥१३०॥
([१] ब$_{१}$ ततो ~ अतो
[२] म$_{१२}$ नाम तत् ~ नामैतत्
म$_{१-४, ९}$ अस्य ~ तस्य
म$_{२, ३}$ विश्रुत)

ब$_{१}$ सर्व गुणोपेत ~ श्रेष्ठ गुणैर् युक्त

१८[१] क$_{१}$ म$_{६, ११}$ नास्ति ॥
१८[१] म$_{२, ३}$ एक ~ एव
१८[२] क$_{१}$ म$_{१, २, ३, ६, ९, ११, १२}$ राम ~ श्रेष्ठ
क$_{१}$ म$_{११}$ अग्रैर् गुणैर्, म$_{१, १२}$ आर्यै गुणैर्, म$_{२, ६}$ अग्रे (म$_{६}$ अग्ये) गुणैर्,
म$_{२, ११}$ (म$_{२}$ प्राज्ञे) सार्थ-गुणैर् ,
म$_{४, ५}$ श्रेष्ठैर् गुणैर्
१८[४] म$_{८-९}$ राजा ~ पिता
क$_{१}$ म$_{२, ६, ८, ११, १२}$ स्वय ~ सुत

१८[४] अधिपाठ द <म$_{६}$>
प्रकृतीनां हितैर् युक्त
प्रकृति प्रिय-काम्यया ॥१४०॥

ब[१] °पति ~ °द्युतिः (ब[२] ने °द्युति)

१९[१] क$_{१}$ म$_{११}$ सयुक्ताम्, म$_{३}$ सयुक्तम् ~ संयोक्तुम्
१९[२] क$_{१}$ म$_{११}$ मिहाद्युति ~ महा द्युति
१९[२] क$_{१}$ म$_{११}$ <ब$_{३}$> °मतिः ~ °द्युति
म$_{४, ५, ९}$
१९ क$_{१}$ म$_{१, २, ६, ७, ९, ११, १२}$ कैकेय°, म$_{३, ५}$ कैकय°

१९[१] <म$_{३, ९}$ °समारान्>
द$_{१०}$ भार्यापि

२०[१] ब$_{१}$ राज्ञो ~ राज्ञा.

पश्च-विशेषाः
१.१.२९

१.१.२९

विवासनं च रामस्य
भरतस्याभिषेचनम् ॥२०॥
स सत्य-वचनाद् राजा
धर्म-पाशेन संयतः ।
विवासयामास सुतं
रामं दशरथः प्रियम् ॥२१॥
स जगाम वनं वीरः
प्रतिज्ञाम् अनुपालयन् ।
पितुर् वचन-निर्देशात्
कैकेय्याः प्रिय-कारणात् ॥२२॥
तं यान्तम् अनुजो धीमान्
भ्रातरं रामम् अग्रजम् ।
लक्ष्मणो नाम विनयाद्
अनुवव्राज वीर्यवान् ॥२३॥
सर्व-लक्षण-संपन्ना
भार्या चैनम् अनुव्रता ।
अनुवव्राज वैदेही
सीता नाम शुभ-व्रता ॥२४॥

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.१.२८

तं व्रजन्तं प्रियो भ्राता
लक्ष्मणो ऽनुजगाम ह ।
स्नेहाद् विनय-संपन्नः
सुमित्रानन्द-वर्धनः ॥

नारीणाम् उत्तमा वधूः

सीताप्य् अनुगता रामं

---

२४ व$_{3}$ चैतम् ~ चैनम्.
२४ व$_{1.3}$ (व$_{1}$ प्रान्ते) पति-व्रता.

२१ म$_{6.12}$ मग्न-पाशेन.
क$_{1}$ म$_{.8.11-13}$ <द$_{9-10.12}$> संयुतः, म$_{4..9.10}$ यंत्रितः .
२१ म$_{5.8-10.12}$ <व$_{2}$ द$_{1}$> राजा ~ रामं.
२२ म$_{5}$ <व$_{2}$> कैकय्याः.
२३ म$_{4.9}$ भ्राता भ्रातरम् • .
२३ म$_{8.12}$ राम ~ नाम.

म$_{4-10.12}$ रामं ~ नाम.

द$_{4}$ सुतं ~ प्रियं.
द$_{12}$ कैकेयी- .

२३ आधपाठः द <म$_{4}$>
भ्रातरं दयितो भ्रातुः
सौभ्रात्रम् अनुदर्शयन् ॥
रामस्य दयिता भार्या
नित्यं प्राण-समा हिता ।
जनकस्य कुले जाता
देव-मायेव निर्मिता ॥१५*॥

<व$_{3}$ प्रान्ते नारीणाम् उत्तमा सती>

<म$_{7}$ सीता प्राण-समा हिता>

वङ्ग विशेषा १ १ ३४	१ १ ३२	दक्षिणात्य-विशेषा १ १ ११
	रूप-यौवन माधुर्य- शीलाचार-समन्विता । बभौ सानुगता रामं निशा-करम् इव प्रभा ॥२५॥ पौरैर् अनुगतो दूरं पित्रा दशरथेन च । शृङ्गवेर पुरे सूतं गङ्गा-कूले व्यसर्जयत् ॥२६॥ सो ऽतीत्य वन दुर्गाणि सरितश् च सरांसि च । चित्रकूटं ययौ शैलं भरद्वाजस्य शासनात् ॥२७॥	} शशिनं रोहिणी यथा ते वनेन वनं गत्वा नदीस् तीर्त्वा बहूदका * अनुप्राप्य
२५ब व, गुणान्विता ~ समन्विता	२५द क, म,, निशाकर शिवा प्रभा २६अ क, म,, अनुगत २६ग क, म, ८ ९ १० ११ शृङ्गवीर म, सूतो ~ सूत २६द म, ,, <द,> °तीरे ~ °कूले म, <द, ,,> विसर्जयेत् म, <द,> व्यसर्जयन्	द, शृङ्गिवेर°
१६० परं व (व, प्रान्ते, इतर हस्तश् च) उत्ततार ततो गङ्गां वन चैव विवेश ह ।१७०। (व, सर्वे पाप प्रनाशिनीम्)		२६द अधिपाठः द <म, १ ३ ४ १० ११ (चयस् अपि २७ पूर्वार्ध परं, म, १० प्रान्ते, इतर हस्तात् च) व (व, प्रान्ते इतर हस्त च)> गुहम् आसाद्य धर्मात्मा निषादाधिपतिं प्रियम् । गुहेन सहितो रामो लक्ष्मणेन च सीतया ॥१६०॥ (म, ,, ॥ ~ च) <अन परं म, ते वनेन वनं गत्वा नदीस् तीर्त्वा बहूदका ।>

वङ्ग-विशेषाः
१.१.३७

१.१.३५

रम्यम् आवसथं तत्र
कृत्वा रामः स-लक्ष्मणः ।
उवास सीतया सार्धं
वल्कलाजिन-संवृतः ॥२८॥
श्रीमद्भिस् तैस् त्रिभिः सार्धं
चित्रकूटो रराज सः ।
अधिष्ठितो यथा मेरुः
श्री-वैश्रवण-शंकरैः ॥२९॥
चित्रकूटं गते रामे
पुत्र-शोकार्दितस् तदा ।
राजा दशरथः स्वर्गम्
अगमद् विलपन् सुतम् ॥३०॥

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.१.३३

* * कृत्वा
रममाणा वने त्रयः
देव-गन्धर्व-संकाशास्
तत्र ते न्यवसन् सुखम्
पुत्र-शोकातुरस् *
जगाम * *

२८^{१} व$_{२}$ चित्रम् ~ रम्यम्.

☞ २८^{३} व$_{४}$ चतुर्थ-पत्र-प्रारम्भः ॥
व$_{१}$ उवाच ~ उवास.

२८^{४} अधिपाठः व$_{१-३}$ (व$_{२}$ प्रान्ते,इतर-हस्तश् च)
वास्तु-पूजां च तत्रैव
चक्रुस् ते सु-समाहिताः ।
देव-गन्धर्व-संकाशा
न्यवसन् प्रथमं त्रयः ॥१८*॥
(^{१}व$_{१.२}$ ततश् चक्रे ~ च तत्रैव.
^{२}व$_{१.२}$ कुसुमैः ~ चक्रुस् ते)

२९^{१} व$_{२}$ ततः ~ त्रिभिः.

२७^{२} अधिपाठः म$_{१.२.४.१०.१३}$ (म$_{२.१०}$ प्रान्ते, इतर-हस्तश् च) १६*॥

२७^{४} म$_{१.२.४.६-९.११.१३}$ भारद्वाजस्य ~ भ°.

क$_{१}$ म$_{११}$ सातकं, म$_{२}$ साकं ~ सार्धं (म$_{२}$ प्रान्ते सार्द्धं)
२८^{४} म$_{८.१०.१२}$ °संयुतः ~ °संवृतः.

२९^{४} म$_{४.९}$ श्री-मुकुन्द-महेश्वरैः.
३०^{१} म$_{१}$ <व$_{१}$>चित्रकूटे.
३०^{२} म$_{४.९}$ (व्यत्यासेन ३०^{३}) राजा दशरथः स्वर्गम्.
<द$_{५}$ °शोकार्दितः >
३०^{३} म$_{४.९}$ (व्यत्यासेन ३०^{२}) पुत्र-शोकार्दितस् तदा.

<म$_{१०}$ कृत्वा>
२८^{२} <म$_{१०}$ रममाणा वन त्रयः>

द$_{६}$ तथा ~ तदा.

वङ्ग विशेषाः १ १ ४०	१ १ ३७	दक्षिणापथ विशेषाः १ १ ३७
	गते तस्मिंस् तु भरतो वसिष्ठ प्रमुखैर् द्विजैः । प्रचोदितो ऽपि राज्याय नैच्छद् राज्यं महा-यशाः ॥३१॥	* तु तस्मिन् * नियुज्यमानो * * * महा-बलः स जगाम वनं वीरो राम-पाद-प्रसादकः । गत्वा तु स महात्मानं रामं सत्य-पराक्रमम् ॥ अयाचद् भ्रातरं रामम् आर्य-भाव-पुरस्कृतः । त्वम् एव राजा धर्म-ज्ञ इति रामं वचो ऽब्रवीत् ॥ रामो ऽपि परमोदारः सु-मुखः सु-महा-यशाः । न चैच्छत् पितुर् आदेशाद् राज्यं रामो महा-बलः ॥
राजत्वे स पुरस्कृतः	मृते पितरि धर्मात्मा राज्य-राष्ट्र-पुरस्कृतः । राज्य-लोभं परित्यज्य रामं द्रष्टुम् उपागतः ॥३२॥	
१०* अधिपाठः म$_{१, ७}$ (म$_{२}$ मात्ले, एतर इत्यत्र् च) राम प्रवासन श्रुत्वा पितुर् च निधन तथा । भरतो विलप्यार्तो मातुकाद् आगतो बहु ॥१९०॥		
३२* <म$_{१, ७, १०, १२}$ राजत्वे स पुरस्कृत > म$_{१}$ सु परिस्कृत (भान्त स पुर°)	३१* म$_{३}$ च~तु ३१* म$_{१२}$ प्रमोदितो~प्रचोदितो ३१* क$_{१}$ म$_{२, ११}$ महा यशा म$_{६, ९, १०}$ भरतश् च महा यशा	द$_{१}$ ₁₁ ₁₂ मृत ~गते < म$_{४, ६, ८, १०, ११}$ तु तस्मिन् > द$_{०, ९, १०}$ सु ~न
३२* अधिपाठ व अयाचद् भ्रातरं रामम् आर्य भाव पुरस्कृत । गृहाण राज्य धर्मात्मन् इति राम वचो ऽब्रवीत् ॥ प्रसाद्यमानो ऽपि यदा नैच्छद् राज्य महा-यशा ।२००। (¹ व$_{३}$ नास्ति ॥ ² व$_{१}$ पुरस्कृत)	३२* अधिपाठ म$_{८}$ स जगाम दण्डकवन श्लोऽपि दक्षिणापथ श्लोका ॥ ३२* अधिपाठ म$_{७}$ अयाचद् भ्रातर रामम् आर्य भाव पुरस्कृतम् । न चैच्छत् परम प्रज्ञा राम मोक्तु महा-यशा ॥ २०० ॥	

पश्च-विशेषाः १.१.४६	१.१.४२	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.४३
	पादुके चास्य राज्याय	
	न्यासं दत्त्वा पुनः पुनः ।	
	निवर्तयामास तदा	* ततो
	भरतं भरताग्रजः ॥३३॥	
	स कामम् अन्-अवाप्यैव	
	गृहीत्वा राम-पादुके ।	राम-पादात् उपस्पृशन्
	नन्दि-ग्रामे ऽकरोद् राज्यं	
	रामागमन-काङ्क्षया ॥३४॥	
	आशङ्कमानश् च पुनः	रामस् तु पुनर् आलक्ष्य
	पौर-जानपदागमम् ।	नागरस्य जनस्य च ।
	रामो ऽपि हित्वा तं शैलं	तत्रागमनम् एकाग्रो
	प्रययौ दण्डकं वनम् ॥३५॥	दण्डकान् प्रविवेश ह ॥
	विराधं राक्षसं हत्वा	
	शर-भङ्गं ददर्श ह ।	
	सुतीक्ष्णं चाप्य् अगस्त्यं च	
	अगस्त्य-भ्रातरं तथा ॥३६॥	
	अगस्त्य-वचनाच् चैव	
	जग्राहैन्द्रं धनुस् तदा ।	* शरासनम्
लब्ध्वा स *	आलभ्य परम-प्रीतस्	खड्गं च *
	तूणौ चाक्षय-सायकौ ॥३७॥	तूणी *

	३३^{१} <द$_{७,९,११}$ तदा>	
३४^{४} अधिपाठः व गते तु भरते रामो धर्म-पाशेन यन्त्रित. ।२२*।		३४^{४} अधिपाठः द गते तु भरते श्रीमान् सत्य-सन्धो जितेन्द्रियः । २३* ।
	३५^{४} म$_{१}$ अगमद् ~ प्रययौ.	३५^{४} अधिपाठः द <व> प्रविश्य तु महारण्यं रामो राजीव-लोचनः । २४* ।
	३६^{३} म$_{३,१०}$ चाप्य् ~ च.	
३७^{१} <ग$_{४-१०,१२}$ लब्ध्वा च (म$_{७}$ स)>		
३७^{४} अधिपाठः व (व$_{१}$ $^{१-४}$ प्रान्ते, व$_{२}$ सर्व प्रान्ते) <ग$_{७}$> अतीत्य शर-भङ्गं च अगस्त्यं च महा-मुनिम् ।		

वङ्ग-विशेषा
१ १.५१

सो ऽभिवाद्य ययौ श्रीमान्
अनसूयां च तु यशाम् ॥
देशः पञ्चवटी नाम
तत्र वासम् अकल्पयत् ।२५०।
(१ब$_{1-3}$ देशा पञ्चवट,
ब$_{4}$ प्रान्ते देश पञ्चवटी)

१ १ ४५

वसतस् तस्य रामस्य
वने वन-चरैः सह ।
रक्षोभ्यः काम-रूपिभ्य
ऋषयो ऽभ्यागमन् भयात् ॥३८॥

रामं कमल-पत्राक्षं
शरण्यं शरणैषिणः ।
महेन्द्रम् इव दुर्-धर्षं
बाण-खड्ग-धनुर्-धरम् ॥३९॥

तेन तत्र सह भ्रात्रा
जनस्थान-निवासिनी ।
विरूपिता शूर्पनखा
राक्षसी काम-रूपिणी ॥४०॥

३८१ २ब$_{2}$ नास्ति ॥
३८१ क$_{1}$ म$_{4-6, 8}$ <ब$_{1}$> तत्र ~ तस्य
३८२ म$_{4, 8}$ काम रूपेभ्य.
३८४ म$_{4}$ ऽभ्यागमन्
३९२ म$_{1}$ शरणैषिणां, म$_{6, 8, 11}$ शरणार्थिन
३९३ म$_{2}$ अरि घ्नेद्र इव दुर धाम्

४०२ म$_{4, 6, 8, 9, 12, 13}$ १निवासिना,
☞ ४०३ द$_{5}$ विरूपिता इति तृतीय पा
प्रारम्भ ॥
कश्चिद् भयानु शूर्पणखा । एवम्
उत्तरत्रापि ॥

दक्षिणापथ-विशेषा
१ १ ४६

ऋषयो ऽभ्यागमन् सर्वे
वधायासुर-रक्षसाम्
स तेषां प्रतिशुश्राव
राक्षसानां तथा वने ।
प्रतिज्ञातश् च रामेण
वधः संयति रक्षसाम् ।
ऋषीणाम् अग्नि-कल्पानां
दण्डकारण्य-वासिनाम् ॥
* तत्रैव वसता

१द$_{8, 10, 11}$ तदा, द$_{1}$ तयो ~ तथा

<३९३ अधिपाठ ब$_{1, 2}$
स तेषां प्रतिशुश्राव
राक्षसानां तदा वने ।
प्रतिज्ञातम् तु रामेण
वधः संयति रक्षसाम् ॥२६०॥
(१ब$_{2}$ निधन श्रुत्वा ~ प्रतिशुश्राव) >

द$_{2, 9}$ शूर्पणखी

वङ्ग-विशेषाः १.१.५५	१.१.५०	दक्षिणात्य-विशेषाः १.१.५०
	ततः शूर्पणखा-वाक्याद्	
	आगतान् सर्व-राक्षसान् ।	उद्युक्तान् *
	खरं च दूषणं चैव	} * त्रिशिरसं *
	राक्षसं त्रिशिर एव च ॥४१॥	} दूषणं चैव राक्षसम्
	निजघान वने रामो	* रणे रामस्
एकस् * *	घोरांस् तान् सर्व-राक्षसान् ।	तेषां चैव पदानुगान्
	तेषाम् अनुबलं चैव	रक्षसां निहतान्य् आसन्
	सहस्राणि चतुर्-दश ॥४२॥	
	ततो ज्ञाति-वधं श्रुत्वा	
	रावणः क्रोध-मूर्छितः ।	
	सहायं वरयामास	
	मारीचं नाम राक्षसम् ॥४३॥	
	वार्यमाणो ऽपि बहुशो	वार्यमाणः सु-बहुशो
	मारीचेन स रावणः ।	

४१[1]–४२[1] ब, ॥

४१[1] व, त्रिशिरसं तथा ~ त्रिशिर एव च

४१[3] <ड, वने> — <म, रणे> — द, बीरांस् ~ तान्.

४२[1] <म, एकस्> — <च, घोरान्>

४२[1] अधिपाठः द
वने तस्मिन् निवसता
जनस्थान-निवासिना ।२७०।
('द, 'निवासिनां)

४३[1] अधिपाठः ब
रक्षसां त्रैलोक्य-विश्रुतम् ।
नामतो रावणो नाम काम-रूपो महा-बलः ॥
राक्षसाधिपतिः शूरो ।२८०।
('म, ब, 'विश्रुतः, म, 'विश्रुतम्.
'क, म, च काम-रूपी)

४३[1] म, साहाय्ये, म, महाय्ये ~ सहायं.

४३[2] म, काम-रूपी महा-बलः.

४३[2] अधिपाठः म
रावणो रक्षसां श्रेष्ठो
मारीचं सु-महा-बलम् ।२९०।

वङ्ग विशेषा ११६१	११५५	दक्षिणापथ विशेषा ११५५
	न विरोधो बलवता	
	क्षमो रावण तेन ते ॥४४॥	
	अनु-आदृत्य तु तद्-वाक्यं	
* काल-देशितः	रावणः काल-चोदितः ।	
	जगाम सह-मारीचो	
	रामाश्रम-पदं ततः ॥४५॥	तस्याश्रम-पदं तदा
	तेन मायाविना दूरम्	
	अपवाह्य नृपात्मजम् ।	* नृपात्मजौ
	जहार भार्यां रामस्य	
	हत्वा गृध्रं जटायुषम् ॥४६॥	गृध्रं हत्वा *
	गृध्रं च निहतं दृष्ट्वा	
	हृतां भार्यां च दुर्-लभाम् ।	* श्रुत्वा * मैथिलीम्
	राघवः शोक-संतप्तो	
	विललापाकुलेन्द्रियः ॥४७॥	
	ततः स तत्र काकुत्स्थो	* तेनैव शोकेन
	दग्ध्वा गृध्रं जटायुषम् ।	गृध्रं दग्ध्वा *
	कबन्धं ददृशे भूयो	मार्गमाणो वने सीतां
	दनोः पुत्रं महा-बलम् ॥४८॥	राक्षसं संददर्श ह ।
	तं स तेनैव कोपेन	कबन्धं नाम रूपेण
	कबन्धं घोर-दर्शनम् ।	विकृतं घोर-दर्शनम् ॥

४५ <म$_{१-३, ६, ११}$ काल-देशितः >	४४ क$_{१}$ म$_{११}$ राक्षसो रावण तेन ते क$_{१}$ म$_{११}$ काल शादित , म$_{३ ५ ६ ९, १० ११}$ क्रोध मूर्छित ४६ म$_{२-६ ८ ९, १० १२}$ अपसार्य ~ अपवाह्य	द$_{९, १०}$ काल मोदित < म$_{१, ११}$ क$_{१}$ नृपात्मजौ >

४६ अधिपाठ व

रावणो ऽन्तरम् आसाद्य सीतां सुर-सुतोपमाम् ।१००।

	४६ <द$_{८-१०}$ हत्वा गृध्र> ४७ क$_{१}$ म$_{११}$ <व$_{१-३}$> तु ~ च ४७ म$_{७}$ सु ~ च म$_{१, ११}$ वल्लभाम् ~ दुर्-लभाम् ४७ म$_{१, ११}$ विललाप सु-दुःखित , ४८ म$_{१, ११}$ पुनस् ~ त स म$_{१, ३}$ शरेणैव ~ स तेनैव ४८ म$_{११}$ कबन्धो यम-दर्शनम्	

वङ्ग-विशेषाः १.१.६५	१.१.५८	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.५९
	निहत्य काष्ठैर् अदहत्	} तं निहत्य महा-बाहुर्
स च * *	सो ऽभूद् दिव्य-वपुस् तदा ॥४९॥	} ददाह स्वर् गतश् च सः ।
	कथयामास रामस्य	स चास्य कथयामास
	श्रमणां शबरीं ततः ।	शबरीं धर्म-चारिणीम् ।
	तस्यैव वचनाद् रामो	श्रमणीं धर्म-निपुणाम्
	लक्ष्मणेन सहानघः ।	अभिगच्छेति राघव ।
	शबरीं धर्म-निपुणाम्	सो ऽभिगच्छन् महा-तेजाः
	अभ्यगच्छद् रघूद्वहः ॥५०॥	शबरीं शत्रु-सूदनः ॥
	शबर्या पूजितः सम्यग्	
	रामो दशरथात्मजः ।	
	पम्पा-तीरे हनुमता	
	संगतो वानरेण ह ॥५१॥	
	हनुमद्-वचनाच् चैव	

$४९^{४}$ <$म_{४.५.७.८.१०}$ स च>	$४९^{३}$ $म_{२.३}$ काष्ठेन दहत्. $म_{८}$ तथा ~ तदा.	
	$५०^{१}$ $म_{४-६.८.१०.१२}$ रामाय ~ रामस्य.	
	$५०^{२}$ $म_{२-३}$ श्रावणां, $म_{५.६}$ श्रमाणां, $म_{७-९}$ <$व_{१.२}$> श्रवणां.	
	$५०^{३.४}$, $५०^{५.६}$ एतयोः श्लोकार्धयोर् व्यत्यासः $क_{१}$ $म_{७.९.११.१३}$ ॥	
	$५०^{३}$ $म_{९}$ तस्य तद्- ~ तस्यैव.	
	$५०^{४}$ $म_{६}$ महा-रघुः, $म_{७}$ सहायवान् ~ सहानघः.	
	$५०^{५}$ $म_{७}$ धर्म-निरताम्.	
	$५०^{६}$ $म_{७.९}$ अभिगच्छ रघूद्वह.	$द_{७.८}$ ऽभ्यगच्छन्, $द_{९.१०}$ ऽपि गच्छन्.
		$५०^{६}$ <अधिपाठः $क_{१}$ $म_{१-३.७.९.११.१३}$ अभ्यगच्छन् महा-तेजाः शबरीं शत्रु-सूदनः ।३१*। (^{१}$क_{१}$ $म_{११}$ अभ्यगच्छ, $म_{३}$ सो ऽभिगच्छन्, $म_{१३}$ अभिगच्छन्. $म_{३}$ महा-बाहुः. ^{२}$क_{१}$ $म_{११}$ शांभरीं)>
$५१^{४}$ $व_{१}$ वानरेण स सहितः, $व_{२}$ वानरेन्द्रेण संगतः.	$५१^{१-४}$ $क_{१}$ $म_{११}$ नास्ति ॥ $म_{१-३.९.१३}$ वानरेण स संगतः, $म_{७}$ <$व_{४}$> वानरेण समागतः.	$द_{१}$ संगतो वानरैः सह.

वङ्ग विशेष १११८	११६२	दक्षिणापथ विशेष १११३
	सुग्रीवेण समागतः ।	
	सुग्रीवस्य च तत् सर्वं	सुग्रीवाय * * *
	रामो ऽशंसन् महा-बल ॥५२॥	ऽशंसद् रामो *
	सुग्रीवस् तस्य रामस्य	सुग्रीवश् चापि तत् सर्वं
	श्रुत्वा वाक्यं महात्मनः ।	* रामस्य वानरः
	चक्रे वानर-राजेन	ततो *
	वैरानुकथनं महत् ॥५३॥	* प्रति
	रामे निवेदितं सर्वं	रामायावेदितं *
	प्रणयाद् दुःखितेन च ।	
	वालिनश् च बलं तत्र	प्रतिज्ञातं च रामेण
	कथयामास वानरः ॥५४॥	तदा वालि-वधं प्रति ।
	प्रतिज्ञाते तु रामेण	वालिनश् च बलं तत्र
	तदा वालि-वधं प्रति ।	कथयामास वानरः ॥

५३¹ व$_{2,3}$ तत्र ~ तस्य	५२¹ म$_{8,10}$ च सगत, म$_{13}$ <व$_{1}$> समागम ५२² क$_{1}$ म$_{11}$ राम पृष्टो ~ रामो ऽशसन् ५२² म$_{2}$ महा बल ५३¹ म$_{5,6,10,13}$ °राज्येन ~ °राजेन ५४¹ म$_{2,3}$ प्रसूतेन ~ दुःखितेन म$_{4,10,13}$ <व$_{2,4}$> हि, म$_{5,6-8}$ ह ~ च ५४² म$_{2,3}$ वालिन स बल चैव ५५¹ म$_{1}$<व$_{2}$> च ~ तु ५५² क$_{1}$ म$_{11}$ ततो ~ तदा	द$_{2}$ समाहितः ~ समागत ५२² अधिपाठ द आदितश् च यथा वृत्त सीताघात च विशेषतः ।१२०। (°द$_{8,10,11}$ तद् ~ च) द$_{3-5}$ चैव ~ चापि द$_{11}$ भाषित ~ वानर ५३¹ अधिपाठ द <म$_{2,4,6,9-11}$ व$_{1,2}$> चकार सख्य रामेण प्रीतश् चैवा ग्नि-साक्षिकम् ।१२१। <म$_{2-5,8,10,13}$ ततो ~ चक्र> <५४ उत्तरार्ध ५५पूर्वार्धयोर् व्यत्यासः म$_{2,3}$>

वङ्ग-विशेषाः १.१.७१	१.१.६५	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.६७
    * * दृष्ट्वा	राघवे वालि-वीर्येण सुग्रीवः शङ्कितो ऽभवत् ॥५५॥ रामः संप्रत्ययं कर्तुं सुग्रीवे वानराधिपे । पादेन दुन्दुभेः कायं चिक्षेप शत-योजनम् ॥५६॥ बिभेद सप्त तालांश् च शरेणानत-पर्वणा । गिरिं रसातलं चैव जनयंस् तस्य विस्मयम् ॥५७॥ ततः प्रीत-मनास् तस्य कर्मणा तेन सो ऽभवत् ।	सुग्रीवः शङ्कितश् चासीन् नित्यं वीर्येण राघवे । राघव-प्रत्ययार्थं तु दुन्दुभेः कायम् उत्तमम् । दर्शयामास सुग्रीवो महा-पर्वत-संनिभम् ॥ उत्स्मयित्वा महा-बाहुः प्रेक्ष्य चास्थि महा-बलः । पादाङ्गुष्ठेन चिक्षेप संपूर्णं दश-योजनम् ॥ * च पुनः सालान् सप्तैकेन महेषुणा जनयन् प्रत्ययं तदा * * तेन विश्वस्तः स महा-कपिः
५६^{१} <फ$_{१}$ म$_{१.७.९.११.१३}$ दृष्ट्वा>	<प$_{३}$ कर्तुं> ५७^{१} <द$_{२.७.९.११.१२}$ तालाम् ~ सालान्> ५७^{२} म$_{२.३}$ शरेणैकेन राघवः ५७^{३} म$_{२.३}$ शिरं ~ गिरिं. ५७^{४} म$_{४}$ प्रत्ययम् ~ विस्मयम्. ५८^{२} म$_{५.६.८.१०.१२}$ तस्य ~ तेन.	५५$^{१-४}$ <म$_{२.३}$ सुग्रीवः शङ्कितश् चासीत् तद्-वधं प्रति राघवे> ५६ <म$_{४}$ अष्टौ पादाः । आद्याश् चत्वारश् नरगौ न द्वौ यथा द, मध्यस्थौ तु यथा म> ५८^{१} <म$_{४-६.८.१०.१२}$ तेन>

५८^{२} अधिपाठः उ

सुग्रीवो वानर-श्रेष्ठः परं हर्षम् अवाप च ॥
ततो वानर-राजेन कृत्वा सख्यं महा-बलः ।
प्रत्ययं जनयामास तदान्योऽन्यस्य वै मिथः ॥
समयं तौ ततः कृत्वा नर-वानर-पुंगवौ ।३४*।

(^{४}व$_{२}$ महात्मना ~ महा-बलः)

(^{५}म$_{२.३}$ प्रणयं ~ प्रत्ययं.
^{६}म$_{२.३}$ ततो ~ तदा.
^{७}म$_{२.३}$ समयस्)

बङ्ग विशेषा ११७५	११६९	दक्षिणापथ विशेषाः ११७०
	किष्किन्धां राम-सुग्रीवौ जग्मतुस् तौ गुहां तदा ॥५८॥ ततो ऽगर्जद् धरि-वरः सुग्रीवो मेघ-निःस्वनः । तेन नादेन महता निर्जगाम हरीश्वरः ॥५९॥ ततः सुग्रीव-वचनाद् धत्वा वालिनम् आहवे । सुग्रीवायैव तद्-राज्यं राघवः प्रत्यपादयत् ॥६०॥	* राम-सहितो जगाम च * * * हेम-पिङ्गलः सुग्रीवम् एव तद्-राज्ये
* शब्देन *		
५९[1] ब$_{३ ४}$ (ब$_{२}$ मा ते) °श्रेष्ठ ~ °वर. ५९[1] ब$_{६}$ हरि पिङ्गल ~ मेघ नि स्वनः	५८[1] क$_{१}$ म$_{५ ६ ९० ११}$ किष्किन्धा <द$_{१० ११}$ °सुग्रीवौ> ५८[2] क$_{१}$ म$_{६ ७ ११}$ तां ~ तौ म$_{६ ८ १०}$ वालि रक्षितां, म$_{८}$ वालि पालितां ~ तौ गुहां तदा म$_{४ १०}$ भीम° ~ मेघ°	
५९[1] अधिपाठ ब$_{१ २}$ नरेन्द्र इव स सुग्रीव पूरयामास रोदसी ॥१५०॥ (ब$_{१}$ पूजयामास, ब$_{१}$ प्रान्ते पूर°)		५९[2] अधिपाठ द <म$_{१}$ ब$_{१ २}$> अनुमान्य तदा तारां सुग्रीवेण समागतः । निजघान च तत्रैनं शरेणैकेन राघव ॥१६०॥ ([1]ब$_{१ २}$ ततस् ~ तदा [10]ब$_{१ २}$ नास्ति)
	६०[1] म$_{३ ५ १०}$ °वचसा ६०[1] म$_{२ ३}$ सुग्रीवाय च तद् वाक्य	

६०[2] अधिपाठ म$_{३-८ १० १२}$ ब (ब$_{१ २}$ प्रान्ते)
अनुज्ञातस् तु रामेण किष्किन्धां प्रविवेश ह ।
चतुरो वार्षिकान् मासान् उवास समयेन स ॥१७०॥
([1]म$_{६ १०}$ किष्किन्धां
[2]म$_{४ ६ १०}$ चत्वारो
[3]म$_{५ ७ ८ १२}$ च वसित्वा ~ उवास
म$_{७}$ ब तु ~ स)

वङ्ग-विशेषाः १.१.८१	१.१.७५	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.७५
	स च सर्वान् समानाय्य	* * * समानीय
	वानरान् वानरर्षभः ।	
	दिशः प्रस्थापयामास	
	दिदृक्षुर् जनकात्मजाम् ॥६१॥	
	ततो गृध्रस्य वचनात्	
	संपातेर् हनुमान् कपिः ।	* * बली
	शत-योजन-विस्तीर्णं	
	पुप्लुवे मकरालयम् ॥६२॥	* लवणार्णवम्
	ततो लङ्कां समासाद्य	तत्र * *
	पुरीं रावण-पालिताम् ।	
	ददर्श सीतां ध्यायन्तीम्	
	अशोक-वनिकां गताम् ॥६३॥	
	निवेद्य चाप्य् अभिज्ञानं	निवेदयित्वाभिज्ञानं
	प्रवृत्तिं विनिवेद्य च ।	
	गृहीत्वा प्रत्यभिज्ञानं	समाश्वास्य च वैदेहीं
	मर्दयामास नैर्ऋतान् ॥६४॥	* तोरणम्
	पञ्च मन्त्रि-सुतान् हत्वा	} * सेनाग्रगान् *
	पञ्च सेनाग्रगान् अपि ।	} सप्त मन्त्रि-सुतान् *
	कुमारम् अक्षं निष्पिष्य	शूरम् * च *
	ग्रहणं समुपागमत् ॥६५॥	

६१^{१} व$_{२}$ ततः ~ स च.	६१^{२} म$_{७}$ बलवान् ~ वानरान्. ६१^{४} म$_{४-६.८.१०.१२}$ विचेतुं ~ दिदृक्षुर्. ६२^{१} म$_{४.१०}$ वचसा. ६२^{४} म$_{१-३}$ पप्लुवे, म$_{५.६.१२.१३}$ <द$_{१०}$> पुप्लवे. म$_{५-७.९.१०}$ मकराकरम्. ६३^{३}-६४^{४} म$_{५.६.८.१२}$ नास्ति ॥ ६३^{४} क$_{१}$ म$_{१.१३}$ °वनिका- ~ °वनिकां. ६४^{१} क$_{१}$ म$_{११}$ अविज्ञानं. ६४$^{२.३}$ क$_{१}$ म$_{११}$ नास्ति ॥ ६४^{४} क$_{१}$ म$_{११}$ नैर्ऋतम्. ६५^{३} म$_{१३}$ निक्षिप्य ~ निष्पिष्य.	<म$_{२}$ समानीय> ६४^{२} द$_{१-५.१२}$ च निवेद्य ~ विनिवेद्य. द$_{९}$ निष्पीड्य. ६५^{४} द$_{८}$ समुपागतः.

वङ्ग विशेषा ११८६	११८०	दक्षिणापथ विशेषा ११८०
	अस्त्राद् उन्मोच्य चात्मानं	अस्त्रेणोन्मुक्तम् आत्मानं
	ज्ञात्वा पैतामहान् वरान् ।	* पैतामहाद् वरात्
	ममर्ष रक्षसां वीरो	* राक्षसान् *
	यन्त्रणां तां यदृच्छया ॥६६॥	यन्त्रिणस् तान् *
	ततो दग्ध्वा पुरीं लङ्कां	
	पुनर् दृष्ट्वा च मैथिलीम् ।	ऋते सीता * *
	समाश्वास्य च वैदेहीं	रामाय प्रियम् आख्यातुं
	पुनर् आयान् महा-कपिः ॥६७॥	
	सोऽभिगम्य महात्मानं	
	कृत्वा रामं प्रदक्षिणम् ।	
	निवेदयामास तदा	न्यवेदयद् अमेयात्मा
	दृष्टा सीता मयेति वै ॥६८॥	* सीतेति तत्त्वतः
	ततः सुग्रीव-सहितो	
	गत्वा तीरं महोदधेः ।	
	समुद्रं क्षोभयामास	
	शरैर् आदित्य-संनिभैः ॥६९॥	
	दर्शयामास चात्मानं	
	समुद्रो राघवस्य च ।	समुद्रः सरितां पतिः

६६[१] ख$_{१,२}$ विमोच्य (ख$_{१}$ मार्गे प्रमोच्य) ख$_{३}$ (मार्गे) नास्त्रात् मोच्यद् आत्मान, अस्त्रात् मोऽमुच्य चात्मान, ख$_{४}$ अस्त्रात् प्रमोच्य चात्मान

६७[२] ख$_{३}$ हित्वा सीतां तु मैथिलीं

६७[३] ख$_{३}$ भार्यां दृष्ट्वा तु रामस्य

६७[४] ख$_{३}$ शीघ्रम्~पुनर्

७०[१] ख$_{३}$ तु~च

क$_{१}$ म$_{१,२,११,१३}$ विमोच्य

६६[२] क$_{१}$ म$_{२-९}$ श्रुत्वा, म$_{१,११}$ <ख$_{१}$> स्मृत्वा (ख$_{१}$ मार्गे ज्ञात्वा)

६६[३] म$_{४,९,१०}$ ममर्ष यन्त्रणो तत्र

६६[४] म$_{२,३}$ यन्त्रस् ततो, म$_{४,१०,१५}$ राक्षसानां~यन्त्रणां तां

६७[१] क$_{१}$म$_{२,३,११}$ दग्ध्वा पुरीं लङ्का. म$_{४,१०}$ पुनर्~पुरीं म$_{३}$ पुनर् दृष्ट्वा च मैथिली

६७[३] ६८[१] क$_{१}$म$_{११}$ नास्ति ॥

६८[१-४] म$_{२,३}$ नास्ति ॥

६९[४] म$_{४,९,१०}$ °वर्चसे~°संनिभे म$_{१,४,९,१०}$ हि, म$_{२,८,९,११}$ इ~च

द$_{७-१०}$ मर्षयन्
<म$_{७}$ यन्त्रिणस् तान्>

वङ्ग-विशेषाः १.१.९१	१.१.८४	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.८३
	समुद्र-वचनाच् चैव	
	नलः सेतुम् अकारयत् ॥७०॥	नलं * *
	तेन गत्वा पुरीं लङ्कां	
	हत्वा तं राक्षसेश्वरम् ।	* रावणम् आहवे
	अभ्यसिञ्चत् स लङ्कायां	अभिषिच्य च *
	राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ॥७१॥	
	ताम् उवाच ततो रामः	
	परुषं जन-संसदि ।	
* सीतापि	अ-मृष्यमाणा तत् सीता	* सा *
	विवेश ज्वलनं ततः ॥७२॥	* * सती
	स चाग्नि-वचनात् सीतां	ततो ऽग्नि° *
	ज्ञात्वा विगत-कल्मषाम् ॥७३॥	

७०[४] म$_{७}$ जल- ~ नलः.
७१ क$_{१}$ म$_{११}$ नास्ति ॥

७१[२] अधिपाठः द
रामः सीताम् अनुप्राप्य
परां व्रीडाम् उपागमत् ।३८*।

☞ ७१उत्तरार्धात् परं ७४[१]-७५[२] व$_{१.३.४}$।
अत उत्तरं ४१* व$_{१.४}$ ॥

७१उत्तरार्धं ७५पूर्वार्धात् पर द ॥

७२ क$_{१}$ म$_{११ १३}$ <व$_{२}$> नास्ति (व$_{२}$ प्रान्ते, इतर-हस्तश् च)
७२[१] म$_{४-६.८.१२}$ सीताम् ऊचे ~ ताम् उवाच.
म$_{१-३}$ <व$_{१.४}$> तत्र ~ जन-

७२[१] व$_{३}$ तस्य ~ जन-.
७२[३] व$_{३}$ सीता तु, <म$_{१.३.७}$ सीतापि>

७२[४] म$_{२.३}$ प्रति ~ ततः.
७२श्लोकस्य ७४पूर्वार्धस्य च व्यत्यासः म$_{२.७.१०}$ ॥

७२[४] अधिपाठः म$_{१-१०.१२}$ व (व$_{२}$ प्रान्ते)
ततो वायुः प्रादुर् आसीद् वाग् उवाचाशरीरिणी ।
देव-दुन्दुभयो नेदुः पुष्प-वृष्टिः पपात च ॥३९*॥
([१]व$_{२}$ उच्चैः, व$_{४}$ वह्निः ~ वायुः. म$_{१}$ ततो तदा वायुर् आसीत्, म$_{३}$ तदोत्तमो वायुर् आसीत्. [४]व$_{४}$ ह ~ च)

७३[१] म$_{४}$ विशनात् ~ °वचनात्

७३[२] अधिपाठः द$_{८.११}$
अग्रहीद् अ-मलां रामो
वचनाच् च गुरोस् तदा ।४०*।

पश्चिम-विशेषाः १ १ ९२	१ १ ८६	दक्षिणापथ विशेषाः १ १ ८८
	कर्मणा तेन महता	
	देवा इन्द्र-पुरोगमाः ।	त्रैलोक्यं स-चराचरम्
	स-देवर्षि-गणास् तुष्टा	°गणं तुष्टं
	राघवं ते ऽभ्यपूजयन् ॥७४॥	राघवस्य महात्मनः
	तथा परम-संतुष्टैः	ननौ रामः संप्रहृष्टः
	पूजितः सर्व-दैवतैः ।	
	कृत-कृत्यस् तदा रामो	
	वि-ज्वरः समपद्यत ॥७५॥	* प्रमुमोद ह
	देवेभ्यः स वरान् प्राप्य	देवताभ्यो वरं *
	रामः सीताम् अवाप्य च ।	समुत्थाप्य च वानरान्
	पुष्पकं च समारुह्य	* ततः *
	नन्दि-ग्रामम् उपागतः ॥७६॥	°ग्रामं ययौ तदा

☞ ७४¹—७५² क्रमो यथा प्राकृत पृष्ठ-गतेषु ७१ ७२-श्लोक टिप्पणेषु ॥

७४¹ क, म, तेन, म, तुष्टा ~ तुष्टा

७४² म प्रत्य- ~ ते ऽभ्य

७५² अधिपाठ घ,
तत सीतां समादाय
राघवाय प्रदत्तवान् ।४१०।
(घ, प्रान्ते सीतां समानयामास रामो
ऽशोक वनात् ततः)

७५² क, म तथा ~ तदा

७६¹ म, वनात् ~ वरान्

७६¹ म राज्य स्व पुनर् आसदान्

७६² अधिपाठः द
अयोध्यां प्रस्थितो राम
पुष्पकेन सुहृद् वृत ।
भरद्वाजाश्रम गत्वा
राम सत्य पराक्रम ॥
भरतस्यान्तिक रामो
हनूमन्त व्यसर्जयत् ।
पुनर् आख्यायिकां जल्पन्
सुग्रीव-सहितस् तदा ॥१२०॥
(°द भरतस्यान्तिके
द, वृत ~ रामो)

७६¹ ७७² म नास्ति ॥

७६¹ म समासाद्य ~ समारुह्य

७६² घ, उपागमत्

वङ्ग-विशेषाः १.१.९९	१.१.९१	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.९२
* जटां छित्त्वा	नन्दि-ग्रामे जटा हित्वा	* जटां *
	भ्रातृभिः सह राघवः ।	* सहितो ऽनघः
	रामः सीताम् अनुप्राप्य	
	राज्यं पुनर् अवाप्तवान् ॥७७॥	
	हृष्टः प्रमुदितो लोकस्	प्रहृष्ट-मुदितो *
	तुष्टः पुष्टः सु-धार्मिकः ।	
* वि-शोकश् *	निर्-आमयो नि-रोगश् च	* ह्य् अ-रोगश् *
दुर्-भिक्षापाय-वर्जितः	दुर्-भिक्षायास-वर्जितः ॥७८॥	दुर्-भिक्ष-भय-वर्जितः
	न पुत्र-मरणं केचित्	
	पश्यन्ति स्म नराः क्वचित् ।	द्रक्ष्यन्ति पुरुषाः *
	नार्यश् चाविधवा नित्यं	
	पति-शुश्रूषणे रताः ॥७९॥	भविष्यन्ति पति-व्रताः
	न वात-जं भयं किंचिन्	* चाग्नि-जं * *
	नाप्सु मज्जन्ति जन्तवः ।	

७७[१] <म$_{३.६.७.१०.११}$ जटां.
म$_{४-६.७-११}$ छित्त्वा>

७७[३] म$_{१.१३}$ अवाप्याथ ~ अनुप्राप्य.

७७[४] अधिपाठः क$_{१}$ म$_{१-३.७.९.१३}$ व

इंजे च विविधैर् यज्ञैर् हत्वा तं लोक-कण्टकम् ।४३*।
([२]म$_{७}$ देव- ~ लोक-)
अतः परं क$_{१}$ ([२-५]क$_{१}$ लुप्तं) म$_{१-३.७.९.१३}$ व, ७७[४] परं
म$_{४-६.८.१०.११}$ ([३-६]म$_{११}$ लुप्तं)
सीतया सहितः श्रीमान् रेमे च मुदितः सुखी ।
पालयामास चैवेमाः पितृवन् मुदिताः प्रजाः ।
अयोध्याधिपतिः श्रीमान् राजा दशरथात्मजः ॥४४*॥
([२]म$_{४.५.९}$ सुखितः ~ मुदितः. [६]म$_{३}$ रामो ~ राजा)

७८[१] म$_{१२}$ दृष्ट्वा ~ हृष्टः.
म$_{४.५.९.१०}$ लोकैस्.

द$_{१.३}$ प्रहृष्टो मुदितो.

७८[२] म$_{२.३}$ ऽक्लिष्टः ~ तुष्टः.
म$_{४-६.८-१०}$ <द$_{९}$> ऽभिरामश् ~ नि-रोगश्.

७८[३] व$_{२}$ निर्-आधारो ~ वि-शोकश् च.
<म$_{७}$ वि-शोकश्>

७८[४] <व$_{३}$ दुर्-भिक्षायास°>

७९[१] द$_{१.१२}$ किंचित् ~ केचित्.

७९[४] म$_{४.९.१०}$ भर्तृ° ~ पति°.

बङ्ग विशेषाः ११०२	११९४	दक्षिणापथ विशेषाः ११९६
	न चाग्नि-जं भयं किंचिद् यथा कृत-युगे तथा ॥८०॥	* वात-जं * * नापि ज्वर-कृतं तथा न चापि क्षुद्-भयं तत्र न तस्कर-भयं तथा । नगराणि च राष्ट्राणि धन-धान्य-युतानि च । नित्यं प्रमुदिताः सर्वे यथा कृत-युगे तथा ॥
नैवान्धस् * *	न तस्य राष्ट्रे विधवा ना-नाथस् तत्र ना-बुधः । न दुर्-गतो न कृपणो न व्याध्य्-आर्तो ऽभवन् नरः ॥८१॥	
	अश्वमेध-शतैर् इष्ट्वा तथा बहु-सुवर्णकैः । गवां शत-सहस्राणि बहूनि स हि दास्यति ॥८२॥	* कोटय्-अयुतं दत्त्वा ब्रह्म-लोकं प्रयास्यति अ-संख्येयं धनं दत्त्वा ब्राह्मणेभ्यो महा-यशाः । राज-वंश्यान् शत-गुणान् स्थापयिष्यति राघवः ॥
	बहून् वर्षाग्र् च राज्यं स राघवो वै करिष्यति ।	

८०[४] ब$_{४}$ सत्य युगे ८१[२] < म$_{४-९ १२}$ नैवान्धस > ८१[२] अधिपाठ ब$_{१ ३}$ न अडो नैव बधिरो नैवान्धः प्रिय-साहस ॥४५०॥	८०[१ २] म$_{४}$ नास्ति ॥ म$_{४ ६-८ ९ १२ १३}$ °युग ८१[१] म$_{४ ९ १२}$ राज्ये बधिरो ८१[३] म$_{४ ६ ८ १० १२}$ दु खितो, म$_{७}$ < ब$_{१}$ मान्त > दुर् मना ~ दुर् गतो ८१[४] म$_{१ ३ ७}$ भवेन् ~ ऽभवन् ८२[२] म$_{३ ९}$ °सुवर्णक ८२[४] म$_{३ १३}$ ह ~ हि ८३[१] क$_{१}$ म$_{१०}$ बहवांश् च, म$_{६}$ स्व-वश्यान् ~ वर्षाग्र् च क$_{१}$ म$_{१२}$ राज्ञ स्म, म$_{३ ९ ११}$ राज्यं च, म$_{४ ९}$ राज्यं च ~ राज्य स ८३[२] म$_{४ ६ ८-१० १२}$ हि विधास्यति ~ वै करिष्यति.	द$_{७ ११}$ ज्वर भय ५[१] द$_{७ ११}$ नास्ति ॥ ८२[१ १] द$_{७ ११}$ नास्ति ॥ द$_{५ ९ १०}$ गमिष्यति द$_{८ ११}$ विप्रेभ्यो विधि पूर्वकम् [१] द$_{५}$ राज्य वशान्, द$_{१}$ राज वंश शत गुणान्, द$_{१० ११}$ राज-वंशान् शत

वङ्ग-विशेषाः १.१.१०८	१.१.९९	दक्षिणापथ-विशेषाः १.१.९९
	चातुर्वर्ण्यं च लोके ऽस्मिन्	
	स्व-धर्मे स्थापयिष्यति ॥८३॥	स्वे स्वे धर्मे नियोक्ष्यति
	दश वर्ष-सहस्राणि	
	दश वर्ष-शतानि च ।	
	रामो राज्यम् उपास्यासौ	* * उपासित्वा
	विष्णु-लोकं गमिष्यति ॥८४॥	ब्रह्म-लोकं *
	इदम् आख्यानम् आयुष्यं	* पवित्रं पाप-घ्नं
	यशस्यं बल-वर्धनम् ।	पुण्यं वेदैश् च संमितम्
	यः पठेद् राम-चरितं	
	सर्व-पापैः प्रमुच्यते ॥८५॥	
	इदं पठन् सदाध्यायं	एतद् आख्यानम् आयुष्यं
	पुण्य-श्रवण-कीर्तनम् ।	पठन् रामायणं नरः ।
	स-पुत्र-पौत्र-स्वजनो	स-पुत्र-पौत्रः स-गणः
	नरः कृच्छ्राद् विमुच्यते ॥८६॥	प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥

८३^{४} व$_{१.४}$ धर्मे सं- ~ स्व-धर्मे.

८४^{१} <म$_{४}$ उपासित्वा>
८४^{४} <व$_{३}$ ब्रह्म-लोकं>
द$_{९-११}$ प्रयास्यति ~ गमिष्यति.

८४^{४} अधिपाठः उ < द$_{९.११}$ चरमा पङ्क्तिर् एव >

स सर्व-गुण-संपन्नः श्रीमान् ऊर्जित-शासनः ।
यन् मां पृच्छसि वाल्मीके राम एभिर् गुणैर् युतः ॥
नारदस्य वचः श्रुत्वा वाल्मीकिर् इदम् अब्रवीत् ।
देवर्षे ये त्वया प्रोक्ता गुणाः पुरुष-दुर्-लभाः ।
तेषां तु समवायस् तं सांप्रतं रामम् आश्रितः ॥४६*॥

(^{४}म$_{७}$ घृतः ~ युतः . ^{६}क$_{१}$ मुनिर् ~ इदम्.
$^{९-१०}$ म$_{४-१०.१२}$ < द$_{९.११}$ > एव समावायस्
~ तु समवायस् तं. म$_{२.३}$ समवायं तु ~ समवायस् तं.
क$_{१}$ म$_{११}$ आश्रितं)

८६ म$_{५}$ नास्ति ॥

८६^{१} व$_{१.४}$ < म$_{७.८}$ > इमं ~ इदं.

८६^{३} म$_{२.३}$ ^{०}प्रवरो ~ ^{०}स्वजनो.

८६^{४} व$_{१.३}$ प्रमुच्यते.

८६^{४} अधिपाठः उ

रामायणम् अ-शेषं च तेनैव श्रावितं भवेत् ।
य इदं विदुषां मध्ये पठेच् छ्रद्धा-समन्वितः ॥४७*॥

वङ्ग विशेषाः
१ १ ११०

१ १ १०१

पठन् द्विजो वाग्-ऋषभत्वम् ईयात्
क्षत्रान्वयो भूमि-पतित्वम् ईयात् ।
वणिग्-जनः पण्य-फलत्वम् ईयाच्
छृण्वंश् च शूद्रो ऽपि महत्त्वम् ईयात्
॥८७॥

इत्य् आर्षे रामायण आदि काण्डे
प्रथम सर्ग ॥ १ ॥

दाक्षिणात्य विशेषाः
१ १.१००

स्यात् क्षत्रियो * *

जनश् * * * * *

(१ म$_{११}$ रामायण विशेष,
व$_{२}$ अ-दोषेण ~ अ दोष च
१ क, म$_{१,३,११}$ च तेन च, म$_{६,८}$ तेन वै, म$_{९,११}$ तेन स ~ तथैव
म$_{११}$ भजेत् ~ भवेत्
१ म$_{४-६,८-१०}$ इम ~ इद)

८७१ म$_{०}$ क्षत्रात्मजो
८७१ क, म$_{१-७,९-११}$ < द$_{१,२}$ > पुण्य°
~ पण्य°
८७४ क, म$_{२,३,७,११}$ हि ~ च,

द$_{११}$ पण्य पतित्वम् ~ °फलत्वम् ,

अवमाल बचनम् ॥

व$_{१}$ महर्षि वाल्मीकीये आदि काव्ये चतु-विंशति-साहस्र्यां संहितायाम् आदि-काण्डे नारद्-वाक्य प्रथम सर्ग , व$_{२}$ वाल्मीकीये आदि काव्ये आदि-काण्डे नारद्-वाक्य नाम प्रथम सर्ग , व$_{३}$ आदि काव्ये चतुर्विंशति-साहस्र्यां संहितायाम् आदि-काण्डे नारद्-वाक्य नाम समग्राध्याय , व$_{४}$ < व$_{५}$ > महर्षि-वाल्मीकीये आदि-काव्ये चतु-विंशति साहस्र्यां संहितायाम् आदि काण्डे नारद वाक्यं नाम सम्रहो ऽय सर्ग ~ आदि-काण्डे प्रथमः सर्ग

क, म$_{११}$ आदि-काण्डे नारद्-वाक्य नाम संग्रहणाख्यायः, म$_{१}$ आदि-काण्डे नारद्-वाक्य नाम संग्रहण सर्ग , म$_{२,३}$ आदि काव्ये नारद् वाक्य नाम प्रथम (म$_{३}$ प्रथम सर्ग), म$_{४,९,१०}$ बाल-काण्डे आदि काण्ड-पर्याये नारद-वाक्ये (म$_{४}$ °वाक्य) संग्रहण नाम प्रथम (म$_{४}$ प्रथम-) सर्गः, म$_{५,६,८,१२}$ आदि-काण्डे नारद-वाक्य-(म$_{८,१२}$ °वाक्ये) संग्रहण नाम प्रथमः (म$_{८,१२}$ प्रथम नास्ति) सर्ग , म$_{११}$ वाल्मीकि विरचितायां बाल-काण्डे नारद-वाक्य नाम प्रथमः सर्ग ~ आदि-काण्डे प्रथम सर्गः

द$_{१}$ शुभम् ॥
द$_{११}$ श्री वाल्मीकि विरचिते ~ आर्षे
द$_{१,३,५,८}$ < म$_{१}$ व$_{१}$ > श्री-रामायणे,
द$_{१}$ श्रीमद्-रामायणे ~ रामायणे
द$_{४}$ आदि-काव्ये श्रीमद्-बाल काण्डे श्रीमन्ो श्री-राम-चाक्ये श्री-बाल वीडे श्री-संक्षेपो नाम, द$_{३}$ आदि काव्ये वाल्मीकीये नारद वाक्ये श्रीमद् बाल काण्डे श्री संक्षेपो नाम, द$_{[illegible]}$ आदि वाल्मीकीये (द$_{७}$ नास्ति) आदि काव्ये नारद-वाक्य संक्षेपो नाम, द$_{५}$ आदि-काव्ये श्रीमद् बाल-काण्ड श्री संक्षेपो नाम, द$_{८}$ वाल्मीकीये बाल काण्डे, द$_{९}$ आदि-काव्ये वाल्मीकीये नारद वाक्ये संक्षेपो नाम, द$_{१०}$ बाल-काण्डे नारद वाक्ये संक्षेप-वर्णनो नाम ~ आदि-काण्डे

वङ्ग-विशेषाः १.२.४	१.२.४	दक्षिणापथ-विशेषाः १.२.३
नारदस्याथ * *	नारदस्य तु तद् वाक्यं	
	श्रुत्वा वाक्य-विशारदः ।	
	वाल्मीकिः शिष्य-सहितो	} पूजयामास धर्मात्मा
	नारदं प्रत्यपूजयत् ॥१॥	} सह-शिष्यो महा-मुनिः
	यथावत् पूजितस् तेन	
	देवर्षिर् नारदस् ततः ।	* * तदा
	तम् आपृच्छ्याभ्यनुज्ञातो	आपृष्ट्वैवाभ्यनुज्ञातः
	जगाम त्रिदशालयम् ॥२॥	स जगाम विहायसम्
	स मुहूर्तं गते तस्मिन्	
	देव-लोकाय नारदे ।	देव-लोकं मुनिस् तदा
	जगाम तमसा-तीरं	
	वाल्मीकिर् मुनि-सत्तमः ॥३॥	जाह्नव्यास् त्व् अ-विदूरतः

१^{१} <म$_{१-३.५-८.१०.१२}$नारदस्याथ>	क$_{१}$ तथा ~ तु तद्. म$_{४.९.११}$ च ~ तु. १^{२} म$_{१३}$ मतिमतां वरः ~ वाक्य-विशारदः.	

१^{३} अधिपाठः उ

विस्मयं परमं ययौ ॥
मनसैव च रामाय पूजां चक्रे महा-मुनिः ।
तं चापि शिष्य-सहितो ।४८*।
(^{१}म$_{२-४.९-११.१३}$ महा-मतिः.)

	१^{४}-२^{१} क$_{१}$ नास्ति ॥ १^{४} म$_{१३}$ यथावन् मुनि-सत्तमः.	
	१^{४} अधिपाठः म$_{१३}$ पूजयामास धर्मात्मा देवर्षिर् नारदं ततः ।४९*।	
२^{२} घ$_{३}$ देवर्षिर् अथ नारदः.	२^{१} म$_{१३}$ यथा च ~ यथावत्. म$_{१३}$ स मुनिर् ~ देवर्षिर्. म$_{२.३}$ <द$_{८.१०}$> तथा ~ ततः.	<म$_{७.१०.११.१३}$तदा> २^{३} द$_{८-११}$<म$_{११}$> आपृच्छ्यैवा°, <म$_{१३}$ आपृष्ट्वा चाभ्य°>
	२^{४} क$_{१}$म$_{१-३.७}$ <व$_{४}$>त्रिदिवालयम्. ३^{१} म$_{१.१३}$ <द$_{९}$> मुहूर्ते.	
३^{२} घ$_{१.४}$ नारदः.	३^{३} म$_{३}$ तमसा-तीरे. ३^{४} म$_{१३}$ कृत्वा परम् इतिः श्रुतिः.	

बङ्ग विशेषाः १२८	१२८	दक्षिणापथ-विशेषाः १२६
	स च तत् तीर्थम् आसाद्य	स तु तीरं समासाद्य
	तमसायां महा-मुनिः ।	तमसाया मुनिस् तदा
	शिष्यम् आह स्थितं पार्श्वे	
	दृष्ट्वा तीर्थम् अ-कर्दमम् ॥४॥	
	नि-शर्करम् इदं तीर्थं	अकर्दमम् * *
	भारद्वाज निशामय ।	भरद्वाज *
	पुण्यं चैव प्रसन्नं च	रमणीयं प्रसन्नाम्बु
	सज्-जनानां यथा मनः ॥५॥	सन्-मनुष्य-मनो यथा
* तीर्थे समं *	इदं तीर्थ-वरं सौम्यं	
	सु-जलं सूक्ष्म-वालुकम् ।	न्यस्यतां कलशस् तात
	अस्मिन्न् एवावगाहिष्ये	दीयतां वल्कलं मम ।
	तीर्थे ऽहं तमसा-जलम् ।	इदम् एवावगाहिष्ये
	वल्कलं त्वम् इहादाय	तमसा-तीर्थम् उत्तमम् ॥
	शीघ्रम् एहि आश्रमात् पुनः ॥६॥	

४[१] ब$_{2}$ पूत ~ च तत्	क$_{1}$ म$_{2,3}$ पर ~ च तत्	<म$_{9,11}$ ब$_{1,2}$ च (म$_{11}$ तु) तीरं समासाद्य>
४[४] ब$_{1}$ तीर्थकम् उत्तमम् .	म$_{11}$ नीर ~ तीर्थं	४[२] <क$_{1}$ म$_{1,4,9,11}$ तमसाया>
	म$_{3,8-11}$ अ-कश्मलम् ~ अ-कर्दमम्	
	५[२] <द$_{8-11}$ भारद्वाज>	<क$_{1}$ म$_{4}$ भरद्वाज>
	५[४] म$_{4}$ मन इदम् ~ यथा मनः	
	६[११] म$_{4}$ आलि ॥	
६[१] <क$_{1}$ म$_{1-3,9,11}$ तीर्थं सम>	म$_{4}$ सोम्य	
	६[२] म$_{2}$ स-जल, म$_{11}$ सु मन	
		६[१] <अधिपाठ म$_{11}$ ब$_{1,2}$ (ब$_{1,2}$ ६[२] पर) न्यस्यतां कलशस् तात दीयतां वल्कलं मम । (म$_{11}$ तावत् नीयतां ~ तात दीयतां)>
	६[४] म$_{3,4}$ <ब$_{2}$> तमसा-जले	६[११] <म$_{11}$ यथा र>

६[२] अधिपाठः ङ
यथा कालात्ययो न स्यात् तथा साधु विधीयताम् ।५००।
([१] म$_{9,10}$ विगाह्यताम् ~ विधीयताम्)

अतः पर <म$_{4}$
इदम् एवावगाहिष्ये तमसा-तीर्थम् उत्तमम् ।
एवम् उक्तो भारद्वाजो वाल्मीकेन महात्मना ।>

घ-विशेषाः १.२.१९	१.२.१९	दक्षिणापथ-विशेषाः १.२.१७
	निशम्य करुणं क्रौञ्चीं	* रुदतीं *
रुदन्तीं * * *	क्रन्दन्तीं तां जगाद इदम् ॥१३॥	इदं वचनम् अब्रवीत्
	मा निषाद प्रतिष्ठां त्वम्	
	अगमः शाश्वतीः समाः ।	
	यत् क्रौञ्च-मिथुनाद् एकम्	
	अवधीः काम-मोहितम् ॥१४॥	
	तस्येदम् उक्त्वा वचनं	⟩ तस्यैवं ब्रुवतश् चिन्ता
	चिन्ताभूत् तद्-अनन्तरम् ।	⟩ बभूव हृदि वीक्षतः
	शकुनं शोचता ह्य् एवं	शोकार्तेनास्य शकुनेः
	किम् इदं व्याहृतं मया ॥१५॥	
	मुहूर्तम् इव च ध्यात्वा	चिन्तयन् स महा-प्राज्ञश्
	तद् वाक्यं प्रविमृश्य च ।	चकार मतिमान् मतिम् ।
	शिष्यम् आह स्थितं पार्श्वे	⟩ शिष्यं चैवाब्रवीद् वाक्यम्
	भारद्वाजम् इदं वचः ॥१६॥	⟩ इदं स मुनि-पुंगवः ॥

	१३^{१} अधिपाठः म$_{१३}$ अहो बत नृशंसेन निषादेनाल्प-बुद्धिना । अमंगल्यं कृतम् इदं लोके कर्म विगर्हितम् ॥५४०॥	
१३^{४} घ$_{२}$ रुदन्तीं च जगाम तम्.	म$_{४.५.९-११}$ प्र- ~ तां.	१३^{१} <म$_{१३}$ रुदतीं> <म$_{१३}$ पुनर् वचनम् अब्रवीत्> १४^{४} द$_{११}$ अवधीत्. १५^{१२} <ग$_{१३}$ यथा द> <म$_{१३}$ शोकार्तेनैव शकुनेः>
	१५^{१} म$_{२.३}$ शकुनिं, म$_{४-६.८.९.११.१२}$ शकुन्तं १५^{४} क$_{१}$ एवं, म$_{१-३.७}$ <व$_{१}$> एतद् ~ इदं. म$_{१३}$ भाषितं ~ व्याहृतं.	<अतः परं द १६$^{१-१}$ अधिपाठत्वेन म$_{४}$ ग्रन्थे निहितम्>
१६^{१} घ$_{३}$ अपि ~ इव.	क$_{१}$ म$_{७.१३}$ <व$_{४}$> तद् ~ च. १६^{२} क$_{१}$ म$_{१.२.१३}$ वाक्यं तत्. १६^{३} म$_{१३}$ उवाच शिष्यं भगवान्. १६^{४} म$_{४-६}$ भरद्वाजम्.	

बङ्ग विशेषाः १२२२	१२२२	दक्षिणापथ विशेषाः १२२०
	पादैश् चतुर्भिः संयुक्तम्	पाद-बद्धो ऽक्षर-समस्
	इदं वाक्यं समाक्षरैः ।	तन्त्री-लय-समन्वितः ।
	शोचतोक्तं मया यस्माद्	शोकार्तस्य प्रवृत्तो मे
	तस्माच् छ्लोको भवत्व् इति ॥१७॥	श्लोको भवतु नान्यथा ॥
	शिष्यो ऽथ तस्य तच् छ्रुत्वा	शिष्यस् तु तस्य ब्रुवतो
	मुनेर् वाक्यम् अनुत्तमम् ।	
	तथेति प्रतिजग्राह	प्रतिजग्राह संहृष्टस्
	गुरोः प्रीतिं प्रदर्शयन् ॥१८॥	तस्य तुष्टो ऽभवद् गुरुः
	संभाषमाण एवाथ	सो ऽभिषेकं ततः कृत्वा
	शिष्येण सहितस् तदा ।	तीर्थे तस्मिन् यथा-विधि
	तम् एव चिन्तयन्न् अर्थम्	
समायाद् आश्रमं मुनिः	आश्रमाय न्यवर्तत ॥१९॥	उपावर्तत वै मुनिः

मध्य-स्तम्भः (१२२२)

१७[१] म$_{४ ६ ९-११}$ सहितम् ~ मयुक्तम् .

१७[२] म$_{७}$ <ब$_{१}$> समाक्षरं

१७[४] क$_{१}$ भवतुत , म$_{४-६ ८-११}$ भविष्यति ~ भवत्व् इति

१८[१] म$_{२}$ शिष्यस् तु, म$_{३}$ स शिष्यस् ~ शिष्यो ऽथ.

१८[४] क$_{१}$ प्रति ~ प्रीतिं.
क$_{१}$ विदर्शयन्, म$_{१..७}$ <ब$_{१ ३}$> विदर्शयन्, म$_{८ ९}$ व्यदर्शयन्, म$_{६}$ ददर्शयन्.

१९[१] क$_{१}$ म$_{१ २ ६}$ <ब$_{१ ४}$> स भाष°, म$_{७ ८}$ स भाष्य°, <ब$_{२}$ सभाष्य°>

म$_{१२}$ एव ~ एव

दक्षिणापथ विशेषाः (१२२०)

<म$_{११}$ पाद-बद्धः समः चैव>

१७[१-४] <म$_{११}$ यथा ह>

<अत पर म १७[१ २] अधिपाठस्थेन म$_{४}$ ग्रन्थे लिखितम्>

<म$_{११}$ ब्रुवतो>

१८[१] <म$_{११}$ प्रतिजग्राह सहृष्ट>
ह$_{८-११}$ मुनि ~ गुरु
<म$_{११}$ प्रीतो ऽभूत् ■ भगद्-गुरुः>

१८[४] अधिपाठः < म$_{११}$
सो ऽभिषेक ततः कृत्वा
तीर्थे नद्यां यथा-क्रमम् ।>

बङ्ग विशेषाः (१२२२)

ब$_{४}$ निदर्शयन्

१९[१]-२१[१] ब$_{४}$ नास्ति ॥
१९[३] ब$_{१}$ श्लोकम् ~ अर्थम्
१९[४] ब$_{१}$ उपायाद् ~ समायाद्

वङ्ग-विशेषाः १.२.२६	१.२.२६	दक्षिणापथ-विशेषाः १.२.२४
–	तम् अन्वयाद् विनीतात्मा	} भरद्वाजस् ततः शिष्यो
* महा-मुनिम्	भारद्वाजो महा-मतिः ।	} विनीतः श्रुतवान् मुनिः ।
	पूर्णं कलशम् आदाय	कलशं पूर्णम् आदाय
	शिष्यः परम-संमतः ॥२०॥	पृष्ठतो ऽनुजगाम ह ॥
	स प्रविश्याश्रम-पदं	
	शिष्येण सह धर्म-वित् ।	
–	उपविष्टस् ततस् तस्मिन्	* कथाश् चान्याश्
	बभूव ध्यानम् आस्थितः ॥२१॥	चकार * *
	आजगाम ततो ब्रह्मा	
	लोक-कर्ता स्वयं प्रभुः ।	
स्वयं * *	तत्र स्वयं-भूर् भगवान्	चतुर्-मुखो महा-तेजा
	द्रष्टुं तम् ऋषि-सत्तमम् ॥२२॥	* * मुनि-पुंगवम्
— — —	वाल्मीकिर् अपि तं दृष्ट्वा	* अथ * *
	सहसोत्थाय वाग्-यतः ।	
	प्राञ्जलिः प्रणतो भूत्वा	
	तस्थौ परम-विस्मितः ॥२३॥	

	२०^{१} म$_{४.१२}$ अन्वियाद्.	
	२०^{२} म$_{५.८}$ भर°.	द$_{८.११}$ गुरोः ~ मुनिः.
	२०^{३} म$_{४-६.८.१०-१२}$ पयः-~ पूर्णं.	<म$_{१-३.७.१३}$ यथा द>
		२०^{४} <म$_{१-३.७}$ यथा द>
		<क$_{१}$ म$_{१३}$ पृष्ठतो मुनि-सत्तमः>
	२१^{१} क$_{१}$ म$_{५}$ संप्रविश्या°.	
	२१$^{३-४}$ क$_{१}$ म$_{१,१३}$ उपविश्यासने तूष्णीं ध्यानम् एवान्वपद्यत.	
	२२^{१} म$_{४}$ स्वयं ~ ततो. क$_{१}$ मे$_{१३}$ आजगामाश्रमम् अथो, म$_{१}$ अथाजगाम भगवान्.	
	२२^{२} क$_{१}$ म$_{१.१३}$ ब्रह्मा लोक-पितामहः. म$_{४.९-११}$ ततः ~ स्वयं.	
२२^{३} <क$_{१}$ म$_{१.७.१३}$ स्वयं>		<म$_{२.३}$ चतुर्-मुखो महा-तेजा>
	२२^{४} म$_{४.९.११}$ मुनि° ~ ऋषि°. म$_{२.३}$ °पुंगवम्.	द$_{३}$ ऋषि° ~ मुनि°.
		२३^{१} <व$_{३}$ अथ>
	२३^{३} म$_{१०.१३}$ <व$_{२.३}$ दे$_{.९.११}$> प्रयतो ~ प्रणतो.	

वङ्ग विशेषाः १२३१	१२३१	दक्षिणापथ-विशेषाः १२३०
	पूजयामास चैवैनं	* तं देवं
	पाद्यार्घ्यासन वन्दनैः ।	
	प्रणतो विधिवच् चैनं	प्रणम्य * *
	पृष्ट्वान्-आमयम् अ-व्ययम् ॥२४॥	
	अथोपविश्य भगवान्	
	आसने परमार्चिते ।	
	वाल्मीकये ऽप्य् आसनं स	* महर्षये
	दिदेशान्-अन्तरं ततः ॥२५॥	संदिदेशासनं *
* च तस्मिंस् तु	उपविष्टे ततस् तस्मिन्	* सदा *
	साक्षाल् लोक-पितामहे ।	
	तद्-गतेनैव मनसा	
	वाल्मीकिर् ध्यानम् आस्थितः ॥२६॥	
	शोचन्न् इव स तां क्रौञ्चीं	पापात्मना कृतं कष्टं
	ततः श्लोकम् इमं पुनः ।	वैर-ग्रहण-बुद्धिना ।
	अगाधान्तर्गत-मना	यस् तादृशं चारु-रवं
	भूत्वा शोक-परायणः ॥२७॥	क्रौञ्चं हन्याद् अ-कारणात् ॥
	कृतं पापात्मना कष्टं	शोचन्न् एव मुहुः क्रौञ्चीम्
व्याधेनानात्म-बुद्धिना	व्याधेनानात्म-बुद्धिना ।	उपश्लोकम् इमं पुनः ।
* सु-चारु-रवं *	यत् सु-चारु-स्वनं क्रौञ्चम्	अगाद् अन्तर्गत-मना
	अवधीद् आत्म-कारणात् ॥२८॥	भूत्वा शोक-परायणः ॥

२६* अधिपाठ म$_{11}$
ऋषिणाऽभ्यर्चिते सम्यग्
आसीनश्चे वरासने (५४०)

२४² क$_{1}$ म$_{2,3}$ पाद्यार्घासन°
म$_{4-8}$ °वन्दनैः ~ °वन्दने
म$_{11}$ पाद्यार्घ्यस् तु निवन्दने

२४¹ द$_{4}$ चैव, द$_{11}$ चैव ~ चैन
२४² द$_{8,11}$ पृष्ट्वा चैव निर् आमयम्

२५¹ ख$_{1,3}$ तत्रो° ~ अथो°

२५¹ म$_{9}$ च ~ स

२५* अधिपाठ द
ब्रह्मणा समनुज्ञातो
सो ऽप्य् उपाविशद् आसने (५५०)

२६¹ <म$_{4-6,8-11}$ च तस्मिंस् तु>

पक्ष-विशेषाः
१.२.३४

मच्-छन्दाद् * * *

२७^{१} प$_{२}$ पतः ~ म तां.

२८^{१} <म$_{६}$ सु-चारु-रवं>
प$_{१.३}$<म$_{१०}$> स चारु-रवं.
२८^{४} प$_{६}$ आरम-कारणम्.

१.२.३४

तम् उवाच ततो ब्रह्मा
प्रहसन् मुनि-सत्तमम् ।
श्लोक एवास्त्व् अयं बद्धस्
तव वाक्यस्य शोचतः ॥२९॥
स्व-च्छन्दाद् एव ते ब्रह्मन्
प्रवृत्तेयं सरस्वती ।
रामस्य चरितं कृत्स्नं
कुरु त्वम् ऋषि-सत्तम ॥३०॥
धर्मात्मनो गुणवतो

म क्रौञ्चं

२७^{१} म$_{४.९}$ शोकम् ~ श्लोकम्.
म$_{४}$ <प$_{३}$>इदं ~ इमं.
म$_{१३}$ तम् एवार्थं पुनः पुनः.
२७^{३} क$_{१}$ °न्तःकृत°.
म$_{२-५.८.९.११.१२}$ जगादार्तमना (म$_{८.९}$ जगादान्तामंना) भूत्वा
२७^{४} म$_{४.५.९.११.१२}$ दुःख- ~ भूत्वा.
क$_{१}$ श्लोक° ~ शोक°.

२८^{१} म$_{१३}$ कष्टं कृतं पापवता.
२८^{२} म$_{१३}$ निषादेनाल्प-बुद्धिना.
क$_{१}$ स कामातुरं ~ सु-चारु स्वनं.

क$_{१}$ म$_{१.७}$ अवधीत् तम् अ-कारणम्.

२९^{२} म$_{२.३.१०}$ °सत्तमः.

२९^{१} अधिपाठः व
महर्षे यद् अयं प्रोक्तस् त्वया क्रौञ्च-वधाश्रयः ।५६०।

२९^{३} म$_{४-६.८.९-१२}$ स चास्त्व् ~ एवास्त्व्.
२९^{४} म$_{१३}$ तस्य ~ तव.
३०^{२} म$_{४.९}$ प्रवृत्तेव.
३०^{४} म$_{२.३}$ रच ~ कुरु.
म$_{४.१०.११}$ मुनि° ~ ऋषि .

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.२.३२

* मुनि-पुंगवम्
* एव त्वया बद्धो
नात्र कार्या विचारणा
मच्-छन्दाद् * * *

<म$_{४}$ एव ~ इव. क$_{१}$ म$_{४.५.१३}$ प$_{१.४}$ मुहुः, म$_{१}$ मुनिः ~ स तां>

^{१}द$_{८.११}$ जगौ ~ पुनः.
^{२}द$_{८.११}$ पुनर् ~ जगाद्.

२८ म$_{१३}$ यथा द ॥

^{४}द$_{७.११}$ अ-कारणम्.

२८^{४} <अतः परं म$_{४}$ ग्रन्थे द २८ अधिपाठत्वेन निहितम्>

द$_{२.३.४}$<म$_{१३}$>प्रहस्य मुनि-पुंगवम्.

द$_{१०}$ कुरुष्व ~ कुरु त्वम्.

वङ्ग-विशेषा १.२.३१	१.२.३१	दक्षिणापथ विशेषा १.१.६५
	लोके रामस्य धीमतः ।	
	वृत्तं प्रथय रामस्य	* कथय धीरस्य
	यथा ते नारदाच् छ्रुतम् ॥३१॥	
	रहस्यं च प्रकाशं च	
	यद् वृत्तं तस्य धीमतः ।	
	रामस्य स-सहायस्य	* सह-सौमित्रे
	राक्षसानां च सर्वशः ॥३२॥	
	वैदेह्याश् चैव यद् वृत्तं	
	प्रकाशं यदि वा रहः ।	
	तच् चाप्य् अ-विदितं सर्वं	* * अ-विदितं *
	विदितं ते भविष्यति ॥३३॥	
	न ते वाग् अन्-ऋता काचिद्	* * * * काव्ये
	अत्र काव्ये भविष्यति ।	काचिद् अत्र *
	३१¹ म५,८,११,१२ <ब१,द१०> शोकारामस्य, म७ शोकाकामस्य	
		३१² ब७,११ धीरस्य
	३१³ म२,३ तन्~ते	
	३२¹ क१ रत प्रकाश्य ~ च प्रकाश म५,८,११,१२ प्रकाश्य	
		३२³ <म१,३ सह-सौमित्रे>
	३३¹ क१ वार्ता तो ~ यद् वृत्त म१२ अपि ~ चैव.	
	३३¹² म१३ नास्ति ॥	
	३३³ म२,३,८,१०,११ तथाप्य् ~ तच् चाप्य् म८,११ किंचिन् ~ सर्वं.	<म१,८,१ ब१,१ अ विदितं>
	३३⁴ म५,९,१० वेदित	

३३⁴ अधिपाठ ब

स राष्ट्रेण स-द्वारण राज्ञा दशरथेन यत् ।
आसित भाषित चैव गत यच् चाप्य् अनुष्ठितम् ।
यच् चाप्य् अ विदित किंचिद् विदित ते भविष्यति ॥५७०॥
(¹²म४-८,१६ नास्ति ॥
¹क१, म१,२,१२ प१,२ स द्वारेण स राष्ट्रेण, प१ स द्वारेण स पुत्रेण
²म१२ प, प१ तु ~ यत् ³म३ भषित ~ भाषित ⁴क१, म१-३ सर्व, म० तत् तु ~ यत म११ कृत चाप्य् अनुतिष्ठितम् ⁵म१२ तच् ~ यच्, अ जितर्व ~ अ विदित, म१२ प१ सर्व ~ किंचिद् ⁶क१, म१,११ वेदित ~ विदित)

वङ्ग-विशेषाः १.२.४१	१.२.४१	दक्षिणापथ-विशेषाः १.२.३९
	कुरु राम-कथां पुण्यां श्लोक-बद्धां मनो-रमाम् ॥३४॥ यावत् स्थास्यन्ति गिरयः सरितश् च मही-तले । तावद् रामायण-कथा लोकेषु प्रचरिष्यति ॥३५॥	
	यावद् रामस्य च कथा त्वत्-कृता प्रचरिष्यति । तावद् ऊर्ध्वम् अधश् च त्वं मल्-लोकेषु निवत्स्यसि ॥३६॥	* रामायण-कथा
	इत्य् उक्त्वा भगवान् ब्रह्मा तत्रैवान्तर्-अधीयत । ततः स-शिष्यो वाल्मीकिर् विस्मयं परमं ययौ ॥३७॥	* * भगवान् मुनिर् विस्मयम् आययौ
	तस्य शिष्यास् ततः सर्वे जगुः श्लोकम् इमं तदा ।	* * * पुनः

	३४$^{१-२}$ <द$_{७}$ यथा उ> ३४^{१} म$_{६}$ तेन ~ न ते.	३४$^{१-२}$ <म$_{१३}$ यथा द> ३४^{१} द$_{७.१२}$ <म$_{१३}$> दिव्यां ~ पुण्यां. द$_{९.१०}$ त्वत्-कृता ~ लोकेषु.
	३५^{४} म$_{४-६.८-११}$ विचरिष्यति. ३६$^{१-२}$ म$_{२.३.१३}$ <व$_{३}$ द$_{८.१०}$> नास्ति ॥ ३६^{१} म$_{५-८}$ <व$_{४}$ द$_{५}$> यावच् च रामस्य कथा. गं$_{९}$ स-राष्ट्रेण स-दारेण. म$_{४.५}$ त्वत्-कथा.	<म$_{१}$ व$_{१}$ रामायण-कथा>
३६^{२} व$_{१}$ <म$_{१}$> लोकेषु ~ त्वत्-कृता.	३६^{३} म$_{१३}$ चैव ~ च त्वं.	द$_{७.१२}$ ऊर्ध्व-गतिर् <म$_{२.३}$ गतिं> ~ ऊर्ध्वम् अधश्. द$_{११.१२}$ <म$_{२.१०.१३}$> निवत्स्यति.
३७^{१} व$_{१}$ ततः स शिष्य-सहितो. ३७^{२} व$_{१}$ वाल्मीकिर् विस्मयं ययौ.	३६^{४} म$_{४-९.११.१२}$ मल्-लोके विचरिष्यसि. <द$_{७.८.१२}$ वाल्मीकिर्> म$_{६}$ विस्मये. म$_{१३}$ गतः ~ ययौ. ३८^{१} म$_{१}$ ततः ~ तस्य, तस्य ~ ततः. म$_{४.९.११}$ च ते ~ ततः.	
व$_{२.४}$ इदं ~ इमं.	३८^{२} म$_{४-६.८-१२}$ गुरोः ~ जगुः. म$_{१३}$ हितं ~ इमं. म$_{१३}$ तथा ~ तदा.	

बङ्ग विशाखा: १२४५	१२४५	दक्षिणापथ-विशाखा: १.१४२
	मुहुर् मुहुः प्रीयमाणाः प्राहुश् च भृश-विस्मिताः ॥३८॥ समाक्षरैश् चतुर्भिर् यः पादैर् गीतो महात्मना । सो ऽनुव्याहरणाद् भूयः शोकः श्लोकत्वम् आगतः ॥३९॥ तस्य बुद्धिर् अभूत् तत्र वाल्मीकेर् अथ धीमतः । कृत्स्नं रामायणं श्लोकैर् ईदृशैः करवाण्य् अहम् ॥४०॥ उदार-वृत्तार्थ-पदैर् मनो-हरैस्	* * महर्षिणा * * इयं जाता * भावितात्मनः * * काव्यम् * मनो-रमैस्
	३९[1] म$_{११}$ पदैर् क, म$_{५\ १२}$ महात्मन, म$_{१३}$ महा मना ३९[3] म$_{१०}$ ऽनुव्याहरणाद् ३९[4] म$_{२\ ३}$ <द$_{१}$> शोक ~ शोक क, म$_{४\ ५\ ८\ ९\ ११\ १२}$ आगमत् ४०[1] म$_{१३}$ ततो ~ तस्य, तस्य ~ तत्र ४०[2] क, एव ~ अथ ४०[3] अधिपाठ म$_{१३}$ कृत्स्नं रामायणं काव्यम् एष वै प्रकरोम्य् अहम् । अगौ स भगवान् कृत्स्नम् एतद् बीजं निशाम्य वै ॥१८०॥ ४०[4] क, म$_{११}$ करवाम्य्	
४०[4] अधिपाठ उ धर्म कामार्थ-सबद्ध बहु चित्रार्थ विस्तरम् । समुद्रम् इव रत्नाढ्य लोक श्रुति परायणम् ॥५९०॥ ([1]म$_{४\ ५}$ सर्व° ~ धर्म° ब$_{१\ ४}$ (ब$_{१}$ प्रा.न्ने) धर्मार्थ-काम° म$_{६}$ ब$_{१\ ४}$ °संयुक्त ~ °सबद्ध [3]म$_{६}$ अपि ~ इव क, म$_{४\ ६\ ८-११}$ रत्यार्थं, म$_{१२}$ रत्नार्थं ~ रत्नाढ्य [4]क, म$_{१\ २}$ लोके श्रुति रसायणम्, म$_{६}$ श्लोकेष्व् अति रसायणम्, म$_{८}$ श्लोके श्रुति-रसायणम्, ब$_{१\ ३}$ म$_{५}$ श्लोके श्रुति-रसायणम् °रसायणम्)	४१[1] म$_{६}$ <ब$_{१}$> उदार वृत्तान्त°	<म$_{४-६\ ८-११}$ मनो रमैर्>

वङ्ग विशेषा
१.२.४४

१.२.४३

ततः स रामस्य चकार कीर्तिमान् ।
समाक्षरैः श्लोक-शतैर् यशस्विनो
यशस्-करं काव्यम् उदार-धीर् मुनिः
॥४३॥

इत्य् आर्षे रामायणे आदि काव्ये
द्वितीयः सर्गः ॥२॥

पश्चिमोत्तर-विशेषा
१.२.४३

तद् अस्य • • •

४३ᵃ व, कीर्तिमान् ~ कीर्तिमान्

४३ᵈ व, उदारधी नाम इति.

ग, कीर्तिमान्, ग, [illegible], कीर्तिमान् ~ कीर्तिमान्,
ग, इति तद् [illegible] कीर्तिमान्.
४३ᶜ ग, श्लोक शतैः.
क, यशस्विनं.
ग, [illegible] यशस्करम् [illegible], ग, उदारधीः मतिः

४३ᵇ अधिक ३:८
तद् [illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ॥१००॥

व, महारामायणं द्वितीयः सर्गः, व, महारामायण ~ द्वितीयः सर्गः.
व, महारामायण नाम सर्गः ~ आदि-काण्डे द्वितीयः सर्गः.

ग, महाभिरामायणं, ग, महारामायणं नाम सर्गः, ग, महारामायणं नाम द्वितीय-सर्गः, ग, महारामायणं ~ द्वितीयः सर्गः.
ग, बाल-काण्डे महारामायणं नाम,
ग, वाल्मीकीये आदि-काव्ये २४ साहस्र्यां संहितायां बाल-काण्डे महारामायणं नाम, ग, महारामायणं नाम ~ आदि काण्डे
ग, इत्य् आर्षे (ग, [illegible]) रामायणे (ग, श्री-रामायणे) वाल्मीकीये आदि-काव्ये (ग, [illegible], ग, 'काण्डे) २४ साहस्र्यां संहितायां आदि-काण्डे (ग, 'काव्ये) महारामायणं नाम (ग, [illegible]) द्वितीयः (ग, [illegible]) सर्गः.

द, श्रीमद्-रामायणे बाल-काण्डे श्रीमद्-आदि-काव्ये, द, इति श्रीमद्-रामायणे बाल-काण्डे ~ इत्य् आर्षे रामायण आदि-काव्ये.
द, बाल-काण्डे, द, वाल्मीकीये बाल-काण्डे ~ आदि-काव्ये.

द्वितीयस्मात् सर्गात् परम् उत्तरास्व हस्तलेखेषु सर्वेष्वाधिपाठः

प्राप्त-राज्यस्य रामस्य वाल्मीकिर् भगवान् ऋषि ।
चकार चरित चित्र विचित्र पदम् अर्थवत् ॥१॥
पवित्र वैष्णव दिव्यम् इदम् आख्यानम् उत्तमम् ।
वेदैश् चतुर्भि समितम् इतिहास पुरातनम् ॥२॥
आवभाषास वै विप्रान् सु महान् नियतेन्द्रियान् ।
धौम्य मारकण्ड-कुशिकान् सर्हिषेणाम् स-कोहलान् ॥३॥
तौ चैवेक्ष्वाकु-दायादौ मुनि वेशौ कुशीलवौ ।
धन्य यशस्यम् आयुष्य स्वर्ग्यं स्वस्त्य् अयन महत् ॥४॥
कृत्वा च तस्वतः कीर्ति राघवस्य महात्मन ।
इहैवार्थेश् च धर्मेश् च निखिलेनोपपद्यते ॥५॥
दण्ड नीतिश् च विपुला त्रयी वार्ता च कृत्स्नश ।
य इद शृणुयान् नित्य यश् चेद परिकीर्तयेत् ॥६॥
इह भोगान् वरान् प्राप्य देवैर् गच्छति पूज्यताम् ।
इक्ष्वाकूणाम् इद चैव जनकस्य च धीमत ॥७॥
पुलस्त्यस्य च देवर्षे कीर्तन समुदाहृतम् ।
अश्वमेधावसाने च राघवस्य महात्मन ॥८॥
कथित पुष्टि-जननम् इदम् आख्यानम् आदित ।
अत्र धर्मार्थ-संयुक्त पापानां नाशन शुभम् ॥९॥

आदि-काण्डम् इद प्रोक्त विस्तरश् चास्य कथ्यते ।
प्रथम नारद प्रश्नो नदी-गमनम् एव च ॥१०॥
ब्रह्मणो दर्शन चैव वर प्राप्तिश् च पुष्कला ।
पुत्रार्थं च नरेन्द्रस्य मन्त्रण समुदाहृतम् ॥११॥
अश्वमेध क्रिया चैव वर प्राप्तिश् च पुष्कला ।
भागार्थिनां च देवानाम् आगम परिकीर्तित ।
रावणस्य वधोपाये मन्त्रो ऽत्र परिकीर्तित ॥१२॥
द्रिया च पायसोत्पत्ति पुत्र-जन्म नृपस्य च ।
अप्सरावतरण चैव सुराणां समुदाहृतम् ॥१३॥
कौसल्यायां च रामस्य कैकेय्यां भरतस्य च ।
यमयोर् च सुमित्रायां सम्भव समुदाहृत ।
वानराणां च सर्वेषाम् उत्पत्ति परिकीर्तिता ॥१४॥
राज्ञो दशरथस्येह विश्वामित्रेण सगम ।
प्रदान चैव रामस्य रक्षणार्थं मखा क्रतो ॥१५॥
लक्ष्मणानुगमन् चैव विद्या प्राप्तिश च पुष्कला ।
अनङ्गाश्रम वासश् च ताडका-वन दर्शनम् ॥१६॥
ताडकायाश् च निधनम् अस्त्र-लाभश् च कीर्त्यते ।
सिद्धाश्रम निवासश् च सत्र-रक्षणम् एव च ॥१७॥

श्लोकानां परिमाण च यत्नेनात् परिकीर्त्यते ।
अयोध्या वर्णन चैव राज्ञो दशरथस्य च ।
अमात्य-वर्णनं चैव कौसल्यायाश् च वर्णनम् ॥

१¹ क, आख्यानम् म, उत्तम ¹म, ७ ८ घ, सहितम् ~ समितम्
२¹ म, ७ ११ सर्हिसेनान्, म, सुहि°,
३¹ म, ३ ७ सार्हिषेणान्, म, ७ ९ ११ स-कोमलान्, घ, स गोतमान्
च सार्दिसेमान् घ, ३ ४ तौ तु चेक्ष्वाकु° ¹म,
४¹ क, भावैक्ष्वाकु° म, ६ ८ १२ पर ~ स्वर्ग्य म, ७
कुशीलवौ ¹म, १० धान्य ³म, ६ ९ १२
सौख्यायन
५¹ क, म, कृता, म, ६ ८–१२ कृत, म, कृत्वा ~ कृत्वा
म, ६ ११ १२ तत्त्वता, म, तद्गता, म, मन्द्रता ~ तस्वत
¹म, कामश् ~ धर्मेश् ¹क, म, °नोपपत्स्यते, म, ३
नोपगम्यते म, दण्ड-नीतिश् च वर्तेते
६¹ म, ८–१० यष् ~ यश् घ, १ ४ चापि ~ चेद् क, परिकीर्तितम्,
म, परिकल्पयेत्
७¹ घ, श्रेष्ठान् ~ भोगान्
८¹ म, ६ ९ १० उरग ~ च
९¹ क, म, ३ ० पुष्टि° ~ पुष्टि° ¹क, म, घ, २ ४ यत्र, म,
यत्र च, म, ३ अथ° ~ अत्र ¹क, म, ३ ० घ पावन ~
नाशन म, च महत् ~ शुभम्
१०¹ क, म, ३ इह ~ इद ¹म, ६ विस्तारश् ¹घ, °तरणम्,
११¹ म, ६ ८–१२ वर प्राप्तेश् च वर्णनम् (म, १२ दर्शनम्)
११¹ अधिपाठः क, म, ३ ० १० ११ च (म, ११ प्राप्त)

(¹घ, परिकीर्तिता, घ, ४ परिकीर्तितम् ¹म, ९ १०
°दर्शन ~ °वर्णन)
¹म, ६ ८ तु ~ च ¹म, ३ ४ ९–११ १२ मन्त्रण म, ५ ६ ८ ११ मन्त्रेण ¹म, ३
१२ घ, प्राप्ते, इतर हस्तक म ॥ ¹क, ग, समुदाहृत, म,
कार्यार्थिनां ~ भागार्थिनां ¹क, म, ३ ० घ, वधोपाय
समुदाहृत ~ परिकीर्तित ¹क, म, ३ ० घ, मन्त्रणं समुदाहृतम्
¹म, ६ ९ ११ नास्ति
म, ५ ६ ८ १२ मन्त्रश् च समुदाहृत
१३¹ म, ३ ८ नास्ति ॥
क, म, ० घ ३ ६ पुत्राधरायचोर् अत्र न
१४¹ म, ९ १० कैकेय्यां ¹घ, ४ (घ, भरत) समुदाहृता ~ परि
कीर्तिता
१५¹ म, ८–६ ९ ११ क्रतो ~ राज्ञो ¹म, ३ रक्षणार्थे, म, ६ १० रक्षण
¹म, ६ °गमन् ~ °गमश् ¹म, ६ ९ १०
१६ घ, नास्ति ॥
ताटका°, क, घ, तारका° म, ६ १० ताटकायाश् म,
१७¹ क, तारकायाश्, म, कीर्तनम्, म, कीर्तनम्
ताडका निधन चैव

सुबाहोर् निधनं चात्र मारीचस्य च भर्त्सनम् ।
विश्वामित्रस्य चैवर्षेः स्व-वंश-परिकीर्तनम् ॥१८॥
गङ्गायाः प्रभवश् चैव पवित्रः परिकीर्तितः ।
दिव्य-गर्भावपतनं कार्त्तिकेयस्य संभवः ॥१९॥
विशालस्य च राजर्षेर् वंशस्य परिकीर्तनम् ।
अहल्या-शाप-मोक्षश् च मिथिलायाश् च दर्शनम् ॥२०॥
दर्शनं यज्ञ-वाटस्य मैथिलस्य च दर्शनम् ।
चरितं चैव कात्स्न्र्येन कौशिकस्य महात्मनः ॥२१॥
कथितं चात्र रामस्य शतानन्देन धीमता ।
धनुषो भेदनं चैव कन्यायाश् च निवेदनम् ॥२२॥
राज्ञो दशरथस्येह जनकस्य च संगमः ।
सीतादीनां च कन्यानां विवाहः समुदाहृतः ॥२३॥
वधूर् गृहीत्वा नृपतेर् यानं दशरथस्य च ।
समागमश् च रामस्य जामदग्न्येन धीमता ॥२४॥
जामदग्न्यस्य लोकानां वधश् चात्रानुकीर्तितः ।
अयोध्या-संप्रवेशश् च प्रवासो भरतस्य च ॥२५॥
अयोध्या-वासिनां चैव प्रमोदः परिकीर्त्यते ।
इत्य् एतत् प्रथमं काण्डम् आदि-काण्डम् इहोच्यते ॥२६॥
सर्गाश् चैव चतुः-षष्टिः श्लोकानां चैव कीर्त्यते ।

द्वे सहस्रे शतान्य् अष्टौ श्लोकाः पञ्चाशद् एव तु ॥२७॥
बाल-चर्या हि यत्रोक्ता राघवस्य महात्मनः ।
अतः परं द्वितीयं तु अयोध्या-काण्ड-संज्ञितम् ॥२८॥
यत्राभिषेक-संकल्पो व्याघातश् चैव कीर्त्यते ।
कैकेय्य्-अनुनयश् चैव शोको दशरथस्य च ॥२९॥
वन-प्रयाणं रामस्य लक्ष्मणानुगमस् तथा ।
विषादः प्रकृतीनां च तथैव च विसर्जनम् ॥३०॥
निषादाधिप-संवादः सूतस्य च विसर्जनम् ।
गङ्गायाश् चाभिसंतारो भरद्वाजस्य दर्शनम् ॥३१॥
वास्तु-कर्म-निवेशश् च चित्रकूटे महा-गिरौ ।
उपावृत्ते सुमन्त्रे च राज्ञो मोहागमः परः ॥३२॥
स्व-शाप-कथनं चैव स्वर्ग-प्राप्तिर् नृपस्य च ।
भरतागमनं तूर्णं तथा राज-गृहाद् अपि ॥३३॥
राम-प्रसादनार्थं च भरतस्य महात्मनः ।
गमनं कीर्त्यते वासो भरद्वाजस्य चाश्रमे ॥३४॥
दर्शनं चैव रामस्य पितुश् च सलिल-क्रिया ।
प्रसादनं च रामस्य बहुशः परिकीर्तितम् ॥३५॥
जाबालेर् यत्र वाक्यानि वामदेवस्य चोभयोः ।
इक्ष्वाकूणां च वंशस्य कीर्तनं समुदाहृतम् ॥३६॥

कीर्तिते. [४] क$_{1}$ मन्त्र°, म$_{2.3}$ तंत्र°.
१८ व$_{2}$ नास्ति ॥ [१] म$_{4.9-11}$ मरणं ~ निधनं. [२] क$_{1}$ म$_{4.6.7-9}$ देवर्षेः.
१९ म$_{1}$ प्रान्ते ॥ [१] म$_{4-6.9.12}$ संभवश्. [२] व$_{2}$ °गर्भावतरणं.
२०[१] व$_{1}$ विशालस्यापि. [२] म$_{4-6.9-12}$ धर्मस्य ~ वंशस्य. व$_{1}$ वंशश् च परिकीर्तितः. [३] म$_{2.3.7}$ अहिल्या°. म$_{2}$ अहिल्यायाः शाप-मोक्षो. म$_{4.9.10}$ °निर्मोक्षो ~ °मोक्षश् च. [४] म$_{4.9.10}$ मैथिलस्य.
२१ म$_{1}$ प्रान्ते ॥ [१-२] म$_{4.9.10}$ नास्ति ॥ [२] म$_{5}$ व$_{3}$ मिथिलस्य. [३] म$_{10}$ दर्शनं ~ चरितं.
२२ म$_{1}$ प्रान्ते ॥ [१] व$_{1}$ राघवस्यात्र ~ चात्र रामस्य.
२३[१-२] म$_{1}$ प्रान्ते ॥ [२] क$_{1}$ म$_{2}$ संभवः ~ संगमः. [४] क$_{1}$ समुदीरितः, व$_{1}$ परिकीर्तितः.
२४ म$_{1}$ प्रान्ते ॥ [१] म$_{2.3}$ समागमं.
२५[२] व रोधश् ~ वधश्. म$_{7.9-11.13}$ च परिकीर्तितः [४] म$_{2.3}$ प्रवेशो ~ प्रवासो.
२६[१] क$_{1}$ म$_{2.3}$ अयोध्या-वासनं. [२] क$_{1}$ म$_{1-3}$ परिकीर्तितः.
२७[१] म$_{8}$ व$_{3}$ चात्र ~ चैव. [२] व$_{3}$ कथ्यते. [४] क$_{1}$ म$_{1-3.7}$ पञ्च-दशैव तु. म$_{12}$ व$_{1}$ च ~ तु.
२८[१] म$_{4.6.9.12}$ च ~ हि. म$_{1}$ या प्रोक्ता ~ यत्रोक्ता. [३] क$_{1}$ म$_{1.7.12.13}$ व तद् ~ तु.
२९[१] म$_{12}$ °संघातो ~ °संकल्पो. [२] म$_{4.9.11}$ वर्ण्यते ~ कीर्त्यते. [३] म$_{1-4.6.7.9-11}$ कैकेय्यानुनयश् (म$_{1}$ कैक०)
३०[२] क$_{1}$ म$_{1-3}$ लक्ष्मणानुगतिस्. म$_{6.8.10.11.13}$ तदा ~ तथा.
३१[१.१] म$_{8}$ व$_{2}$ नास्ति ॥ [१] म$_{4.9.10}$ °संवासः.
[२.१] क$_{1}$ नास्ति ॥ [३] म$_{2.3}$ निषादाधिप-संवादः (३१[१] पुनर्-उक्तिः) व$_{4}$ चापि° ~ चाभि°. [४] क$_{1}$ म$_{3-5.7-13}$ भारद्वाजस्य.
३१[४] अधिपाठः क$_{1}$ म$_{1.3.7}$ व$_{1.3.4}$
भारद्वाजस्य चैवाज्ञा चित्रकूटस्य दर्शनम् ।
३२[२] म$_{2.3}$ महात्मनोः ~ महा-गिरौ. [३] म$_{4.9.11}$ तु ~ च. [४] म$_{4-9.13}$ पुनः, म$_{8}$ ततः ~ परः.
३३[२] म$_{12}$ पूर्वं ~ तूर्णं.
३४ म$_{2.3}$ नास्ति ॥ [१] म$_{4.9.11}$ °प्रसादनं चाथ, म$_{5.6.8.12}$ °प्रसादनार्थं च. [२] म$_{8}$ भरतागमनं तथा.
[३४] म$_{8}$ नास्ति ॥ [३] म$_{4-6.9-12}$ चैव ~ वासो. [४] क$_{1}$ म$_{1-3.10.12.13}$ भार°.
३५[१.१] म$_{2.3}$ नास्ति ॥ [४] म$_{4}$ परिकीर्त्यते.
३६[२] क$_{1}$ म$_{1}$ राम-देवस्य. [४] म$_{8}$ वंशस्य कथनं तथा.

प्रतिज्ञा चैव रामस्य गमने कोसलान् प्रति ।
पादुकाहरणं चैव भरतस्य विसर्जनम् ॥३७॥
नन्दि-ग्राम-प्रवेशश् च मातॄणां च विसर्जनम् ।
अयोध्या-सम्प्रवेशश् च शत्रुघ्नस्य महात्मन ॥३८॥
काण्ड द्वितीयम् इत्य् उक्तम् अयोध्या-काण्ड-संज्ञितम् ।
अशीति सवयया सर्गा श्लोकानां चात्र कीर्त्यते ॥३९॥
त्रीणि श्लोक-सहस्राणि नव श्लोक-शतानि च ।
श्लोकानां द्वे शत चैव भूय श्लोकाश् च सप्तति ॥४०॥
अत पर तृतीय तु आरण्यकम् इति स्मृतम् ।
यत्र रामो महा बाहुर् दण्डक प्राविशद् वनम् ॥४१॥
अनसूया समस्या च अङ्ग रागस्य चार्पणम् ।
विराध-दर्शन चैव वधश् च समुदाहृत ॥४२॥
ऋषीणां दर्शन चैव मैथिल्याश् चैव सान्त्वनम् ।
शरभङ्गाश्रम प्राप्तिर् महेन्द्रस्य च दर्शनम् ॥४३॥
सुतीक्ष्णाश्रम-सम्प्राप्ति सभ्रातृ सह सीतया ।
मन्द्कर्णेन कथित शक्रस्य च विसर्जनम् ॥४४॥
इल्वलस्य च सभ्रातृ कीर्तन च दुरात्मनः ।
अगस्त्याश्रम वासश् च तथा सपरिकीर्तित ॥४५॥
दर्शन पञ्चवट्यास तु जटायोश् चैव दर्शनम् ।
जनस्थान निवासश् च शिशिरस्य च वर्णनम् ॥४६॥
स्मरत्य भरतस्याथ कैकेय्याश् चैव गर्हणम् ।
सभ्रातृः शूर्पणखया विरूप-करण तथा ॥४७॥
खरस्य च वधो घोरो दूषण त्रिशिरो-वध ।
लङ्का प्रवेशो राक्षस्याः शूर्पणखया प्रकीर्तितः ॥४८॥
सीताया लोभन चैव रावणस्यानुशासितम् ।
मारीचाश्रम-सम्प्राप्ती रावणस्य दुरात्मन ॥४९॥
मारीचश् च मृगो भूत्वा वैदेहीं समलोभयत् ।
लोभयित्वा च वैदेहीं राघवस्यापकर्षणम् ॥५०॥
मारीचस्य वधश् चैव लक्ष्मणस्य विगर्हणम् ।
सीताया हरण चैव सत्कारश् च महात्मन ॥५१॥
हृतां च जानकीं मत्वा विलापो राघवस्य च ।
जटायोर् दर्शन चैव सत्कारश् च महात्मन ॥५२॥
गृध्र राजस्य रामेण कृता चैव जल क्रिया ।
कबन्धस्य वध मोक्ष स्वर्ग-प्राप्तिश् च पुष्कला ॥५३॥
कबन्धस्य च वाक्येन सुग्रीवान्वेषण परम् ।
शबरी-दर्शन चैव पम्पायां परिदेवनम् ॥५४॥
इति काण्ड तृतीय तु आरण्यकम् इति स्मृतम् ।
सर्गाणां तु शत चैव सर्गाश् चैव चतुर्-दश ॥५५॥

३७१ क, म१-३, ५, ७, १ च अ प्रतिज्ञा च (च चात्र) ~ प्रतिज्ञा चैव २म, चापि ३म१० भरतस्यागम
क, धर्मस्य ~ रामस्य
पुन
३८ म११ नास्ति ॥ ३८१ १म१० नास्ति ॥ १च, नन्दि-ग्रामे
३९१ अधिपाठ क,
प्रसादन च रामस्य बहुश परिकीर्तित ।
१च, चापु ~ चात्र म८ कीर्तनम् च, कथ्यते
४०१ म१, ६, ८, १, ११, १२ पुन ~ भूय
४११ क, म१ १ च काण्ड ~ पर १च, श्रुतम् ~ स्मृतम् २म८
दण्डकान्
४२१ म, अनुसूया° म१० अनुसूयाश्रमे चापि क, म१, ४, ६, ९, १०
चाप्य् ~ च
४२२-४३१ म१२ नास्ति ॥
४३१ च, चापि ~ चैव १म, वैदेह्याश् ~ मैथिल्याश् क,
म, १, ७ च, २, ४ चापि ~ चैव
४४१ म१२ नास्ति ॥ क, म, २ सुतीक्ष्णस्याश्रम प्राप्ति २म, ३ सवास १च मन्द्कर्णेश् च २क, म, १ यत्र शत्रु, म, ३, ११
च, ३ यत्र शक्र ~ शक्रस्य च
४५१ म, ६ इल्वलस्य, म१२ इल्वलस्य १म, ८, ११ °सवासम् ~
°वासश् च
४६१ क, म१, ३, ४, ७, १, १२ च च ~ तु १च, चापि ~ चैव
४७१ म, कैकय्याश्, म, १ चाप ~ चैव १क, म, ३ च, दर्शन
स्याश् च म, °जस्याश् च, म, ७, ११, १२ च, १, ४ शूर्पणखया
४८१ १म, ६, ११ खर-दूषणयोश् चैव वधश् त्रिशिरसस् तथा ।
२म, ३ परिकीर्तितम्
४९१ म, च, १, ४ रावणस्याथ शासितम्, म१२ वर्णितम्
५०१ म, राघवस्यापि कर्षणम्, म, ६ राघवस्याभि°
५११ १म, नास्ति ॥ २म, ३ दुरात्मताम्, म११ अपकर्षणम्, म११ च
च गर्हणम्, १२ म, नास्ति । म, ३ मारीचस्य प्रवादो
१म, ७, १०, ११ च सौमित्रश् चात्र
राघवेण महात्मन
(च, चातु ~ चात्र) सताम
१अधिपाठ म, ७, १० च
जटायुषो वधश् चात्र सीतायाश् च प्रदेशनम् ।
लक्ष्मणस्य सभ्रातृ राघवेण महात्मन ॥
(१च प्रवेशनम् २च, महा वने ~ महात्मनः)
२क, सत्कारश् ~ सत्कारश्
५२ म६ नास्ति ॥ १क, मोक्षे, म, १ सि [illegible]
५३१ म, ६, १२ च स्वर्ग राजस्य
१क, म, ७, १-११ तु ~ च
५४१ म, ६, ११ तत, म, च, १ (च प्राप्त) तदा, च, स्मृतम् [illegible]
~ परम्, १म, परिदेवनम् ~ देवनम् म, ३, ११ [illegible]
पम्पायाश् चैव दर्शनम्
५५१ म११ इत् ~ इति म११ च ~ तु १म, ७, ११ च च ~ [illegible]

चत्वारीह सहस्राणि श्लोकानां कीर्तितानि च ।
शतं चैवात्र विज्ञेयं श्लोकाः पञ्चाशद् एव तु ॥५६॥
अतः काण्डं चतुर्थं तु कैष्किन्धिकम् इति स्मृतम् ।
ऋष्यमूक-गिरि-प्राप्ती राघवस्य महात्मनः ॥५७॥
हनुमद्-दर्शनं चैव संवादश् चात्र कीर्त्यते ।
आरोहणं च शैलस्य ऋष्यमूकस्य कीर्तितम् ॥५८॥
राम-सुग्रीव-सख्यं च वालि-पौरुष-कीर्तनम् ।
सप्त-ताल-विभेदश् च प्रत्ययोत्पादनं तथा ॥५९॥
वालि-सुग्रीव-युद्धं च वालिनो वध एव च ।
अन्तःपुर-विलापश् च तारा-कारुण्यम् एव च ॥६०॥
सुग्रीवस्याभिषेकश् च करणं चाश्रमस्य च ।
विलापो राघवस्यात्र लक्ष्मणेन च सान्त्वनम् ॥६१॥
प्रावृड्-विलापश् चैवात्र शरद्-वर्णनम् एव च ।
विलापश् चैव शरदि समयस्य च लङ्घनम् ॥६२॥
सुग्रीवं प्रति रामस्य कोपो यत्र च कीर्तितः ।
रामस्य कोपं विज्ञाय लक्ष्मणस्य च संभ्रमः ॥६३॥
प्रशमो लक्ष्मणस्याथ दौत्येन गमनं तथा ।
सुग्रीवस्य यथा चात्र गमनं राघवाश्रमे ॥६४॥
प्रसादनं च रामस्य वानराणां च संग्रहः ।
पृथिव्या वर्णनं चैव सुग्रीवेण महात्मना ॥६५॥
प्रस्थापनं वानराणाम् अङ्गुलीयस्य चार्पणम् ।
हनुमत्-प्रभृतीनां च विन्ध्य-पर्वत-लङ्घनम् ॥६६॥
स्वयंप्रभा-गुहायाश् च प्रवेश इह कीर्तितः ।
अ-प्रवृत्तौ च वैदेह्या विषाद-गमनं महत् ॥६७॥
प्रायोपवेशनं चात्र वानराणां महात्मनाम् ।
दर्शनं चात्र संपातेर् गृध्र-राजस्य धीमतः ॥६८॥
निवेदनं च लङ्काया गृध्र-राजेन धीमता ।
चतुर्थम् एतत् काण्डं तु कैष्किन्ध्यम् इति संज्ञितम् ॥६९॥
सर्गाश् चैवात्र विज्ञेयाश् चतुः-षष्टिस् तु संख्यया ।
श्लोकानां द्वे सहस्रे च अष्टौ श्लोक-शतानि च ॥७०॥
श्लोकानां शतं ज्ञेयं पञ्च-विंशतिर् एव च ।
अतः परं प्रवक्ष्यामि काण्डं सुन्दर-संज्ञितम् ॥७१॥
हनुमत्-प्लवनं यत्र सुरसायाश् च दर्शनम् ।
मैनाकस्य गिरेश् चैव दर्शनं परिकीर्तितम् ॥७२॥
निधनं सिंहिकायाश् च लङ्का-दर्शनम् एव च ।
प्रवेशश् चैव लङ्काया वर्णनं विचयस् तथा ॥७३॥
मार्गणं चैव वैदेह्या रावणान्तःपुरे शुभे ।
दर्शनं पुष्पकस्येह रक्षसां प्रमदा-वनम् ॥७४॥
दर्शनं राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
विचयः पुष्पकस्येह जानक्याश् चैव मार्गणम् ॥७५॥
अ-दर्शने च वैदेह्याः शोकोपगमनं तथा ।
प्रविश्याशोक-वनिकां वैदेह्याश् चैव दर्शनम् ॥७६॥

५६[१] म$_{२.३}$ चत्वारि च, म$_{८}$ चत्वारार्ध-. [२] क$_{१}$ म$_{४.९.१०.११}$ कथितानि वै (म$_{१०}$ च). [३] म$_{४}$ विज्ञेयः. [४] म$_{१२}$ संज्ञितम् ~ एव तु.

५७[१-२] म$_{१२}$ नास्ति ॥ [१] म$_{५.७}$ व$_{१.३}$ परं ~ काण्डं. म$_{५.६.८}$ व$_{३}$ प्रवक्ष्यामि ~ चतुर्थं तु. क$_{१}$ च ~ तु. [२] क$_{१}$ म$_{१०}$ कैष्किन्धिः, म$_{१-३}$ व$_{१.३}$ कैष्किन्ध्यम्, म$_{५.७.८}$ किष्किधाम्, म$_{६}$ कैष्किरम्. म$_{७.८}$ काण्ड ~ इति. म$_{५.६-८}$ व$_{१.३}$ संज्ञितम्. [३-४] म$_{८}$ नास्ति ॥

५८[१] म$_{१.२.३.७}$ व$_{२.४}$ चैव ~ चात्र.

५९[१] व$_{१.४}$ सप्त-साल°. म$_{७}$ व$_{४}$ °प्रभेदश्. [२] म$_{१०}$ हरेः ~ तथा.

६०[१] म$_{७}$ °विलापं, म$_{१२}$ °विनाशश्, व$_{१.४}$ °निवासश्.

६१[१] म$_{१२}$ °भिषेकस्य ~ °भिषेकश् च. [२] व$_{१}$ यौवराज्यं च तस्यात्र. [३] म$_{२.३}$ नास्ति ॥ व$_{१}$ लक्ष्मणस्य.

६२ म$_{२.३}$ नास्ति ॥ [२] म$_{१}$ वर्णनम् ~ लङ्घनम्.

६३[१-२] म$_{२}$ नास्ति ॥ [२] व$_{३}$ अत्र ~ यत्र. म$_{६}$ व प्रकीर्तितः.

६४[१] म$_{७}$ व$_{३.४}$ प्रेषणं ~ प्रशमो. [२] म$_{५-७.१२}$ व तथा. [३] म$_{१-३}$ °श्रमम्.

६५[१] म$_{६}$ प्रसादेन. [२] म$_{५.६.११.१२}$ संगमः. [३] क$_{१}$ म$_{४.९-११}$ सर्वं ~ चैव.

६६[१] व$_{३}$ प्रस्थानं वानराणां च. [२] व अङ्गुरीयस्य.

६७[१] म$_{५.६.१२}$ प्रवेशः परिकीर्तितः. [२] म$_{२.३}$ अल्पवृत्तौ. [३-४] म$_{१२}$ नास्ति ॥ [४] व$_{१-३}$ तथा ~ महत्.

६८[१] व$_{४}$ दर्शनश् चैव.

६९[१-२] म$_{१२}$ नास्ति ॥ [१] म$_{६}$ निदर्शनं. [२] म$_{२}$ °राजस्य. म$_{५.६}$ कीर्तितम् ~ धीमता. [४] म$_{४.६.७.९-११.१३}$ स्मृतम्, म$_{१२}$ कीर्तितम्.

७०[१] क$_{१}$ म$_{२-५.६.१२}$ संज्ञया ~ संख्यया. [२] म$_{७}$ व$_{४}$ सहस्रे तु, म$_{९.१०}$ सहस्रेण.

७२[१] क$_{१}$ म$_{४.९}$ °लंघनं, म$_{२.३}$ °क्रमणं, म$_{१२}$ °स्रवनं. म$_{५.६.८.१२}$ व$_{१.४}$ चैव ~ यत्र. [२] म$_{५.६.८.१२}$ सिंहिकायाश्.

७३ म$_{११}$ नास्ति ॥ [१-२] म$_{५.६.८.१२}$ नास्ति ॥ [३] म$_{१.४}$ विजयस्, म$_{२}$ विषयस्, म$_{७}$ चिन्तयस्.

७४ म$_{५.६.८.१२}$ नास्ति ॥ [१] क$_{१}$ मार्गणस्. [२] व$_{२}$ तथा ~ शुभे. [३] म$_{१-३.७.१३}$ व आपानस्य च वर्णनम्.

७५ क$_{१}$ म$_{४.९}$ नास्ति ॥ [१] म$_{५.६.८-११.१२}$ प्रवेशो ~ दर्शनं. [२] म$_{२.३}$ विजयं, म$_{१०}$ दर्शनं ~ विचयः.

७६[१] क$_{१}$ म$_{४.७.९}$ नास्ति ॥ म$_{१}$ प्रान्ते ॥ [२] म$_{५.६.१२}$ व$_{१-३}$ अ-दर्शनेन.

प्रवेशो रावणस्येह रक्षस प्रमदा-वनम् ।
प्रलोभन च सीताया रावणस्य च भर्त्सनम् ॥७७॥
तर्जन राक्षसीनां च हनुमद् दर्शन तथा ।
चूडा मणि प्रदानं च प्रतिसन्देश एव च ॥७८॥
वन प्रभङ्ग क्रूराणां राक्षसानां च गर्जनम् ।
किङ्कराणां वधश् चैव मन्त्रि पुत्र-वधस् तथा ॥७९॥
कीर्तित द्वन्द्व-युद्ध च हनुमन् मेघनादयो ।
ब्रह्मास्त्रेण च बन्धो वै मारुते परमाद्भुत ॥८०॥
निवेदन च दूतस्य भर्त्सन च हनूमत ।
लाङ्गूलोद्दीपन चैव लङ्का-दाहस् तथैव च ॥८१॥
सीताया दर्शन भूय प्रत्यागमनम् एव च ।
जाम्बवत् प्रमुखैश् चैव हरिभि सह सङ्गम ॥८२॥
तथा मधुवन प्राप्तिर् मधूनां च विलोपनम् ।
दर्शन देव-मार्गस्य भङ्गो मधु-वनस्य च ॥८३॥
अङ्गद प्रमुखानां च हरीणां राम दर्शनम् ।
हनुमत परिष्वङ्गो राघवेण महात्मना ॥८४॥
प्रवृत्तिश् चैव सीताया मणि दान तथैव च ।
लङ्काया दर्शन चैव दर्शन रावणस्य च ॥८५॥
सीताया दर्शन चैव प्रतिसन्देश एव च ।
दुर्ग-कर्म विधान च राक्षसानां विचेष्टितम् ॥८६॥
अशोक-वनिका भङ्ग दुर्गस्य च विनाशनम् ।
यत्रैतत् कथयामास हनुमान् राघवाय वै ॥८७॥
यत्र सुग्रीव-सहितो राघवा सह-लक्ष्मण ।
महता हरि-सैन्येन प्रययौ दक्षिणा मुख ॥८८॥
सर्वे च सहिता यत्र निविष्टा सागर प्रति ।
इत्य् एतत् सुन्दर-काण्ड पञ्चम परिकीर्तितम् ॥८९॥
सर्गाणाम् अत्र सख्या च काण्डे सुन्दर-सञ्ज्ञिते ।
चत्वारिंशत् प्रयत्न चैव सर्गांश् च समुदाहृता ॥९०॥
श्लोकानां द्वे सहस्रे च चत्वारिंशत् च पञ्च च ।
अत पर तु षष्ठ च युद्ध-काण्डम् इति स्मृतम् ॥९१॥
यत्र रामो महा-बाहु सागर समुपस्थित ।
यत्र दृष्ट्वा जिगमिषुर् मन्त्रयामास राघव ॥९२॥
प्राह च राघवं श्रुत्वा मन्त्रयामास रावण ।
धर्मार्थी यत्र रामेण ज्येष्ठम् आह विभीषण ॥९३॥
मुच्यतां मैथिली राजन् स्वस्त्य् अस्तु नगरस्य न ।
एतद् धि परम श्रेयो विपरीतो भयो भवेत् ॥९४॥
एवम् उक्तो दशग्रीव क्रोध-संरक्त-लोचन ।
अघात यत्र पादेन भ्रातर वै विभीषणम् ॥९५॥
रावण च परित्यज्य चतुर्भि सचिवै सह ।
आगच्छद् राघवाभ्याशं सद्य पापिर् विभीषण ॥९६॥
अभिषिक्तश् च रामेण लङ्का-राज्ये विभीषण ।
सागरात् तोयम् आदाय प्रयत्नेन महात्मना ॥९७॥
यत्र रामस्य सरम्भ समुद्रस्य च दर्शनम् ।
नल-सेतु क्रिया चैव सागरानुमते तथा ॥९८॥
तरण चैव घोरस्य सागरस्य महाम्भस ।
सुवेलारोहन चैव चार प्रेषितिर् एव च ॥९९॥

७७ म₆ नास्ति ॥ ¹³ क, म, नास्ति ॥ ¹म₁₁ राक्षसेन्द्रस्य ²च₁₁₄ °वने ³च₁ चैद्दृशा ~ सीताया
७८¹ म, च₁₁ तर्जित, च₁ गर्जित
¹अधिपाठ म₁₃₆₁₂ च
अभिज्ञान प्रदान च सीता-सम्भाषण तथा ।
७९¹ क, म₄₁₂ राक्षसीनां म₁₋₃ तर्जनम्, म₄₅₁₂ ²क, म₁₁ किङ्कराणां, च₁₁ चात्र ~ चैव
च भर्त्सनम्
²अधिपाठ म₁₆₁₂ च
सेनापति वधश् चात्र अक्षस्य च वधम् तथा (म₁₆ चैव ~ चात्र)
८०¹ क, म₁₂₁₁ दुर्ग° ~ द्वन्द्व म₁₂ चैव ~ भूय ³ग₁₂
८२¹ क, म₄₁₀ हर्षण ~ दर्शन ²म₁ चैव - सह ³च₃ देव
जाम्बवत् ~ आम्बवद्°
८३¹ म₁₆₁₂ च विलुठनम्, म₁ विलेपनम् ²क, म₁₁ सङ्घो
मार्गाभिरोहण च ³म₁₃ नाम ~ राम°
८४ म₁₂ नास्ति ॥ ³म₁₃ नाम ~ राम° ¹³ क, म₁₂₁₁ नास्ति ॥
८५¹ म, चापि ~ चैव
८७¹ म₅₁₂ च °भङ्गो ²च₁ निवेदनम् ¹म₆₁₁₁₂
यद् ~ यत्र
८९¹ म₁₁ सर्वे समाहिता यत्र म₅₆₁₁ सर्वे च समा
हितास् तत्र ¹³ म₁₃₅₆₁₂ च पञ्चम काण्ड
सुन्दर च₁₁ नाम ~ परि° ¹क, मध्यक ²च₁₁
९०¹ क, म₁₁ च₁₁₂ यत्र ~ अत्र
सर्गा सख्यया उदाहृता
९१¹ म₁₆₁₁ च₂₋₆ च ~ तु
९२¹ म₁₁₁ समर ~ सागर
९३¹ म₁₆₁₂ जानकी ²म, च ~ न ³म₁ ५-६ ₁₂ विपरीत
९४¹ म₋₆₁₂ ²च, ग, घ, च ~ वै
९५¹ च₁₁ क्रोध° ²च, ग, घ, च ~ वै ³क, स्यातो म₁₋₃₅₆ °श्याम
९६¹ क, घ, गु, म, स ~ च ²क, ¹म₁₁₀ काले ~ लङ्का°
१०¹ च, म₆₁₁₁₂ नास्ति । ²ग₁₅₆₁₂ च₁₁ प्रयत्नेन
¹म₅₁₂ आसाद्य ~ आदाय ²सागर ~ सागर
९९¹ म₆₁₂ महाद्भुतम् ¹म₁₁ (ग, घ ग) चार प्रेषित
²म₁ तथा लङ्कावरोधन म₁₁
एव च

शुक-सारण-वाक्यं च वानरानीक-दर्शनम् ।
मन्त्रणं राक्षसेन्द्रस्य माया-राम-शिरः-क्रिया ॥१००॥
वाक्यानि सरमायाश् च सीताश्वासनम् एव च ।
यत्र माल्यवतो वाक्यं लङ्काया गुप्तिर् एव च ॥१०१॥
मन्त्रणं राघव-बले चाराणां च प्रवेशनम् ।
सुवेलारोहणं चैव तथा लङ्कावरोधनम् ॥१०२॥
समारम्भश् च युद्धस्य द्वन्द्व-युद्ध-प्रवर्तनम् ।
सुसप्न-यज्ञकोपादि-वधो यत्रानुशब्दितः ॥१०३॥
रात्रि-युद्ध-विधानं च शर-बन्धस् तथैव च ।
सुपर्ण-दर्शनं चैव अस्त्र-बन्धस्य मोक्षणम् ॥१०४॥
धूम्राक्षस्य वधश् चैव तथैवाकम्पनस्य च ।
प्रहस्तस्य वधश् चैव प्रभङ्गो रावणस्य च ॥१०५॥
दुर्ग-कर्म-विधानं च कुम्भकर्ण-प्रबोधनम् ।
दर्शनं कुम्भकर्णस्य संप्रश्नो रावणस्य च ॥१०६॥
निर्याणं कुम्भकर्णस्य वानराणां च संभ्रमः ।
सुग्रीव-ग्रहणं चैव मोक्षश् चात्र कीर्त्यते ॥१०७॥
वधश् च कुम्भकर्णस्य राघवात् समुदाहृतः ।
नरान्तक-वधश् चात्र देवान्तक-वधस् तथा ॥१०८॥
महापार्श्व-वधश् चात्र अतिकाय-वधस् तथा ।
मेघनादास्त्र-मोहश् च स-सैन्ये राघवे तथा ॥१०९॥
ओषध्य्-आनयनाच् चापि प्रबोधश् च हनूमता ।
उक्तं मिहार-युद्धं च वधः कुम्भ-निकुम्भयोः ॥११०॥
मकराक्ष-वधश् चात्र निर्गमो रावणेः पुनः ।
माया-सीता-वधश् चात्र मेघनाद-वधस् तथा ॥१११॥
क्रोधश् च राक्षसेन्द्रस्य तथा निष्टानकं महत् ।
रावणस्य च निर्याणं विरूपाक्ष-वधस् तथा ॥११२॥
मत्तस्यापि वधश् चात्र उन्मत्त-वध एव च ।
राघवस्य च वाक्यानि भर्त्सनं रावणस्य च ॥११३॥
राम-रावणयोश् चैव अस्त्र-युद्धं महात्मनोः ।
लक्ष्मणस्य वधश् चैव विलापो राघवस्य च ॥११४॥
ओषध्य्-आनयनं चैव लक्ष्मणोत्थानम् एव च ।
प्रदानं देव-राजेन रथस्य च महात्मना ॥११५॥
मातलेर् दर्शनं चैव शक्र-वाक्य-निवेदनम् ।
संग्रामे राक्षसेन्द्रस्य प्रभङ्गो रावणस्य च ॥११६॥
सारथेर् भर्त्सनं चैव रावणेन दुरात्मना ।
देवानां विग्रहश् चैव गगने दानवैः सह ॥११७॥
द्वैरथं च महा-घोरं सप्ताहं क्षिति-कम्पनम् ।
वधश् च राक्षसेन्द्रस्य त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥११८॥

१००[२] म$_{२.३}$ वानराणां च, म$_{४.९}$ वानरानेक-. [३] क$_{१}$ म$_{५}$ मन्त्राणां ~ मन्त्रणं. [३-४] व$_{२}$ नास्ति ॥ [४] म$_{२.३}$ संग्रामः शिरसः क्रिया. म$_{७}$ व$_{४}$ तथा ~ °क्रिया.

१०१ व$_{२}$ नास्ति ॥

१०२[२] क$_{१}$ म$_{१.५-७.१२}$ चाराणां, म$_{२.३}$ वानराणां, व$_{२}$ बलानां.

१०३[१.२] क$_{१}$ म$_{४.९}$ नास्ति ॥ [१] म$_{५.६.१२}$ आरम्भश् चैव युद्धस्य. [२] म$_{२.३}$ द्वन्द्व-युद्धं प्रवर्तते. [३] क$_{१}$ म$_{९.१०}$ ससप्त°, म$_{१}$ सुद्युम्न° (प्रान्ते सुसप्न°) [४] क$_{१}$ म$_{४.९.१०}$ यत्राशु शब्दितः, व$_{२}$ यत्र विशब्दितः.

१०४-१०६ व$_{२}$ नास्ति ॥

१०४[१] म$_{१२}$ राम° ~ रात्रि°. [२] म$_{५.६.१२}$ सर्प° ~ शर°. [३] म$_{६}$ सपर्ण° ~ सुपर्ण°.

१०५[२.३] म$_{१२}$ व$_{३.४}$ नास्ति ॥

१०६[४] म$_{२.३.६.१२}$ राघवस्य ~ रावणस्य.

१०७[३] म$_{६}$ °हरणं ~ °ग्रहणं.

१०८[१] व$_{३}$ वधस् त्रिशिरसश् चैव. [३] क$_{१}$ म$_{४.६.७.९-११.१३}$ नरकान्त° ~ नरान्तक°. म$_{५.६.९.१२}$ चव ~ चात्र.

[४] अधिपाठः म$_{१-३.५-७.१२}$ व$_{१.२.४}$

महोदर-वधश् चात्र वधस् त्रिशिरसस् तथा ।

१०९[१] म$_{१.१२}$ व$_{१.२.४}$ चैव ~ चात्र. [२] म$_{१}$ अतिपार्श्व° ~ अतिकाय°. [३.४] व$_{३}$ नास्ति ॥ [३] म$_{३.५.६}$ °मोक्षश् ~ °मोहश्.

११०[१] म$_{२.३}$ अवध्य्-आनयनं, म$_{४.९}$ औषध्य्-आनयनश्, म$_{७}$ औषध्य्-आनयनं, म$_{१२}$ ओषध्य्-आनयणश्. म$_{१२}$ चैव ~ चापि. [२] म$_{५.६.१२}$ संप्रबोधो ~ प्रबोधश् च. [३] म$_{१}$ व$_{४}$ उल्काभिहरणं युद्धं (व$_{४}$ चैव), म$_{२.३}$ उल्कासिहरिणं युद्धं, म$_{५.६.१०.१२}$ उल्का-नीहार-युद्धं, म$_{७}$ उल्कासिहरणं चैव, व$_{३}$ उल्काभिहार-युद्धं.

१११[१] म$_{२.५.६.१२}$ चैव ~ चात्र. [२] व$_{३}$ निहतो ~ निर्गमो. म$_{५.६.१२}$ रावणस्य च. [३] म$_{१२}$ व$_{३}$ चैव ~ चात्र. [४] म$_{२}$ उन्मत्तमवध एव च.

११२[३] म$_{२.९}$ नास्ति ॥ म$_{५.६.१२}$ व$_{१}$ वि- ~ च.

११३[१.२] म$_{१}$ नास्ति ॥ [१] म$_{५}$ चैव ~ चात्र. [२] व$_{१.४}$ चोन्मत्त° ~ उन्मत्त°. [३] म$_{६.१२}$ रावणस्य. [४] म$_{१२}$ राघवस्य.

११४[२] म$_{१.५-७.१०}$ शस्त्र°, व$_{२.४}$ द्वन्द्व° ~ अस्त्र°. म$_{९}$ महात्मनः. [३] व$_{३}$ चापि ~ चैव.

११५[१] म$_{१-३}$ औषध्य्°.

[२] अधिपाठः म$_{५.६.१०.१२}$

मन्दोदर्यास् तथा केशाकर्षणं चाङ्गदेन च ।

[३] म$_{२.३.६}$ °राज्येन. [४] क$_{१}$ म$_{४.९.१०}$ महात्मनः.

११६[२] व$_{१.२}$ संग्रामो.

११७[२] म$_{७}$ विग्रहं. [४] म$_{५}$ गहने, म$_{९}$ गमने ~ गगने.

११८[१] म$_{४.६}$ द्वै°. म$_{६}$ °रथे, म$_{१०}$ °रथ्यं. [२] म$_{५.६.१२}$ भूमि°,

इति षष्ठम् इद काण्ड युद्ध-काण्डम् इति स्मृतम् ।
सर्गाणां तु शत ज्ञेय पञ्च सर्गास् तथैव च ॥११९॥
काण्डे ऽस्मिंस् तथा सख्या श्लोकानां चात्र शब्यते ।
चत्वार्य् एव सहस्राणि पञ्च श्लोक शतानि च ॥१२०॥
अतस् त्व् अभ्युदय नाम सोत्तर सप्तचत्वने ।
यत्र रावण दाराणां विलाप समुदाहृत ॥१२१॥
विभीषणाभिषेकश् च सत्कारो रावणस्य च ।
हनुमत् सप्रवेशश् च मैथिल्यास् चैव दर्शनम् ॥१२२॥
सीताया निर्गमश् चैव रामेण च समागम ।
भर्त्सनं चैव सीताया राघवेण महात्मना ॥१२३॥
परित्याग चैव वैदेह्यास् तथा चाग्नि प्रवेशनम् ।
अग्नि प्रवेशे च तदा अ-दाह परमाद्भुतम् ॥१२४॥
ब्रह्मादीनां च सर्वेषां देवानाम् इह दर्शनम् ।
वृष ध्वजस्य देवस्य दर्शन चात्र कीर्त्यते ॥१२५॥
पितामहाद् वरश् चापि पितुर् दर्शनम् एव च ।
कैकेय्या शाप नाशश् चानु पश्चिर् दशरथस्य च ॥१२६॥
शक्राद् वरस्य सप्राप्तिर् हरीणां प्रतिजीवनम् ।
रत्नानां सविभागश् च राक्षसेन्द्रस्य धीमता ॥१२७॥
पुष्करारोहण चैव राघवस्य महात्मन ।
वानराणां च सर्वेषां राक्षसानां तथैव च ॥१२८॥

प्रतियानं च कथित विस्तरेण महात्मन ।
भरद्वाजाश्रम प्राप्तिर् ऋषेर् दर्शनम् एव च ॥१२९॥
नन्दि ग्राम प्रवेशश् च गुरूणां चैव दर्शनम् ।
अयोध्यायां प्रवेशश् च भरतस्य च समागमम् ॥१३०॥
अभिषेकश् च रामस्य प्रमोदो नगरस्य च ।
यौवराज्य प्रदान च भरतस्य महात्मन ॥१३१॥
मुनीनाम् इह सप्राप्तिर् उत्पत्तिश् चैव रक्षसाम् ।
त्रैलोक्य विजयाख्यानम् अहल्या-कीर्तन तथा ॥१३२॥
सीता विवासन चैव लक्ष्मणेन महात्मना ।
वाल्मीक्य् आश्रम-सप्राप्तिर् मैथिल्याश् चात्र कीर्त्यते ॥१३३॥
कुशीलव समुत्पत्तिर् इक्ष्वाकु कुल-वृद्धये ।
लवणस्य वधश् चात्र शत्रुघ्न प्रकीर्तित ॥१३४॥
शम्बुकस्य वधश् चात्र कुम्भयोनि समागमः ।
अलङ्कारस्य सप्राप्ति श्वेतोपाख्यानम् एव च ॥१३५॥
अश्वमेध-समारम्भो गीत श्रवणम् एव च ।
काव्यस्य चान्ते विज्ञाय स्व पुत्रौ तौ कुशीलवौ ॥१३६॥
वाल्मीकेश् चैव वाक्यानि विलापो राघवस्य च ।
रसातल प्रवेशश् च वैदेह्या परमाद्भुत ॥१३७॥
राघवस्य च सरम्भो दर्शन परमेष्ठिन ।
राघवस्य च सरम्भो दर्शन परमेष्ठिन ।
काल-दुर्वाससो प्राप्ति सत्यागो लक्ष्मणस्य च ॥१३८॥

म, भूत°, ब, भू प्रकथनम् ²म, ३ विश्रुतम् ब, उदाहृतम् ~ इति स्मृतम्

११९¹ म, ब, श्रुतम् ²म, ६, १२ ब, ३, ४ च ~ तु ³म, ७ ब, २, ४ चापि, म, ६, १२ चैव ~

१२०¹ म, नास्ति ॥ ²क, म, ९, ११ चात्र म, ३ कीर्तिष्यते ~ चात्र शब्यते ³म, १२ पञ्च सर्गास् तथैव च अत्र ~ एत्र ⁴क, म, ६, १०, ११ °नारीणां

१२१¹ क, °वक्ष्यते, म, २, ३ ब, °वक्ष्यते ²क, म, ६, १०, ११ °नारीणां ~ °दाराणां.

१२२¹ क, म, १० सत्कारो, म, ३, ७ ब, ४ सत्कारो (म, प्राप्ते), म, ६, १२ सत्कारो ²ब, चापि ~ चैव

१२३¹ ब, ३ चात्र ~ चैव ²क, म, ९, ११ राघवेण ~ रामेण च क, महात्मना

१२४¹ म, २, ५, ६, १२ परित्यागश् ²म, ६, १२ तथैवाग्नि° ³म, २, ३, ५, ७, १२ अ-दाह ब, तथा ~ तदा ⁴म, २, ३, ५, ७, १२ परमाद्भुतः

१२५¹ म, ६, १०, १२ विष्णुर् आदीनां ²म, ४ चास्य ~ चात्र. ब, २, ४

१२६¹ क, म, पितामह म, २, ३ वचश् ~ वरश् क, म, ३, ७ ³म, ६ पितृ ~ पितुर् चात्र ~ चापि ब, १, २ वर प्राप्ति

⁴ब, २ °मोक्षश् ~ °नाशश्

१२७¹ म, २, ३ देवेभ्यो वर ~ शक्राद् वरस्य ²म, ६, १२ जीवन

तथा ¹म, २, ३ प्रविभागं

१२८ म, ६, १२ नास्ति ॥

१२९¹ ² म, ६, १२ नास्ति । ³म, १, १० महात्मनाम् ⁴म, १, २, ५ च

⁵म, ५, १२ अयोध्या ग्राम

१३०¹ म, ब, °निवेशश् ²⁻³म, २, ३ नास्ति । °म, १२ सप्रवेशश्

१३१¹ क, म, ९, १ प्रमादो, ब, प्रमोद, ब, ४ प्रमोदौ ²क, राक्षसम्, म, ६, १ राक्षस

१३२¹ म, ६ चैव ~ इह ²म, १, ३ अहिल्या° म, ६ तदा ~ तथा

१३३¹ ब, °निवासन ²म, १, ३, ५ च वाल्मीकाश्रम ³म, ५, ६, ९, ११ चानु ~ चात्र ब, १, २ कथ्यते

१३४¹ म, ब, चैव ~ चात्र ²क, म, ९, १ नास्ति ॥ ब, महात्मना

१३५ म, २, ३ नास्ति ॥ ¹क, म, ९, ११ नास्ति ²म, ६ महाकाव्य

१३६¹ ² म, २, ३ नास्ति ॥ ³क, राग, म, ६ गान म, १, ९, ११ गाने म, ६ काले ~ चान्ते ⁴क, म, ९, ११ विज्ञाय स्व पुत्रौ ⁵म, २, ३ वश प्रसवेश् च तै म, १, ६ तौ स्व विज्ञाय स्व पुत्रौ

१३७¹ ब, चापि ~ चैव म, ६, ११ वाक्यानि

²अधिपाठ ब, १, २, ४

सीतानयनम् अत्र सर्व लोक समीहितम् ।

सुहृदां चैव पौराणां वानराणां महात्मनाम् ।
महा-प्रस्थान-गमनं स्वर्ग-प्राप्तिश् च पुष्कला ॥१३९॥
इत्य् आभ्युदयिकं काण्डं स-भविष्यं सहोत्तरम् ।
नवतिः संख्यया सर्गाः श्लोकानां चात्र कीर्त्यते ॥१४०॥
त्रीणि श्लोक-सहस्राणि नव श्लोक-शतानि च ।
षष्टिः श्लोकास् तथा ज्ञेयाः काण्डे ऽस्मिन् परिसंख्यया ॥१४१॥
सर्गाणां षट् शतानीह विंशतिश् चैव संख्यया ।
इत्य् एतद् राम-संबद्धम् आख्यानम् ऋषि-संयतम् ॥१४२॥
चतुर्विंशति-साहस्रं सर्व-पाप-भयापहम् ।
आख्यानं वैष्णवं दिव्यं कृतं वाल्मीकिना स्वयम् ।
धन्यं यशस्यम् आयुष्यं पुत्रीयं पुष्टि-वर्धनम् ॥१४३॥
पठेद् इमां पर्वणि यः समाहितः
कथां शुचिर् दाशरथेर् महात्मनः ।
विमुच्यते ऽसौ कलुषेण मानवः
सुखं स गच्छेच् च मृतो ऽपि सद्-गतिम् ॥१४४॥

इत्य् आर्षे रामायण आदि-काण्डे तृतीयः सर्गः ॥

[४] म$_{७}$ सीतायाः ~ वैदेह्याः.
१३९[१] म$_{१}$ सुहृदो, म$_{१२}$ सुहृदम्. म$_{४.७.९.१०.१३}$ घोराणां. [२] म$_{५-७.१२}$ व$_{२-४}$ राघवाणां ~ वानराणां.
[१.२] व$_{१}$ सुहृदां चैव सर्वेषां पौराणां च महात्मनाम्.
[४] क$_{१}$ म$_{४.९.११}$ तु ~ च.
१४०[१] म$_{८}$ एतद् ~ इति. [२] म$_{२}$ सहोन्नतम् ~ सहो°. [४] म$_{५.६.८.१२}$ शब्द्यते ~ कीर्त्यते.
१४१[२] म$_{५-८.१२}$ तावत्य् एव ~ नव श्लोक-. [४] म$_{२.३}$ °कीर्तिताः ~ °संख्यया.
१४२[१] म$_{२.३}$ षट् शतानां हि. [२] व$_{३}$ कीर्तिता ~ संख्यया. [४] म$_{१}$ °संस्थतम्, म$_{२.३}$ °संस्कृतम्, म$_{५.६.११.१२}$ °सत्तमः ~ °संयतम्.
१४३[१] म$_{६}$ पञ्चविंशति°. [२] म$_{५.६.१२}$ °प्रणाशनम् ~ °भयापहम्. [३] म$_{५.१२}$ रुचिरं ~ वैष्णवं. [४] क$_{१}$ म$_{५}$ प्रजीयं, म$_{६}$ पूजीयं, म$_{१२}$ पूज्येयं.
१४४[१] म$_{५.६.१२}$ शुचेर् ~ शुचिर्. [४] म$_{६.९.१३}$ व$_{२}$ सुखेन, म$_{४.५.१०-१२}$ सुखं च. क$_{१}$ म$_{४.१२}$ संगतिम्.

अवसान-वचनम् ॥

अवसान-वचनं म$_{८}$ ग्रन्थे नास्ति ॥

म$_{६}$ श्री-महा-रामायणे ~ रामायणे.

क$_{१}$ म$_{२.६.७}$ आदि-काण्डे अनुक्रमणिकाध्याये (म$_{२.७}$ अनुक्रमणिका नाम) तृतीयः सर्गः, म$_{१}$ अनुक्रमणिका, म$_{३}$ व$_{४}$ अनुक्रमणिका नाम सर्गः, म$_{४.५.१२}$ अनुक्रमणिकाध्यायः (म$_{५.१२}$ °ध्याये) तृतीयः सर्गः, म$_{९-११}$ आदि-काण्डे अनुक्रमणिकाध्यायः, म$_{१३}$ बाल-काण्डे वाल्मीकिना विरचिते यनमो नाम सर्गः, व$_{२.३}$ आदि-काण्डे अनुक्रमणिका तृतीयः सर्गः (व$_{३}$ समाप्ता ~ तृतीयः सर्गः) ~ आदि-काण्डे तृतीयः सर्गः.

व$_{१}$ इत्य् आदि-काण्डे अनुक्रमणिका नाम सर्गः.

वङ्ग विशेषा
१४१

* पूर्वं *

काव्यस्यान्वेषते *

१[१] <म१-३ पूर्वं>

१४२

श्रुत्वा पूर्णं काव्य-बीजं
देवर्षेर् नारदाद् ऋषिः ।
लोकाद् अन्विष्य भूयश् च
चरितं चरित-व्रतः ॥१॥
उपस्पृश्योदकं सम्यङ्
मुनिः स्थित्वा कृताञ्जलिः ।
प्राचीनाग्रेषु दर्भेषु
काव्यस्यान्वेषयन् गतिम् ।
तपो-बलेन चान्विष्य
चरितं भूरि-तेजसः ॥२॥

१[१] क, म५ ६ ८ १२ १३ मुनि ~ ऋषि
१[१] क, श्लोकम्, म५ ६ ८ ११ लोकम्
१[१] म११ विस्तर चरित तत्
२[१] म२ ३ स्थित्वा चैव ~ मुनि स्थित्वा
२[१-४] म५ ४ ८-११ आसित ॥

२[१] क, म६ ८ ११ बलेन च तेजसा

दक्षिणापथ विशेषा
१११

श्रुत्वा वस्तु समग्रं तद्
धर्मात्मा धर्म-संहितम् ।
व्यक्तम् अन्वेषते भूयो
यद् वृत्तं तस्य धीमतः ॥

} धर्मेणान्वेषते गतिम्

२[१] <ब, धर्मेणान्विष्य वाग्-यतः>

२[१] अधिपाठः ८
राम-लक्ष्मण-सीताभी
राज्ञा दशरथेन च ।
स भार्येण स-राष्ट्रेण
यत् प्राप्त तत्र तत्त्वतः ॥
हसित भाषित चैव
गतिर् या यच् च चेष्टितम् ।
तत् सर्वं धर्म वीर्येण
यथावत् सम्पश्यति ॥
स्त्री-तृतीयेन च तदा
यत् प्राप्त चरता वने ।
सत्य-सन्धेन रामेण
तत् सर्वं चान्ववेक्षत ॥
तत पश्यति धर्मात्मा
तत् सर्वं योगम् आस्थित ।
पुरा यत् तत्र निर्वृत्त
पाणाव् आमलक यथा ॥
तत् सर्वं तत्त्वतो दृष्ट्वा
धर्मेण स महा-द्युति ।

वङ्ग-विशेषाः
१.४.५

$३^{४}$ अधिपाठः व$_{१}$
विश्वामित्रस्य चरितं
मन्त्रालम्भं तथैव च ।
ताडकायाश् च निधनं
यज्ञ-वाट-निदर्शनम् ॥६२*॥

१.४.५

जन्म रामस्य सु-महद्
वीर्यं सर्वानुकूलताम् ।
लोकस्य प्रियतां क्षान्तिं
सौम्यतां सत्य-वाक्यताम् ॥३॥
मिथिला-गमनं चैव
धनुषश् चैव भेदनम् ।
राम-राम-विवादं च
भयं दशरथस्य च ॥४॥
नाना चित्राः कथाश् चान्या
विश्वामित्र-महामुनेः ।

$३^{२}$ क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ चैवा° ~ सर्वा°.
म$_{१}$ सत्त्वानुरूपताम् ~ °कूलताम्.
$३^{३}$ व$_{१}$ कान्ति ~ क्षान्तिं.
$३^{४}$ म$_{२.३}$ क्षान्ति° ~ सत्य°.

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.३.१२

* सत्य-शीलताम्
नाना चित्राः कथाश् चान्या
विश्वामित्र-समागमे ।
जानक्याश् च विवाहं च
धनुषश् च विभेदनम् ॥
राम-राम-विवादं च
गुणान् दाशरथेस् तथा ।
अभिरामस्य रामस्य
चरितं कर्तुम् उद्यतः ॥
कामार्थ-गुण-संयुक्तं
धर्मार्थ-गुण-विस्तरम् ।
समुद्रम् इव रत्नाढ्यं
सर्व-श्रुति-मनोहरम् ॥
स यथा कथितं पूर्वं
नारदेन महर्षिणा ।
रघु-वंशस्य चरितं
चकार भगवान् ऋषिः ॥६१*॥
([१९] द$_{७-१२}$ समवेक्षितं, द$_{६}$ चान्व-
वेक्षितम्.
[१८] द$_{८}$ महा-मतिः, द$_{९.१०}$ महार्थ-वित्,
द$_{११}$ महा-मुनिः.
[२०] द$_{९.११}$ तत् सर्वं ~ चरितं.
[२१] द$_{७.११}$ °संपन्नं ~ °संयुक्तं.
[२६] द$_{८-११}$ महात्मना ~ महर्षिणा.
[१८] द$_{८.११}$ मुनिः ~ ऋषिः)

द$_{७}$ जन्मा° ~ सर्वा°.

बहु विशेषा १४७	१४२	दक्षिणापथ विशेषाः १३ ११
	तथाभिषेकं रामस्य कैकेय्या दुष्ट-भावताम् ॥५॥ व्याघातं चाभिषेकस्य राघवस्य निरासनम् । राज्ञः शोकं विलापं च	विघातं * रामस्य च *
	३[1] म$_{२ ३ ५ ६ १० ११}$ मिथिलां म$_{१३}$ जनकेन विवाह च ३[2] म$_{१३}$ चापि ~ चैव. ३[3] क, म$_{३ ६-८ १०}$ °विवाहश्च म$_{१३}$ राम-रामस्य व्यथा ३[4] म$_{१}$ पार्थिव, म$_{२ ३}$ मूर्गा, म$_{६ ९ १०}$ गुण, म$_{१३}$ व्यथा ~ अथ म$_{३-८}$ विप्र	°द$_{२ ३}$ °सहासने, द$_{८ ९}$ °सहायने, द$_{११}$ °सहायतां °द$_{९ १०}$ विवाहे
४[1] व, पुत्रा, म$_{१ ४}$ (व, प्रा.°) पर्वा ~ चान्या		
	४[4] म$_{१}$ < द$_{८ ११}$ > °भावना, म$_{०-४ ६ १० ११}$ भावनाम्, म$_{१३}$ °भाविना	५[1] <म$_{१३}$ विश्वामित्र सहायन> ५[1] द$_{७ १०}$ तदा° ~ तथा°
	५[2] अधिकाठ म$_{८}$ अयोध्या चालिता चैव प्रमोदः परिकीर्तितः । इत्थं भवेत् प्रथमं काण्डम् आदि-काण्डम् इहोच्यते ॥ सर्गाश्च अत्र षट्-पञ्चाशत् [illegible] अत्र कीर्तितः । [illegible] श्लोकाः [illegible] तु ॥ [illegible] राघवस्य महात्मनः । श्लोकाः २८४० सर्गाः ६४ । अथ वर्ण्यते द्वितीयं तु अयोध्या-काण्ड-अभिधानं ॥१३०॥	
	६[1] म$_{२-६ ८ १० ११}$ °वाक्यानाम् ६[1] क, म$_{४ ६ ८ १०}$ [illegible] च (म$_{१ ११}$ तु) [illegible]	[illegible] म$_{११}$ म$_{१}$ [illegible] म$_{४}$

वङ्ग-विशेषाः
१.४.५

१.४.५

जन्म रामस्य सु-महद्
वीर्यं सर्वानुकूलताम् ।
लोकस्य प्रियतां क्षान्तिं
सौम्यतां सत्य-वाक्यताम् ॥३॥
मिथिला-गमनं चैव
धनुषश् चैव भेदनम् ।
राम-राम-विवादं च
भयं दशरथस्य च ॥४॥
नाना चित्राः कथाश् चान्या
विश्वामित्र-महामुनेः ।

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.३.१२

* सत्य-शीलताम्
नाना चित्राः कथाश् चान्या
विश्वामित्र-समागमे ।
जानक्याश् च विवाहं च
धनुषश् च विभेदनम् ॥
राम-राम-विवादं च
गुणान् दाशरथेस् तथा ।

अभिरामस्य रामस्य
चरितं कर्तुम् उद्यतः ॥
कामार्थ-गुण-संयुक्तं
धर्मार्थ-गुण-विस्तरम् ।
समुद्रम् इव रत्नाढ्यं
सर्व-श्रुति-मनोहरम् ॥
स यथा कथितं पूर्वं
नारदेन महर्षिणा ।
रघु-वंशस्य चरितं
चकार भगवान् ऋषिः ॥६१*॥
([११] द$_{७-१२}$ समवेक्षितं, द$_{९}$ चान्ववेक्षितम्.
[१८] द$_{८}$ महा-मतिः, द$_{९.१०}$ महार्थ-वित्,
द$_{११}$ महा-मुनिः.
[२०] द$_{९.११}$ तत् सर्वं ~ चरितं.
[२१] द$_{७.११}$ °संपन्नं ~ °संयुक्तं.
[२६] द$_{८-११}$ महात्मना ~ महर्षिणा.
[२८] द$_{८.११}$ मुनिः ~ ऋषिः)

द$_{७}$ जन्मा° ~ सर्वा°.

३[२] क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ चैवा° ~ सर्वा°.
म$_{१}$ सत्वानुरूपताम् ~ °कूलताम्.
३[३] व$_{१}$ कान्ति ~ क्षान्ति.
३[४] म$_{२.३}$ क्षान्ति° ~ सत्य°.

३[४] अधिपाठः व$_{१}$
विश्वामित्रस्य चरितं
मन्त्रालम्भं तथैव च ।
ताडकायाश् च निधनं
यज्ञ-वाट-निदर्शनम् ॥६२*॥

बङ्ग विशेषाः १४७	१४६	दक्षिणापथ विशेषाः १३११
	तथाभिषेकं रामस्य कैकेय्या दुष्ट-भावताम् ॥५॥ व्याघातं चाभिषेकस्य राघवस्य निवासनम् । राज्ञः शोकं विलापं च	विघातं * रामस्य च *
५^{1} घ$_{१}$ पुण्या घ$_{१,४}$ (घ$_{१}$ मन्त) चर्या ~ छाया	४^{1} म$_{२ ३ ७ ९ १० १२}$ मिथिलां म$_{१३}$ जनकेन विवाह च ४^{1} म$_{१३}$ चापि ~ चैव ४^{2} क$_{१}$ म$_{४ ६ ८ १२}$ °विवाहम् म$_{१३}$ राम रामस्य स्यवर ४^{2} म$_{१}$ वाक्य, म$_{२,३}$ शृणो, म$_{६ ९ १०}$ शुण, म$_{१३}$ स्यवर ~ मय म$_{२ ६}$ विप्र ५^{2} म$_{१}$ < द$_{८ ११}$ > °भावनी म$_{३-४ ६ १० ११}$ भावनम्, म$_{१३}$ °भाविता	^{१}द$_{२,३}$ °सहासने द$_{८,९}$ °सहायने द$_{११}$ °सहायता ^{३}द$_{९ १०}$ विवाहे ५^{1} <म$_{१३}$ विश्वामित्र सहायन> ५^{1} द$_{७ १२}$ सहा° ~ तथा°
	५^{2} अधिपाठ म$_{८}$ अयोध्या वासिनां चैव प्रमोद् परिकीर्त्यते । इत्य् एतत् प्रथम काण्डम् आदि काण्डम् इहोच्यते ॥ सर्गाश्च यात्र चतु पष्टि श्लोकानां चात्र कीर्त्यते । द्वे सहस्रे शतान्य् अष्टौ श्लोका पञ्चाशद् एव तु ॥ बाल चर्या च यत्रोक्ता राघवस्य महात्मन । श्लोका २८५० सर्गा ६४ अत पर द्वितीय तु अयोध्या काण्ड-सञ्ज्ञितम् ॥६३०॥	
	६^{1} म$_{३ ४ १० ११}$ °व्याघातम् ६^{1} क$_{१}$ म$_{५ ६ १२}$ रामस्य च (म$_{५ १२}$ तु) महात्मन	<म$_{१३}$ ब$_{१}$ रामस्य च>

वङ्ग-विशेषाः १.४.९	१.४.८	दक्षिणापथ-विशेषाः १.३.१५
    * * विसर्जनम्	मोहं मरणम् एव च ॥६॥ प्रकृतीनां विषादं च तथैव च विसर्जनम् । निषादाधिप-संवादं सूतस्य च निवर्तनम् ॥७॥ गङ्गायाश् चैव संतारं भरद्वाजस्य दर्शनम् । भरद्वाजाभ्यनुज्ञानाच्	पर-लोकस्य चाश्रयम् प्रकृतीनां * सूतोपावर्तनं तथा * चापि *
७^{२} व$_{१}$ रामस्य गमनं तथा, व$_{१}$ प्रान्ते तथैव च विसर्जनम्. ७^{२} अधिपाठः व$_{१.४}$ तमसायां निवासं च प्रजानां च विसर्जनम् ।६४*। अतः परं व$_{१}$ शृङ्गवेर-पुरे वासं सूतस्य च विसर्जनम् ।६५*। ७^{४} <म$_{१.७.१०}$ विसर्जनम्> व$_{१}$ गङ्गा-कूले महात्मनः.	६^{२} म$_{१-३}$ <द$_{१}$> शोक-. क$_{१}$ म$_{१२}$ त्रिपादं, म$_{५}$ विवादं, म$_{६}$ विषादाश् ~ विलापं. ६$^{१-४}$ म$_{८}$ यत्राभिषेक-संकल्पो व्याघातश् चैव कीर्त्यते । कैकेय्यानुनयश् चैव शोको दशरथस्य च ॥ ७^{१} म$_{१}$ त्रिषादस्. म$_{८}$ विषादः प्रकृतीनां च. ७$^{३-४}$ म$_{८.१३}$ नास्ति ॥ <व$_{३}$ निवर्तनम्> ८$^{१-२}$ म$_{१३}$ नास्ति ॥ ८^{१} म$_{१}$ तारं च ~ संतारं. ८^{२} म$_{४.९.१०.१२}$ भारद्वाजस्य. म$_{३}$ शासनम् ~ दर्शनम्. ८$^{३-४}$ म$_{५.८}$ <व$_{२}$> नास्ति ॥ ८^{३} म$_{४.७.९-१२}$ भा°. म$_{१.३}$ भरद्वाजाभ्यनुज्ञां च, म$_{२}$ भरद्वाजस्यानुज्ञानाच्, म$_{४.९-११.१३}$ °भ्यनुज्ञानं.	६^{४} <म$_{१३}$ पर-लोकस्य चाप्रिये> <म$_{८}$ चाभि->

बङ्ग विशेषा १४११	१४१०	दक्षिणापथ विशेषा १३१०
	चित्रकूटस्य दर्शनम् ॥८॥ वास्तु-कर्म निवेशं च भरतागमनं तथा । प्रसादनं च रामस्य पितुश् च सलिल-क्रियाम् ॥९॥ पादुकास्व् अभिषेकं च नन्दि-ग्राम-निवेशनम् । दण्डकारण्य-गमनं	पादुकाग्रयाभिषेकं * *निवासनम्
	९¹ म$_{२ ३ ८}$ °निवेशश्च, म$_{६}$ °कर्मणि वेश ९¹ म$_{८}$ चित्रकूटे महा गिरौ	
	९² अधिपाठ म$_{८}$ उपावृत्ते सुमन्त्रे च राज्ञो मोहागमस् तत । स्व शाप-कथनं चैव स्वर्गं प्राप्तिर् नृपस्य च ॥ भरतागमनं तूर्णं तथा राज-गृहाद् अपि । राम प्रसादनार्थे च भरतागमनं तथा ॥९९०॥	
	९³ क$_{१}$ म$_{२ ५ ६ १२}$ आश्वासनं (म$_{२}$ प्रति प्रसादनं), म$_{६}$ दर्शनं चैव ~ प्रसादनं ९⁴ म$_{४ ७–९ ११ १३}$ °क्रिया	
	९⁴ अधिपाठ म$_{८}$ प्रसादनं च रामस्य बहुशः परिकीर्तितं । आचालेर् यत्र वाक्यानि वशस्य कथनं तथा ॥ प्रतिज्ञा चैव रामस्य गमने कोसलान् प्रति ।९००।	
१०¹ ङ$_{१}$ पादुका अभिषेक च	म$_{२ ३}$ पादुकायाः° चाभिहरण, म$_{४}$ पादुकस्याभिषेक च १०¹ क$_{१}$ म$_{५ ६ १२}$ °प्रवेशनम् १०¹ म$_{२ ३}$ °रामेण ~ °गमन	
	१०¹⁻² म$_{८}$ पादुकाहरणं चैव भरतस्य विसर्जनम् ॥	

पद्म-विशेषाः १.४.१३	१.४.१२	दक्षिणापथ-विशेषाः १.३.१९
	सुतीक्ष्णेन समागमम् ॥१०॥ अनसूया-समस्यां च अङ्ग-रागस्य चार्पणम् । शरभङ्गाश्रमे वासं वासवस्य च दर्शनम् ॥११॥ अगस्त्याश्रम-वासं च अगस्त्याच् च विसर्जनम् । समागमं विराधेन वासं पञ्चवटे तथा ॥१२॥	विराधस्य वधं तथा ॥ दर्शनं शरभङ्गस्य सुतीक्ष्णेन समागमम् । अनसूया-समस्यां च अङ्ग-रागस्य चार्पणम् ॥ दर्शनं चाप्य् अगस्त्यस्य धनुषो ग्रहणं तथा ।
	नन्दि-ग्राम-निवेशश् च मातॄणां च विसर्जनम् । अयोध्या-संप्रवेशश् च शत्रुघ्नस्य महात्मनः ॥ काण्डं द्वितीयम् इत्य् उक्तम् अयोध्या-काण्ड-संज्ञितम् । अशीतिः संख्यया सर्गाः ८० श्लोकानां चात्र कीर्तनम् ॥ त्रीणि श्लोक-सहस्राणि नव श्लोक-शतानि च । श्लोकानां द्वे शते चैव पुनः श्लोकाश् च सप्ततिः ४१७०॥ अतः परं तृतीयं तु आरण्यकम् इति स्मृतम् । यत्र रामो महा-बाहुर् दण्टकान् प्राविशद् वनम् ॥६८*॥	
	११[1] म$_{1.7.13}$ <द$_{9}$> अनुसूया°. क$_{1}$ म$_{4.11.12}$ °समस्या. म$_{13}$ समासाद्य~°समस्यां च. म$_{3}$ अनुसूयया तु सीतायै. ११[2] म$_{1}$ शरभङ्गाश्रमाभ्याशे, म$_{3}$ शरभङ्गा-श्रम-संवासं, म$_{4.9-11.13}$ शरभङ्गा-श्रमाभ्याशं. ११[4] म$_{13}$ शक्रेण सह संगमः. १२[1] क$_{1}$ म$_{5.6.8.12}$ °वासश् . १२[2] म$_{4.9.10}$ अगस्त्यस्य~अगस्त्याच् च.	[3] द$_{3}$ समासंगमम्. [4] द$_{9}$ °समीपं, द$_{12}$ °सहास्यं~°समस्यां. द$_{11}$ °समापत्तिम्~°समस्यां च. [6-7] द$_{12}$ अगस्त्य-दर्शनं चैव शूर्पणख्याश् च दर्शनम्.

बङ्ग विशेषा १ ४ १२	१ ४ १६	दक्षिणापथ विशेषाः १ १ २१
	हासं शूर्पनखायाश् च	शूर्पणख्याश् च संवादं
	विरूप-करणं तथा ।	
	वधं खर-त्रिशिरसोः	
	कथनं रावणस्य च ॥१३॥	उत्थानं * *
	मारीचस्य विनाशं च	* वधं चैव
	वैदेह्या हरणं तथा ।	
जटायुषो वधश् *	जटायोर् निधनं चैव	राघवस्य विलापं च
	विलापं राघवस्य च ॥१४॥	गृध्र-राज-निबर्हणम्
कबन्ध-ग्रहणं *	कबन्ध-दर्शनं चैव	
	कबन्धस्य वधं तथा ।	पम्पायाश् चापि दर्शनम्
	शबर्या दर्शनं चैव	
	पम्पाया दर्शनं तथा ॥१५॥	हनुमद्- * *
	विलापं चैव पम्पायां	
	राघवस्य महात्मनः ।	

१३[१] क$_{१}$ म$_{५ ८ १२}$ कबन्धेन, म$_{८}$ विब्धेन ~ त्रिशाधेन

१३[१] हस-केतु शूर्पनखा शब्दे क्वापि मकार क्वापि णकार ॥

म$_{२ ३}$ हास्य म$_{११}$ शूर्पणखा प्रहार च

१४ म$_{४ ८ ११}$ नास्ति (म$_{११}$ प्रान्त इतर हस्तन लिखितम्)

१४[१] क$_{१}$ म$_{५ ६ ८}$ मारीचिम, म$_{१२}$ मारीचम, म$_{१२}$ रावणस्य ~ मारीचस्य

<द$_{५}$ विनाश च>

१४[२] क$_{१}$ म$_{५ ६ ८ ११}$ वैदेही

<द$_{१}$ प्रान्ते जटायु निधनम्>

म$_{१०}$ <द$_{३}$> विलापो.

१६[१] म$_{२ ३ ५ ६}$ <द$_{१}$> पम्पाया

१६[२] अधिपाठ म$_{८}$

इति काण्ड तृतीय तु

आरण्यकम् इति स्मृतम् ।

सर्गाणां च शत चैव

१४[१] <म$_{१०}$ जटायुषो वधश्>

द$_{१}$ लक्ष्मणानुगमन चैव.

१४[२] द$_{२ ४}$ राघवस्य विलापनम्

१५[१] <म$_{१-४ ७ ९ ११ १३}$ ग्रहण>

१५[१] द$_{२ ४}$ चैव दर्शनम् ~ दर्शन तथा

१५[१] द$_{१ ३ ७-८ ११}$ चैव ~ चापि

१५[२] १६[१] द$_{५}$ नास्ति ॥

१५[२] द$_{८ १०}$ शबरी द$_{८ ११}$ फल मूलादान तथा

<म$_{११}$ हनुमद्>

द$_{८ ११}$ प्रलाप

वङ्ग-विशेषाः १.४.२०	१.४.१९	दक्षिणापथ-विशेषाः १.३.२६
	ऋष्यमूकाभिगमनं	ऋष्यमूकस्य गमनं
	सुग्रीवेण समागमम् ॥१६॥	
	प्रत्ययोत्पादनं सख्यं	
	बालि-सुग्रीव-विग्रहम् ।	
	बालि-प्रमथनं राज्ये	* चैव
	सुग्रीव-प्रतिपादनम् ॥१७॥	
	तारा-विलाप-शमनं	तारा-विलापं समयं
	वर्षा-रात्रि-निवासनम् ।	
	कोपं राघव-सिंहस्य	
	बलानाम् उपसंग्रहम् ॥१८॥	
	दिशः प्रस्थापनं चैव	
	पृथिव्याश् च निवेदनम् ।	
	अङ्गुलीय-प्रदानं च	अङ्गुलीयक-दानं *
	तथैव बिल-दर्शनम् ॥१९॥	ऋक्षस्य *

सर्गाश् चैव चतुर्-दश ॥
चत्वारार्ध-सहस्राणि
श्लोकानां कीर्तितानि च ।
शतं चैवात्र विज्ञेयं
श्लोकाः पञ्चाशद् एव तु ॥
अतः परं प्रवक्ष्यामि
किष्किन्धा-काण्ड-संज्ञितम् ।६९*।

	१७^{१} म$_{७}$ प्रत्ययो दर्शनं ~ प्रत्ययोत्पादनं. म$_{४.९-११}$ चैव ~ सख्यं.	
	१७^{३} म$_{१३}$ राष्ट्रे ~ राज्ये.	१८^{१} द$_{११}$ °विलापनं चैव. <म$_{१-४}$ व$_{२.३}$ °विलाप-समयं, म$_{७.१०.११}$ °विलाप-समये, म$_{१३}$ °विलाप-संपन्नं>
१८^{२} व$_{१}$ °विवासनम्.	क$_{१}$ म$_{१.१३}$ < द$_{१.१२}$ > °रात्र°.	द$_{५}$ वर्ष-रात्रि°, द$_{८.९.११}$ <म$_{८}$> वर्ष-रात्र°.
	१८^{३} म$_{७}$ कोपो, म$_{१३}$ कोपाद्.	द$_{११}$ उपसंगमम्.
	१८^{४} म$_{४-६.८.९.१२}$ बालानाम् .	
	१९^{१} क$_{१}$ म$_{५.६.८}$ दिक्षु, म$_{१३}$ < द$_{३}$ > दिशां.	
	म$_{१३}$ < द$_{३}$ > चापि ~ चैव.	१९^{३} <म$_{१३}$ व$_{३}$ अङ्गुलीयक-दानं>
	१९^{४} म$_{९.१२}$ वलि° ~ बिल°. म$_{१३}$ तथा बिल-विदर्शनम् .	

बङ्ग विशेषा १४२२	१४२१	दक्षिणापथ विशेषा ११२८
	प्रायोपवेशनं चैव	* चापि
	संपातेश् चैव दर्शनम् ।	* चापि *
	पर्वतारोहणं चैव	* चापि
	सागरस्य च लङ्घनम् ॥२०॥	
	सिंहिका-दर्शनं चैव	सिंहिकायाश् च निधनं
	लङ्का निलय-दर्शनम् ।	*मलय*
रात्रि- * *	रात्री प्रवेशं लङ्काया	* लङ्का-प्रवेशं च

२० ब$_{१}$ प्रा ते इतर इस्तद् च ॥ २०^{१} ब$_{४}$ प्रायोपदर्शन	म$_{१३}$ प्रायोपवश शोक च <द$_{१२}$ चैव> २०^{२} २१^{१} म$_{६ १२}$ नास्ति ॥	२०^{१} द$_{११}$ चाह~चापि
	२०^{३} अधिपाठ म$_{८}$ निवेदन च लङ्कायां गृध्र राजन कीर्तितम् । चतुर्थम् एतत् काण्ड वै किष्किन्धाम् इति सञ्ज्ञितम् ॥ सर्गाश् चैवात्र विज्ञायाश् चतु पष्टिस् तु सख्यया । श्लोकानां च शत शेय पञ्च विंशतिर् एव च ॥ अत पर प्रवक्ष्यामि काण्ड सुन्दर-सञ्ज्ञितम् । हनुमत् प्लवन चैव सिंहिकायाश् च दर्शनम् ॥७००॥	
	२०^{३} <द$_{७ ८ १२}$ चैव> २०$^{३ ४}$ म$_{८}$ मैनाकस्य गिरश् चैव दर्शन परिकीर्तितम् ।	२०^{४} द$_{८ ११}$ सागरस्यापि
		२०^{४} अधिपाठ * (उत्तरार्ध द$_{१ ५ ७ १०}$ नास्ति) समुद्र-वचनात् चैव मैनाकस्य च दर्शनम् । राक्षसी-तर्जन चैव छाया ग्राहस्य दर्शनम् ॥७१०॥
२१^{१} <म$_{१ ४ ७ ८ ९ १२}$ रात्रि >	२१$^{१ २}$ म$_{१ ४ ८ १३}$ नास्ति ॥ २१^{१} म$_{२ ३ १०}$ लङ्का लय निदर्शनम् म$_{८}$ लङ्का दर्शनम् एव च म$_{१}$ प्रवशो २१$^{२ ३}$ म$_{८}$ प्रवेशे राक्षसन्द्रस्य रावणस्य दुर्-आगन ।	२१^{१} <म$_{८}$ निधन सिंहिकायाश् च>

बङ्ग-विशेषाः
१.४.२४

व$_{१}$ राक्षसी-दर्शनं चैव (प्रान्ते राक्षसी-तर्जनं चापि)

२३^{३} व$_{१.४}$ वैदेह्या ~ मैथिल्या.

१.४.२३

चिन्तां हनुमतस् तथा ॥२१॥
आपान-भूमि-गमनम्
अवरोधस्य दर्शनम् ।
अशोक-वनिका-यानं
सीतायाश् चापि दर्शनम् ॥२२॥
राक्षसी-तर्जनं चापि
रावणस्य च दर्शनम् ।
संभापणं च मैथिल्या
अभिज्ञानस्य चार्पणम् ॥२३॥

२१^{४} क$_{१}$ म$_{६}$ चिन्ता.
म$_{२.३}$ चिन्ता हनुमतस्य च.

२१^{४} अधिपाठः म$_{८}$
विचयः पुष्पकस्येह
जानक्याश् चैव मार्गणम् ।
अ-दर्शनेन वैदेह्या
अशोकोपगमनं तथा ॥७२*॥

२२$^{१-२}$ म$_{८}$ नास्ति ॥
२२^{१} म$_{४.९-११}$ आपानु°.
म$_{१३}$ °भूमौ.

२२$^{३-४}$ क$_{१}$ ग$_{११.१३}$ नास्ति ॥
२२^{३} म$_{५.६.१२}$ °वनिकायां च.
म$_{८}$ प्रविश्याशोक-वनिकां.
२२^{४} म$_{८}$ वैदेह्याश् ~ सीतायाश्.
म$_{५-८.१२}$ <व$_{२.४}$ द$_{७}$> चैव ~ चापि.
२३$^{१-२}$ म$_{५.१३}$ नास्ति ॥
२३^{१} म$_{१-४.९-११}$ <व$_{३}$ द$_{९}$ > °दर्शनं,
<द$_{७}$ °भर्त्सनं> ~ °तर्जनं.
म$_{१-४.७.९.११}$ <द$_{१२}$> चैव.
म$_{८}$ प्रवेशो रावणस्येह.

२३^{२} म$_{८}$ रराम प्रमदा-वनम्.
२३$^{३-४}$ म$_{८}$ नास्ति ॥

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.३.३१

एकस्यापि विचिन्तनम्

त्रिजटा-स्वप्न-दर्शनम्
अभिज्ञान-प्रदानं च
रावणस्य च दर्शनम्

२२^{२} अधिपाठः द
दर्शनं रावणस्यापि
पुष्पकस्य च दर्शनम् ।७३*।
(^{१}द$_{२.३}$ पुष्पकस्यापि)

बङ्ग विशषा १ ४ २७	१ ४ २७	दक्षिणापथ विशेषाः १ १ १२
  धृक्ष° * * * चैव	मणि प्रदानं सीतायां वन-भङ्गं तथैव च । राक्षसी-विद्रवं चैव किंकराणां निबर्हणम् ॥२४॥ ग्रहणं वानरेन्द्रस्य लङ्का-दाहाभिमर्दनम् । प्रतिप्रयाणम् एवापि मधूनां भक्षणं तथा ॥२५॥ राघवाश्वासनं चापि मणि-निर्यातनं तथा ।	 धृक्ष° * * * वायु-सूनोश् च °भिगर्जनम् प्रतिप्लवनम् एवाथ * हरणं *
२४[1] ब$_{३}$ °दान च ~ °प्रदान २४[1] <म$_{१, ४, ७, ९, १३}$ वृक्ष°> २४[1] ब$_{१}$ रक्षसा ~ राक्षसी°.	<ब$_{१}$, द$_{२}$ वन°> म$_{७, ८, ११}$ °भङ्गश् म$_{२, ३}$ °त्रिभव ~ °विद्रव २४[4] क$_{१}$, म$_{५, ६, १२}$ वध तथा ~ निबर्हणम्	२३[4] द$_{७, ११}$ सीतायाश्च चापि भाषण

२४[4] अधिपाठ ड

अमात्य पुत्र निधन सेनापति-वध तथा ।

अक्षस्य निधन चापि निर्याणेन्द्रजितस् तथा ॥७४॥

([1]ब$_{१}$ पाल्ने मृत्युर् निधनम् एव च [2]ब$_{२}$ मेघनादस्य निर्गमम्)	([1]म$_{२, ३}$ °वधस् [2]क$_{१}$,म$_{५, ६, १२}$ निर्याते° म$_{२, ३}$ याणगि° ~ निर्याजे° म$_{१३}$ निर्याण मेव नास्तिः)
   २५[1] ब$_{३}$ प्रतिप्लवनम्	२५ म$_{६, ११}$ नास्ति ॥ २५[1] म$_{१}$ <ब$_{१}$ >°भिगर्जनम् २५[2] [3]म$_{१३}$ नास्ति । २६[1, 1] म$_{१३}$ समुद्र तरण चैव राघवस्य च चिन्तनम् । २६[1] म$_{४}$ निर्याण°द्रजितस् तथा
२६[1] अधिपाठ ब$_{१}$ ततः समुद्र गमन समुद्रस्य च दर्शनम् । विभीषणागम चैव अभिषेक तथैव च ॥७५०॥	२६[4] अधिपाठः म$_{८}$ यत्र सुग्रीव-सहितो राघव सह-लक्ष्मण । महता हरि-सैन्येन प्रययौ दक्षिणा मुख ॥ सर्वे च सहितास् तत्र निविष्टा सागर प्रति ।

यक्ष-विशेषाः १.४.७०	१.४.२९	दक्षिणापथ-विशेषाः १.३.३६
	संगमं च समुद्रस्य	* * समुद्रेण
	नल-सेतोश् च बन्धनम् ॥२६॥	
	प्रतारणं समुद्रस्य	प्रतारं च *
	रौद्रं लङ्कोपरोधनम् ।	रात्रौ लङ्कावरोधनम्
	विभीषणेन संसर्गं	
	वधोपाय-निवेदनम् ॥२७॥	
	कुम्भकर्णस्य च वधं	* निधनं
	मेघनाद-वधं तथा ।	मेघनाद-निवर्हणम्
	रावणस्य विनाशं च	
	सीतावाप्तिं तथैव च ॥२८॥	* अरेः पुरे

इत्य् एतत् पञ्चमं काण्डं
सुन्दरं परिकीर्तितम् ॥
सर्गाणाम् अत्र संख्या च
काण्डे सुन्दर-संज्ञिते ।
चत्वारिंशत् त्रयश् चैव
सर्गास् सम्यग् उदाहृताः ॥
श्लोकानां द्वे सहस्रे च
चत्वारिंशच् च पञ्च च ।
सर्गाः ४३ । श्लोकाः २४५ ॥
अतः परं च षष्ठं च
युद्ध-काण्डम् इति स्मृतम् ।
यत्र रामो महा-बाहुः
सागरं समुपस्थितः ॥७६*॥

२६^{३} म$_{८}$ संग्रामं ~ संगमं.
२६^{४}-२७^{१} क$_{१}$ नास्ति ॥
२७^{१२} म$_{५}$ नास्ति ॥
२७ म$_{१३}$ नास्ति ॥
२७^{१} म$_{१.४.८.९-११}$ तरणं च, म$_{६.८.१२}$ प्रभावं च ~ प्रतारणं. म$_{२.३}$ यानं वानरेन्द्रस्य. < म$_{७}$ प्रतारं च >
२७^{२} म$_{१.८.११}$ रौद्र- ~ रौद्रं. क$_{१}$ लंकोपमर्दनम्. म$_{४.९.१०}$ रौद्र-लोको (म$_{९}$ लोके)परोधनम्.
२७^{३} म$_{१ ४.९.११}$ संसर्गः.
२८^{१} म$_{१३}$ वधो. म$_{२.३}$ राक्षसानां वधं चैव.
२८^{२} म$_{२.३}$ °वधस्. म$_{१३}$ मेघनाद-निपातितम्.
२८^{४} म$_{१}$ °प्राप्तिस्, म$_{२.३.७.१३}$ °वाप्तिस्.

वङ्ग विशेषाः १४२१	१४३१	दक्षिणापथ विशेषाः ११२७
	विभीषणाभिषेकं च पुष्पकारोहणं तथा । अयोध्यायाश् च गमनं भरतेन समागमम् ॥२९॥ रामाभिषेकाभ्युदयं	पुष्पकस्य च दर्शनम्
	२८^{४} अधिपाठ म$_{८}$ द्वैरथ च महा घोर सप्ताह भूमि कम्पनम् । वधश्च च राक्षसेन्द्रस्य त्रिषु लोकेषु विश्रुत ॥ इति षष्ठम् इद काण्ड युद्ध काण्डम् इति स्मृतम् । सर्गाणां च शत ज्ञेय पञ्च सर्गास् तथैव च ॥ १०५ सर्गा । चत्वार्य् एव सहस्राणि पञ्च श्लोक-शतानि च । पुनस् तु ये सहस्राणि युद्ध-काण्डे निदर्शिता ४५०० ॥ अतस् त्व् अभ्युदय नाम सोत्तर सम्प्रचक्ष्यते । यत्र रावण-दाराणां विलाप समुदाहृतः ।७७०।	
	२९^{१} म$_{६}$ °भिषेकस्र	२९^{२} <म$_{११}$ पुष्पकस्य च दर्शनम्> २९^{२} अधिपाठ द$_{८}$ <म$_{११}$> ब्रह्मादि देवागमश सीताया प्रत्यय प्रति ।७८०।
	२९^{१} क$_{१}$ म$_{४-६, ८, १०, ११}$ <द$_{२, १०}$> अयोध्याया,	२९^{३} द$_{८, ११}$ भरद्वाज-समागमम् २९^{३} अधिपाठ द$_{८, ११}$ प्रेषण वायु पुत्रस्य भरतेन समागमम् ।०९०।
	३०^{१२} म$_{६, १२}$ नास्ति ॥ ३०^{१} क$_{१}$ म$_{५, ८}$ °भ्युदयः.	

पश्च-विशेषाः १.४.३३	१.४.३२	दक्षिणापथ-विशेषाः १.३.३८
	हरि-रक्षो-विसर्जनम् । सीतायाश् च परित्यागं प्रकृतीनां च रञ्जनम् । अनु-आगतं च यत् किंचित् रामस्य वसुधा-तले ॥३०॥ इत्य् आर्षे रामायण आदि-काण्डे तृतीयः सर्गः ॥३॥	सर्व-सैन्य-विसर्जनम् स्व-राष्ट्र-रञ्जनं चैव वैदेह्याश् च विसर्जनम्

३०[१] अधिपाठः क$_{१}$ म$_{५.७.८.११.१३}$ य$_{१.२.४}$

अगस्त्य-प्रमुखानां च महर्षीणां समागमम् ।८०*।

([१]घ$_{२}$ अगस्त्य-प्रभृतीनां)

अतः परं य$_{१.२.४}$

राक्षसानां समुत्पत्तिं

रावणस्य जयं तथा ।८१*।

३०[१-४] म$_{१३}$ नास्ति ॥

३०[१] म$_{२.३}$ परित्यागः.

३०[४] क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ रञ्जनं प्रकृतेस् तथा.

३०[६] अधिपाठः द

तच् चकारोत्तरे काव्ये

वाल्मीकिर् भगवान् ऋषिः ।८२*।

अवसान-वचनम् ॥

उत्तरापथ-ग्रन्थेषु नात्र सर्ग-समाप्तिः ॥

द$_{१}$ आर्षे वाल्मीकि-रामायणे, द$_{२.३}$ श्रीमद्-रामायणे बाल-काण्डे, द$_{५}$ श्रीमद्-रामायणे, द$_{७}$ आर्षे श्रीमद्-रामायणे, द$_{८}$ आर्षे रामायणे बाल-काण्डे, द$_{९.१०}$ आर्षे रामायणे वाल्मीकीये बाल-काण्डे (द$_{१०}$ बाल-काण्डे नाम), द$_{११}$ आर्षे वाल्मीकीये रामायणे बाल-काण्डे, द$_{१२}$ आर्षे रामायणे ~ आर्षे रामायणे आदि-काण्डे.

वङ्ग विशेषाः १४४०	१४३९	दाक्षिणात्य विशेषाः १४४
	प्राप्त-राज्यस्य रामस्य चरितं यच्च च धीमतः । श्रुति-रत्न-चयाकीर्णे काव्य-सागरम् अद्भुतम् ॥१॥ कृत्वा चेदम् अ-शेषेण काव्यं रामायणाह्वयम् । चिन्तयामास क इदं लोके ऽस्मिन् प्रथयिष्यति ॥२॥ अथ चिन्तयतस् तस्य महर्षेर् भावितात्मनः । तदा जगृहतु पादौ	वाल्मीकिर् भगवान् ऋषि । चकार चरितं कृत्स्नं विचित्र-पदम् आत्मवान् ॥ कृत्वापि तन् महा प्राज्ञः स-भविष्यं सहोत्तरम् । चिन्तयामास को न्व् एतत् प्रयुञ्जीयाद् इति प्रभुः ॥ तस्य चिन्तयमानस्य अगृह्णीतां ततः ✱

☞ अत पर म$_{13}$ मन्थो न प्रयुक्त ॥

१^{1} क$_{1}$ म$_{4\ 8\ 12}$ तस्य ~ यच् च

१^{2} अधिपाठ क$_{1}$ म$_{4\ 8\ 12}$ ८२०॥

(पाठान्तर काण्डे ~ काव्ये)

अत पर क$_{1}$ म$_{4\ 8\ 12}$, १^{2} पर म$_{1\ 4\ 9\ 11}$ च

अभ्यागमम् ऋषीणां च शत्रुघ्नस्य विसर्जनम् ।
वने प्रसूतिं सीताया लवणस्य रणे वधम् ॥
काल-दुर्वाससो प्राप्तिं लक्ष्मणस्य विसर्जनम् ।
स्थापयित्वा सुतान् राज्ये यथा रामो दिवं गत ॥
त्रैलोक्य दर्शी तत् सर्वं तपो योग-बलेन च ।
ददर्श चैव प्रत्यक्ष पाणाव आमलक यथा ॥
दृष्ट्वा चान् अन्तर चक्रे रामस्य चरित महत् ।
धर्म-कामार्थ-संयुक्त पुण्य श्रवण-कीर्तनम् ॥८३०॥

(^{1}व$_{2}$ राम ~ वने ^{5}म$_{2\ 3}$ प्राप्तिर् ^{6}म$_{2\ 3}$ सुत, म$_{6}$ सुतौ म$_{2\ 3}$ राष्ट्रे ^{8}म$_{1\ 3\ 4\ 11}$ च त्रैकाल्य° ^{11}व$_{1\ 3}$ तत्र ~ चैव ^{12}व$_{1}$ तन्त्री पात्रा भरौ वने ^{14}क$_{1}$ म$_{4\ 6\ 8\ 12}$ धर्मार्थ-काम°, म$_{2\ 3}$ धर्मं कर्मार्थं°)

१^{3} म$_{4\ 9\ 11}$ °मयाकीर्णे

१^{2} अधिपाठः द
षड्विंशत् सहस्राणि
श्लोकानाम् उक्तवान् ऋषि ।
तथा सर्गं शतान् पञ्च
षट् काण्डानि तथोत्तरम् ॥८४०॥

१^{2} व$_{2}$ प्रथयेद् इति

पद्म-विशेषाः १.४.४५	१.४.४४	दक्षिणापथ-विशेषाः १.४.८
	मुनि-वेष-धरौ वने ॥३॥	मुनि-वेषौ कुशीलवौ
	वाल्मीकि-शिष्यौ तरुणौ रूपौदार्य-गुणान्वितौ । कुशीलवाव् इति ख्यातौ सीता-रामाङ्ग-संभवौ ॥४॥ स तौ मूर्धन्य् उपाघ्राय वाल्मीकिर् भगवान् ऋषिः । उवाचेदं तदा वाक्यं प्रणताव् अग्रतः स्थितौ ॥५॥ आर्षं रामायणं काव्यम् इदं तावन् मया कृतम् । गृहीतं मन्-नियोगेन पुण्य-श्रवण-कीर्तनम् ॥६॥	कुशीलवौ तु धर्म-ज्ञौ राज-पुत्रौ यशस्विनौ । भ्रातरौ स्वर-संपन्नौ ददर्शाश्रम-वासिनौ ॥ स तु मेधाविनौ दृष्ट्वा वेदेषु परिनिष्ठितौ । वेदोपबृंहणार्थाय ताव् अग्राहयत प्रभुः ॥ काव्यं रामायणं कृत्स्नं सीतायाश् चरितं महत् ।
	पौलस्त्य-वध-संयुक्तं धर्म-कामार्थ-संहितम् ।	पौलस्त्य-वधम् इत्य् एव चकार चरित-व्रतः ॥
	पाठे गेये च मधुरं प्रमाणैस् त्रिभिर् अन्वितम् ॥७॥	पाठ्ये * * *
	तन्त्री-गीतैश् च मधुरैर् अन्वितं सप्तभिः स्वरैः । जातिभिः सप्तभिर् युक्तं श्रोत्र-श्रुति-मनोहरम् ॥८॥	जातिभिः सप्तभिर् बद्धं तन्त्री-लय-समन्वितम्
३^{४} व$_{२}$ तदा ~ वने. व$_{१.३.४}$ तथा ~ तदा. ७^{२} व$_{१.३.४}$ < म$_{७}$ > °संयुतम्. ८^{१} व$_{२-४}$ <म$_{३.४.९.११}$> तन्त्र°.	क$_{१}$ म$_{५.६.१२}$ तु तौ ~ वने. ५^{२} म$_{६.८.१२}$ मुनिः. ५^{३} म$_{७}$ उवाचेमौ. क$_{१}$ म$_{५.८.१२}$ ततो ~ तदा. ६^{१} म$_{२.३}$ श्राव्यं ~ आर्षं. ६^{३} म$_{१-४.९-११}$ गृह्यतां. क$_{१}$ म$_{४.५.१०}$ सन्° ~ मन्° म$_{६}$ मन्त्र-योगेन. म$_{५}$ °संविधम्. ७^{३} < द$_{७.९-११}$ पाठे >, म$_{२.३}$ वाल्ये. ७^{४} म$_{३.४.९.११}$ उज्ज्वलम्, म$_{१२}$ अर्चितम् ~ अन्वितम्. म$_{२.३}$ तन्त्रैर्.	 द$_{८}$ वाक्ये, <व$_{३.४}$ पाठ्ये>

<table>
<tr><th>वङ्ग विशेषा
१ ४ ५०</th><th>१ ४ ४८</th><th>दक्षिणापथ विशेषाः
१ ४ ११</th></tr>
<tr><td>* यदा *</td><td>शृङ्गार-वीर-बीभत्स-
रौद्र-हास्य-भयानकैः ।
करुणाद्भुत-शान्तैश् च
युक्तं काव्य-रसैर् अपि ॥९॥
वाग्-विधेयं ततस् ताभ्यां
कृतं तच् च विशेषतः ।
राजर्षीणां पुण्य-कृतां
साधूनां च समागमे ॥१०॥
गुरुणैवम् अनुज्ञातौ
ततस् तौ देव-रूपिणौ ।</td><td>हास्य-शृङ्गार-कारुण्य-
वीर-रौद्र-भयानकैः ।
बीभत्सादि-रसैर् युक्तं
काव्यम् एतद् अगायताम् ॥
वाचो विधेयं तत् सर्वं
कृत्वा काव्यम् अ-निन्दितौ ।
ऋषीणां च द्वि-जातीनां

} यथोपदेशं तत्त्व-ज्ञौ
} जगतुस् तौ समाहितौ ।</td></tr>
<tr><td></td><td>८[४] क$_{१}$ श्रोतु, म$_{१,१२}$ श्रोतृ°
९[१] म$_{१}$ °करुणा°~°बीभत्स°
म$_{२}$ शृङ्गार बीभत्स रौद्र°.
९[२] म$_{१}$ हास्य-रौद्र°

९[३] म$_{१}$ बीभत्साद्भुत°

९[४] म$_{२}$ काव्य</td><td>[१] द$_{८, ११}$ युक्त~बद्ध

द$_{२ ८ १० १२}$ रसै ~हास्य

द$_{२ ८–१० १२}$ < म$_{२}$ > हास्य-वीर-भयानकै
द$_{८}$ वीरादिभी रसैर्
द$_{२ ९ १०}$ वीरादिभिश् च संयुक्त
द$_{६}$ वाक्यम्~काव्यम्</td></tr>
<tr><td colspan="2">९[४] अधिपाठ व
एवम् उक्त्वा तु तौ बालौ भगवान् ऋषि सत्तमः ।
सम्यग् अध्यापयामास काव्य राम कथाश्रयम् ॥८५०॥
([१] क$_{१}$ म$_{५ ६ ८ १२}$ व$_{३}$ च~तु
[२] व$_{१}$ वीरौ~बालौ क$_{१}$ म$_{५ ८ १२}$ मुनि°
[३] म$_{२}$ रामायणाश्रयम्)</td><td>९[४] अधिपाठ द
तौ तु गान्धर्व तत्त्व ज्ञौ
मूर्छना स्थान-कोविदौ ।
भ्रातरौ स्वर-सम्पन्नौ
गन्धर्वाव् इव रूपिणौ ॥
रूप-लक्षण-सम्पन्नौ
मधुर स्वर भाषिणौ ।
बिम्बाद् इवोद्धृतौ बिम्बौ
राम-देहात् तथापरौ ॥
तौ राज पुत्रौ कार्त्स्न्येन
धर्म्यम् आख्यानम् उत्तमम् ।८६०।
([१] द$_{२–११}$ अश्विनाव्~गन्धर्वाव्)</td></tr>
<tr><td>१०[१] व$_{३}$ यथा~यदा
< म$_{०}$ यदा ></td><td>क$_{१}$ म$_{५ ६ ८ १२}$ तदा~तत</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">१०[२] अधिपाठ ड (म$_{१}$ वर्जं)
पुण्य रामायण काव्य तदा तौ मुनिर् अब्रवीत् ।
गीयताम् इदम् आख्यान भवद्भ्याम् ऋषि संसदि ॥८७०॥</td><td></td></tr>
</table>

वङ्ग-विशेषाः १.४.५६

* देव-रूपिणौ
* * मध्ये

१.४.५४

तौ कदाचित् समेतानाम्
ऋषीणां चैव संनिधौ ।
काव्यं रामायणं नाम
सहितावू अभ्यगायताम् ॥११॥
शृण्वतां तु तदा काव्यम्
ऋषीणां हर्ष-संभवः ।
सहसाभून् महा-शब्दः
साधु साध्व् इति शंसताम् ॥१२॥
सु-प्रीत-मनसश् चैव
मुनयो धर्म-वत्सलाः ।

दक्षिणापथ-विशेषाः १.४.१६

* भावितात्मनाम्
आसीनानां समीपस्थाव्
इदं काव्यम् अगायताम् ।
तच् छ्रुत्वा मुनयः सर्वे
बाष्प-पर्याकुलेक्षणाः ॥
साधु साध्व् इति ताव् ऊचुः
परं विस्मयम् आगताः ।
ते प्रीत-मनसः सर्वे

११[२] अधिपाठः उ
कुशीलवौ राज-पुत्रौ प्रकृत्या मधुर-स्वरौ ।
रूपानुरूपौ रामस्य विम्बाद् विम्बम् इवोद्धृतौ ॥
वेद-वेदाङ्गेतिहास-शास्त्रेषु परिनिष्ठितौ ।
जगतुस् तौ तदा काव्यं मधुरं मधुर-स्वरौ ॥
यथोपदिष्टम् ऋषीणां संनिधौ ब्रह्म-वादिनाम् ।
तयोर् ब्रह्माभवत् प्रीतः सेन्द्राश् च सुर-सत्तमाः ।
गन्धर्वाः पन्नगाश् चैव पतङ्गाश् च महर्षयः ॥८८*॥
([१-८] म$_{12}$ नास्ति ॥ [२]क$_1$ म$_{5.8}$ अनुरूपौ च, म$_6$ अनुरूपस्य. [४]य$_3$ इवोद्गतौ. [७]म$_{3.4.9-11}$ य ततः ~ तदा. य$_1$ वाक्यं ~ काव्यं. [८]क$_1$ म$_{5.6.8}$ °स्वनौ, म$_{2.7}$ व$_1$ °स्वरैः. [९]क$_1$ म$_6$ अथो°. य ऋषिणा. [११]म$_5$ ब्रह्मा भवेत्. [१३]म$_2$ गन्धर्वाप्सरसश्. म$_{1.9}$ य पतङ्गाश् ~ पन्नगाश्. [१४]म$_{1.7}$ य पन्नगाश् ~ पतङ्गाश्. म$_{1-4.9.10}$ व$_{1-3}$ महर्षिभिः)

११[४] <म$_{1.4.7-11}$ देव-रूपिणौ, म$_{2.3}$ दिव्य-रूपिणौ>
११[५] <म$_{1-4.7.9.10}$ मध्ये>

११[६] अधिपाठः व$_1$
राज-धानीषु राज्ञां च
समीपेष्व् अभ्यगायताम् ।९०*।

१२[१] व$_2$ तच् छृण्वतां ~ शृण्वतां तु.

१२[३] म$_{1.7}$ संघशो ~ सहसा.
म$_{1.2}$ महान् शब्दः.
१२[४] म$_8$ शृण्वताम्, म$_{12}$ शंसिताम्.
१३[१-२] म$_8$ नास्ति ॥

११[२] अधिपाठः द
महात्मानौ महा-भागौ
सर्व-लक्षण-लक्षितौ ।८९*।

द$_{8-10}$ मध्ये सभां ~ आसीनानां.

वङ्ग विशेषा १४६१	१४६०	दक्षिणापथ विशेषाः १४१९
* तद् *	प्रशशंसुर् भ्रातरौ तत्र गायन्तौ तौ कुशीलवौ । संरक्तं चापि रक्तं च परया स्वर-संपदा ॥१३॥	प्रशशंसु॰ प्रशस्तव्यौ गायमानौ * सहितौ मधुरं रक्तं संपन्नं *
१३ᵃ <म$_{१ ४ ९ ११}$ तत्>	म$_{२ ३}$ तु ~ तत्र	

१३ᵈ अधिपाठ क$_{१}$ म$_{४ ६ ८ १२}$ वज सर्वत्र

अहो भावानुग काव्यम्
अहो गीतम् अ विस्वरम् ।
अहो भगवता सम्यग्
रामस्य चरित महत् ।
चिर-वृत्तम् इव च एतत्
प्रत्यक्षम् इव दर्शितम् ॥९१०॥

अहो गीतस्य माधुर्यं
श्लोकानां च विशेषत ।
चिर निर्वृत्तम् अप्य् *

(ᵃव$_{१-४}$ <म$_{७}$> सगीतम् ~ काव्यम् व$_{१}$ अहो भावानुगगीतम् ᵇव$_{१}$ महा काव्य महा-स्वरम् ᵈव$_{१}$ भक्ते कृत ~ महत् ᵉव <म$_{१ ७}$> इदयत)	(ᵃम$_{२ ३}$ अतो ~ अहो म$_{१}$ अहो भावानुसगयम् ᶜम$_{२ ३}$ अतो ~ अहो ᵈम$_{२ ३}$ अतो ~ अहो ᵉम$_{२ ३}$ विनिवृत्तम् म$_{१ ३ ७}$ अपि ~ इव)	

९१० पर म$_{२ ३ ९ ११}$ म
सस्कृत मधुर चैव समाक्षर पद क्रमम् ।
प्रयोक्ताराप् इमौ चापि सम्यग् अस्य कुशीलवौ ॥९२०॥

(ᵃम$_{२ ३}$ समाजन° ~ समाक्षर°
ᵇम$_{९ ११}$ चास्य ~ चापि)

९१० पर द
प्रविश्य ताव् उभौ सुस्थु
तदा भावम् अगायताम् ।९१०।
(ᵃद$_{३}$ तथा द$_{११}$ गयम् ~ भावम्)

९२० पर म$_{२ ३ ९-११}$ म, १३ᵈ पर क$_{१}$ म$_{४ ६ ८ १२}$ ९१० पर म$_{१ ७}$
कुमारौ इव गर्भाभौ तरुणौ मधुर स्वरौ ।
अहो श्राव्यम् अहो स्वाद्यम् अहो गीतम् अ विस्वरम् ॥
युक्त च मधुर चैव परया स्वर सपदा ।
पद सधि समायुक्त तार-तान समन्वितम् ॥९४०॥

(ᵇव$_{१}$ गीतम् व$_{२}$ साधु व$_{३}$ श्राव्यम् ~ स्वाद्यम् ᵈव$_{१}$ अहो स्वाद्यम् अहो स्वरम्)	(ᵃम$_{६ ८}$ मधुर स्वनौ ᵇम$_{५ १०}$ दृश्यम् ~ श्राव्यम् ᵈक$_{१}$ म$_{५ ६ ८ १०}$ सु त्रिस्तरम् ~ अ-वि° ᵉम$_{१ ४ ९ ११}$ °वृत्त° ~ °सधि° ᶠक$_{१}$ म$_{५ ६ ८ १२}$ °मात्र°, म$_{२ ३ ७}$ <व$_{२ ४}$> °तार° ~ °तान°)	
१३ᶜ व$_{२}$ सयुक्त ~ सरक्त	म$_{७}$ सवक्तु ~ सरक्त म$_{७}$ <व$_{१ ४}$> चानि ~ चापि म$_{२ ३}$ वा विरक्त ~ चापि रक्त	१३ᵈ द$_{३ ७ ९ ११}$ सपन्नौ

व॥-विशेषाः
१.४.६१

* * साधु

१४[1] व$_{१}$ प्रकाश्यमानौ.

१४[2] व$_{२-४}$ बहु°~रक्त°.
<म$_{१-३.७.९.१०}$ साधु>

१५[2] व$_{२-४}$ वन्य-फलं.

१.४.६२

एवं प्रशस्यमानौ तौ
श्लाघ्यमानौ महर्षिभिः ।
भूयो रक्ततरं स्वादु
मधुरं चाप्य् अगायताम् ॥१४॥
ताभ्यां प्रीतो मुनिः कश्चित्
पानीय-कलशं ददौ ।
कश्चिद् वन-फलं स्वादु
वल्कलं कश्चिद् ईप्सितम् ॥१५॥

१४[1] म$_{२}$ श्लाघ्यमानौ.
<द$_{८-११}$ महर्षिभिः>
म$_{४.९.११}$ रक्तांतरं.

१४[4] म$_{१.२}$ चाप~चापि.

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.४.२१

तपः-श्लाघ्यैर् महात्मभिः
संरक्ततरम् अत्यर्थं
* ताव् *
प्रीतः कश्चिन् मुनिस् ताभ्यां
संस्थितः कलशं ददौ ।
प्रसन्नो वल्कलं कश्चिद्
ददौ ताभ्यां महा-यशाः ॥

१५[4] अधिपाठः द$_{४.८-११}$
अन्यः कृष्णाजिनं प्रादाद्
यज्ञ-सूत्रं तथापरः ।
कश्चित् कमण्डलुं प्रादान्
मौञ्जीम् अन्यो महा-मुनिः ॥
वाससी द्वे ददाव् अन्यः
कुठारम् अपरो मुनिः ।
काषायम् अपरो वस्त्रं
चीरम् अन्यो ददौ मुनिः ॥
जटा-बन्धनम् अन्यस् तु
काष्ठ-रज्जुं मुदान्वितः ।
यज्ञ-भाण्डम् ऋषिः कश्चित्
काष्ठ-भारं तथापरः ॥
औदुम्बरीं बृषीम् अन्यः
स्वस्ति केचित् तथावदन् ।
आयुष्यम् अपरे प्रोचुर्
मुदा तत्र महर्षयः ॥
ददुर् एव वरं प्रीता
ऋषयः सत्य-वादिनः ॥९५*॥
([1]द$_{८}$ अन्यः कृतात्माजिनम् अदाद्.
[2]द$_{९.१०}$ अथापरः.
[5]द$_{९-११}$ ताभ्यां ददौ तदा हृष्टः.

बङ्ग विशेषाः १ ४.६५	१ ४ ६१	दक्षिणापथ विशेषाः १ ४ ३९
   * आर्षम् अद्भुतम् * * एवं सत्कृत्यानाययामास	एवं पूर्वम् इदं काव्यं मुनिभिः प्रतिपूजितम् । बीज-भूतं मनुष्याणां कवीनाम् उपजीवनम् ॥१६॥ प्रशस्यमानौ ताव् एतौ कदाचिद् देव-रूपिणौ । राज-धानीषु राज्ञां च समीपेष्व् अभ्यगायताम् ॥१७॥ अथाश्वमेधे रामो ऽपि ताव् उपश्रुत्य गायनौ । सत्कृत्यैवानयामास पुरुषैर् आप्त-कारिभिः ॥१८॥	आश्चर्यम् इदम् आख्यानं मुनिना संप्रकीर्तितम् । परं कवीनाम् आधारं समाप्तं च यथा-क्रमम् ॥ * सर्वत्र * तत्र गायकौ रथ्यासु राज-मार्गेषु ददर्श भरताग्रजः ॥ स्व-वेश्म चानीय ततो भ्रातरौ स कुशीलवौ । पूजयामास पूजार्हौ रामः शत्रु-निबर्हणः ॥
		अत ९२ द$_{८-११}$ सूचीम् अन्यस् तदा प्रादात् कौपीनम् अपरो मुनिः ।९६०। (^{१}द$_{९}$ मिसीम् ~ सूचीम्) ^{२}द$_{८}$ जटि-बन्धनम्. ^{११}द$_{१०}$ सुवाम्, द$_{८,९}$ मसीम् ~ सूचीम् ^{१२}द$_{८}$ तदा ~ तथा. ^{१५}द$_{८-११}$ प्राहुर् ~ प्रोदुर्. ^{१७}द$_{८-११}$ ददुर् चैवं वराद् सर्वे)
	१६^{१} म$_{२,३}$ पूर्वं ~ एव, एव ~ पूर्वं. म$_{७}$ <व$_{४}$> काव्य ~ पूर्वं, पूर्वं ~ काव्यं. म$_{६}$ वाक्य ~ काव्यम् १६^{३} म$_{४,७,९-११}$ जीव° ~ बीज° १६^{४} क$_{१}$ कवीना मतम् अद्भुतम्	
		१६^{४} अधिपाठ. द अभिगीतम् इदं गीत सर्व-गीतेषु कोविदौ । आयुष्य पुष्टि जनन सर्वं श्रुति-मनोहरम् ॥२७४॥
१७^{१} व$_{१}$ प्रशस्यमानौ.		
	१८^{३} क$_{१}$ म$_{५-६,१२}$ सत्कृताद् आ°, म$_{१}$ सत्कृत्यौ चा°, म$_{२,३}$ मद्-वृत्ताद् आ°, म$_{७}$ <व$_{१,४}$ (व$_{१}$ प्रान्ते)> सत्कृत्य चा° ~ सत्कृत्यैवा°	

वङ्ग-विशेषाः १.४.७१	१.४.७०	दक्षिणापथ-विशेषाः १.४.३२
	रामस् तत्रासने शुभ्रे	आसीनः काञ्चने दिव्ये
	स्पर्ध्यास्तरण-संवृते ।	स च सिंहासने प्रभुः ।
	उपविश्य तु शुश्राव	उपोपविष्टः सचिवैर्
	तद् आत्म-चरितं महत् ॥१९॥	भ्रातृभिश् च परं-तपः ॥
	दृष्ट्वाथ रूप-संपन्नौ	दृष्ट्वा तु *
* * विनीतौ *	ताव् उभौ गायनौ तदा ।	विनीतौ भ्रातराव् उभौ
	उवाच लक्ष्मणं रामः	
	सर्वांश् चैव सभासदः ॥२०॥	शत्रुघ्नं भरतं तथा
	श्रूयताम् इदम् आख्यानम्	
	अनयोर् देव-वर्चसोः ।	

१८[४] अधिपाठः व$_{1}$
पूजयामास पूतात्मा
सत्कारैस् तौ स्व्-अलंकृतौ ।९८*।

१८[४] अधिपाठः. उ (९८* परं व$_{1}$)
ताव् इदं जगतुस् तत्र काव्यं राम-प्रचोदितौ ।
कर्मान्तरेषु विप्राणां राम-लक्ष्मण-संनिधौ ॥
शत्रुघ्न-भरतादीनाम् अन्येषां च महीक्षिताम् ।
वसिष्ठात्रि-पुरोगानां संनिधौ ब्रह्म-वादिनाम् ॥९९*॥
([८]व$_{3}$ प्रान्ते नृप-भूप-महीक्षितः)

१९[१] व$_{2.4}$ शुद्धे.

व$_{1}$ °संवृतः (प्रान्ते °संवृते)

म$_{6}$ रामस् तत्राश्रमे शुभे.
१९[१] म$_{2.3}$ मृद्व्-आ°, म$_{4.9.11}$ शुद्धा°~स्पर्ध्या°.
क$_{1}$ म$_{5.6.12}$ °संयुते~°संवृते.

१९[४] अधिपाठः उ
आर्षं रामायणं सार्धं भ्रातृभिर् भरतादिभिः ।
पौर-जानपदैश् चैव वृतः शत-सहस्रशः ॥१००*॥
([१]व$_{1}$ काव्यं (प्रान्ते आर्षं) [४]व$_{1}$ प्रान्ते श्रुतः~वृतः. म$_{2.3}$ °सहस्रशैः)

अतः परं व$_{1}$
श्रुत्वा रामस् तदोवाच
सर्वांस् तत्र सभासदः ।१०१*।

२०[१] व$_{1}$ बालकौ~विनीतौ.
व$_{2}$ विनीतौ~ताव् उभौ, ताव् उभौ~विनीतौ.

२०[१] म$_{6}$ तु~अथ.
म$_{1}$ भ्रातरौ~ताव् उभौ.
म$_{7}$ क्रीडितौ~गायनौ.

२१[२] म$_{.4.9-11}$ एतयोर्~अनयोर्.

द$_{7}$ दृष्ट्वात्म-, द$_{8}$ दृष्ट्वा सु-.
द$_{1.2.7.12}$ ताव् उभौ नियतस् तदा.

बङ्ग विभाग १४०३	१४०१	दाक्षिणात्य विभाग १४११
	विचित्रार्थ-पदं सम्यग्	
	गायतोर् मधुर-स्वरम् ॥२१॥	गायिनौ गाय [illegible] ॥
	इमौ हि गा[illegible] नृप-लक्षणान्वितौ	इमौ मुनी पार्थिव-लक्षणान्वितौ
	कुशीलवौ चैव वनी-वनाश्रयौ ।	* * [illegible] तपस्विनौ ।
	ममेति-वृत्तं किल [illegible] अद्भुतं	ममापि [illegible]
* प्रगायत	महर्षि-वाल्मीकि-कृतं प्रगायतः ॥२२॥	[illegible] ॥
	ततस् तु तौ राघव-संप्रचोदितौ	* * * [illegible]
	अगायतां [illegible] ।	* [illegible] ।
* * * * समागतैर्	स चापि राम [illegible]	* * * [illegible]
	बभूव [illegible] ॥२३॥	[illegible] ।
	इत्य् आर्षे [illegible]	
	[illegible] सर्गः ॥४॥	

[illegible]

वङ्ग-विशेषाः		दक्षिणापथ-विशेषाः

अवसान-वचनम् ॥

ब$_{२}$ नात्र सर्ग-समाप्तिः ॥ ब$_{३}$ वृत्तान्त-संग्रहः, ब$_{४}$ काव्योपसंक्षेपः ~ चतुर्थः सर्गः. ब$_{१}$ इत्य् आदि-काण्डे काव्योपसंक्षेपः चतुर्थः सर्गः.	क$_{१}$ म$_{५.६.१२}$ बाल-काण्डे काव्य-संक्षेपः, म$_{१-४.७.९.११}$ आदि-काण्डे कथा-संक्षेपः (म$_{२.३.७}$ काव्योपसंक्षेपः, म$_{४.९.११}$ काव्य-संक्षेपः) ~ आदि-काण्डे. म$_{१.६}$ नाम ~ चतुर्थः. म$_{३.९}$ चतुर्थः सर्गः नास्ति ॥ म$_{८}$ इति काव्य-संक्षेपः चतुर्थः सर्गः, म$_{१०}$ रामायणे आदि-काण्डे काव्य-संक्षेपः ~ इत्य् ... सर्गः.	द$_{१.७.१२}$ आर्षे रामायणे बाल-काण्डे, द$_{२}$ श्रीमद्-रामायणे बाल-काण्डे, द$_{३.५}$ श्रीमद्-बाल-काण्डे, द$_{४}$ श्रीमद्-बाल-काण्डे रामायणे, द$_{८}$ श्री-रामायणे बाल-काण्डे, द$_{९-११}$ आर्षे रामायणे वाल्मीकीये बाल-काण्डे (द$_{१०}$ अधिपाठः नाम) ~ आर्षे रामायण आदि-काण्डे.

वङ्ग विशेषाः
१५४

२^{१} व$_{१}$ पट्टिं ~ पष्टिः

३^{१} व$_{१}$ वरा ~ वशे
३^{१} व$_{१}$ इद ~ इति

४^{१} व$_{१}$ < म$_{७}$ > काम धर्मार्थ°

१५४

सागरान्ता मही येषाम्
आसीद् वीर्योर्जिता किल ।
आ मनोः पुण्य-कीर्तीनां
राज्ञाम् अमित-तेजसाम् ॥१॥
सगरः पूर्व-जो येषां
सागरो येन खानितः ।
षष्टिः पुत्र-सहस्राणि
यं यान्तं पृष्ठतो ऽन्वयुः ॥२॥
इक्ष्वाकूणाम् इदं तेषां
वंशे कीर्ति-विवर्धनम् ।
निबद्धं पुण्य-कीर्तीनां
रामायणम् इति श्रुतम् ॥३॥
तद् इदं श्रूयताम् आर्षं
पुण्यं पाप-भयापहम् ।
धर्म-कामार्थ-संयुक्त
श्रुति-स्मृत्य्-उपबृंहितम् ॥४॥

१ प्रक्षपाठ क$_{१}$ म$_{५ ६ ८ ११ १२}$ <व$_{१ ४}$>
ततस् तौ स्वर-सम्पन्नौ
कुमारौ तत्र संसदि ।
अगायतां मत्र काव्य
रामायणम् इति स्मृतम् ॥१०२०॥
([१]क$_{१}$ म$_{६ ११}$ सुर° ~ स्वर°
[२]म$_{११}$ स्मृता, म$_{१२}$ स्मृतौ)

१^{१}-२^{१} म$_{१२}$ नास्ति ॥
१^{१} क$_{१}$ म$_{६ ८ ११}$ आम्नानां, म$_{१ ९ १०}$ आरभ्य , म$_{५}$ आस्नानां ~ आ मनो
२^{१} म$_{२ ३ ५ ८}$ ययुः ~ ऽन्वयुः
न$_{७}$ यश ~ वशे.
क$_{१}$ म$_{५ ८ १२}$ <व$_{१}$> स्मृतम्
४^{१} म$_{१}$ <व$_{१}$> आद्य ~ आर्षं

<द$_{२ ८ १०-१२}$ धर्म-कामार्थ°>

दक्षिणापथ विशेषाः
१५४

सर्वा पूर्वम् इयं येषाम्
आसीत् कृत्स्ना वसुं धरा ।
प्रजापतिम् उपादाय
नृपाणां जय-शालिनाम् ॥
येषां स सगरो नाम

* * पर्यवारयन्

राज्ञां वंशे महात्मनाम्
महद् उत्पन्नम् आख्यानं

* * वर्तयिष्यामि
सर्वं निखिलम् आदितः ।
धर्मार्थ-काम-सहितं
श्रोतव्यम् अन्-असूयया ॥

१^{१} १^{१} द$_{१}$ नास्ति ॥

४^{१} <द$_{१}$ सर्वं>
<क$_{१}$ म$_{६-८}$ धर्मार्थ-काम°>
४^{१} द$_{८-११}$ अन्-असूयया

वङ्ग-विशेषाः १.५.८	१.५.८	दक्षिणापथ-विशेषाः १.५.८
	कोसलो नाम मुदितः	
	स्फीतो जन-पदो महान् ।	
	निविष्टः सरयू-तीरे	
	पशु-धान्य-धनर्द्धिमान् ॥५॥	प्रभूत-धन-धान्यवान्
	अयोध्या नाम तत्रासीन्	* * नगरी
	नगरी लोक-विश्रुता ।	तत्रासील् *
	मनुना मानवेन्द्रेण	
	पुरैव परिनिर्मिता ॥६॥	या पुरी निर्मिता स्वयम्
	आयता दश च द्वे च	
	योजनानि महा-पुरी ।	
	श्रीमती त्रीणि विस्तीर्णा	
	सु-विभक्त-महा-पथा ।	
	शोभिता राज-मार्गेण	राज-मार्गेण महता सु-विभक्तेन शोभिता ।
	जल-संसिक्त-रेणुना ॥७॥	मुक्त-पुष्पावकीर्णेन जल-सिक्तेन नित्यशः ॥

५^{२} म$_{२.३}$ महत् ~ महान्.
५^{४} म$_{२.३}$ पर° ~ पशु°.
म$_{१-४.९-११}$ <व$_{२}$> °समृद्धिमान्.
६^{२} म$_{४.११}$ <व$_{४}$> मनु-नाम्ना नरेन्द्रेण.
६^{४} म$_{१-४.९-११}$ <व$_{३}$> यत्नेन ~ पुरैव.

७^{२} द$_{७.९.१०.१२}$ योजनानां.

७^{३} व$_{४}$ परि- ~ त्रीणि.
क$_{१}$ म$_{५.६.८.११.१२}$ चाति- ~ त्रीणि.

७^{३} अधिपाठः उ

नाना-संस्थान-शोभिता सु-विभक्तान्तर-द्वारा ।१०४*।
([१]क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ रत्न°, म$_{७}$ व नव° ~ नाना°. म$_{२.३}$ नाना-स्थान-सुशोभिता. [२]म$_{७}$ व$_{२.४}$ सु-विभक्तान्त-विपणा, व$_{३}$ सु-विभक्तापणा पुण्या)

७^{४} व$_{१}$ सु-विस्तीर्ण° (प्रान्ते सु-विभक्त°)
व$_{२.४}$ सु-विभक्ता.
७^{६} व$_{२}$ संक्रान्त° ~ °संसिक्त°.

७^{६} अधिपाठः उ

नाना-वणिग्-जनोपेता नाना-रत्न-विभूषिता ।
महा-शालान्विता दुर्-गा उद्यान-प्रवरैर् युता ॥
दुर्ग-गम्भीर-परिखा नानायुध-समन्विता ।
कपाट-तोरण-युता उपेता धन्विभिः सदा ॥१०५*॥

वङ्ग विशाखा १५११	१५१३	दक्षिणापथ-विशेषाः १५११
	राजा दशरथो नाम महात्मा राष्ट्र-वर्धनः । तां पुरीं पालयामास स्व-पुरीं मघवान् इव ॥८॥ दृढ-द्वार-प्रतोलीकां सु-विभक्तान्तरापणाम् । नाना-यन्त्रायुधवतीं नाना-शिल्प-गणान्विताम् ॥९॥ शतघ्नी-परिघोपेताम् उच्छ्रित-ध्वज-तोरणाम् ।	तां तु राजा दशरथो महान् राष्ट्र-विवर्धनः । पुरीम् आवासयामास दिवं देव-पतिर् यथा ॥ कपाट-तोरणवतीं सर्व-यन्त्रायुधवतीम् उपेतां सर्व-शिल्पिभिः ॥ } उच्चाट्टाल-ध्वजवतीं } शतघ्नी-शत-संकुलाम् ।
(ब$_{1,2,4}$ उद्यानाम्र वनायुता (ब$_{2}$ °वनान्विता), ब$_{3}$ उद्यान प्रणवायुता (प्रान्ते °आम्रवायुता) ब$_{1}$ °गभीर° ब$_{3}$ समेता ~ उपेता)	(म$_{1}$ °वर्ण° ~ °रत्न° क$_{1}$ म$_{4,7,11}$ <ब$_{1,3,4}$ (ब$_{1}$ प्रान्ते)> महा-शाल्म वृता, म$_{2,3}$ महा-रत्नान्विता क$_{1}$ म$_{5,6,8,12}$ उद्यानास्तरणान्विता (म$_{8}$ °वृता) म$_{7}$ उद्यानाम्रपरायुता क$_{1}$ म$_{5,6,8,11,12}$ <ब$_{1}$> कपाट° म$_{1,3}$ °तोरण प्रभा म$_{2}$ तदा ~ सदा)	
९^{1} ब$_{3}$ सु-विभक्तान्तरालयाम् ब$_{2-4}$ °गुणान्विताम्	८^{1} म$_{3}$ राज्ञा ८^{2} क$_{1}$ म$_{5,6,8}$ धर्मात्मा, म$_{12}$ धर्मिष्ठो क$_{1}$ म$_{5,6,8,12}$ सु विभक्तान्तरापणाम् ९^{2} म$_{2,3,4,9}$ शिल्पि° म$_{1,3}$ °गणायुताम्, म$_{6,9-11}$ °गणैर् युताम् ~ गणान्विताम्	
९^{2} अनंतरम् क$_{1}$ म$_{1,6-8,12}$ (म$_{1}$ प्रान्ते), १०^{1} पर ब$_{1,4}$, १०^{2} पर ब$_{3}$ हस्त्य्-अश्व-रथ-संपूर्णां नाना-यान-समाकुलाम् । नाना-पार्थिव मुख्यैश् च वणिग्भिश् चोपशोभिताम् ॥१०१०॥ (ब$_{1,3}$ °पार्थिव-मुख्यैश्, ब$_{4}$ °पथिक मुख्यैश्, ब$_{1}$ नानास्त्रैश् चोपशोभिताम्, ब$_{1,6}$ (ब$_{1}$ प्रान्ते) वणिग्भिश् चोपशोभिताम्) — (म$_{1,7}$ °पथिक मुख्यैश्) अत्र पर म$_{1,7}$ ब$_{1,3,4}$, ११^{2} पर क$_{1}$ म$_{6,8,12}$ निधान-धान्य-सवार्धां सर्वैश् च विभवैर् युताम् ॥१०८॥ (ब$_{1,3}$ विधान°, ब$_{3}$ वितान°)		९^{2} अधिपाठ ब सूत-मागध-संबाधां श्रीमतीम् अतुल-प्रभाम् । १०७।
	१० क$_{1}$ म$_{5-8,12}$ नास्ति ॥ १०^{1} म$_{1,3,7}$ ब$_{1,4}$ °परिघो°, म$_{2}$ °परिनो° १०^{2} म$_{3}$ उच्छ्रितां	

वङ्ग-विशेषाः
१.५.१७

१.५.१६

नाना-रत्न-चयाकीर्णां
धन-धान्य-समन्विताम् ॥१०॥
देवतायतनैश् चैव
विमानैर् इव शोभिताम् ।
सभोद्यान-प्रपाभिश् च
रुचिराभिर् अलंकृताम् ॥११॥
प्रविभक्त-महा-वेश्मां
नर-नारी-गणान्विताम् ।
विद्वच्-छ्रार्य-पुरुषैर्
आकीर्णाम् अमरोपमैः ॥१२॥
महा-प्रासाद-शिखरैः
शैलाग्रैर् इव शोभिताम् ।

दक्षिणापथ-विशेषाः
१.५.१५

उद्यानाम्र-वनोपेतां
महतीं साल-मेखलाम् ।
दुर्ग-गम्भीर-परिघां
दुर्-गाम् अन्यैर् दुर्-आसदाम् ॥
वाजि-वारण-संपूर्णां
गोभिर् उष्ट्रैः खरैस् तथा ।
सामन्त-राज-सङ्घैश् च
बलि-कर्मभिर् आवृताम् ॥
नाना-देश-निवासैश् च
वणिग्भिर् उपशोभिताम् ।
प्रासादै रत्न-विकृतैः
पर्वतैर् उपशोभिताम् ॥

१०[४] अधिपाठः व$_{१}$
महा-शालान्वितां दुर्-गाम्
उद्यानाढ्य-वनैर् युताम् ॥११०*॥

१०[२] अधिपाठः द
वधू-नाटक-सङ्घैश् च
संयुक्तां सर्वतः पुरीम् ।१०९*।

११[२] व$_{४}$ अति-~इव.

११ पूर्वोत्तरार्धयोर् व्यत्यासः क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ ॥ क$_{१}$ म$_{६.८}$ <व$_{१}$> उप-, म$_{७}$ अभि-~इव.
क$_{१}$ म$_{६.८-११}$ °प्रभाभिश्, म$_{२.३}$ °प्रजाभिश्, म$_{४}$ °प्रभिभिश्.

[३]द$_{७.८.१२}$ °परिखां.

[६]द$_{७}$ खरैर् युताम्.

१२[१] म$_{१.३.४.९-११}$ <व$_{१.२}$> °हर्म्यां~°वेश्मां.
१२[२] म$_{८}$ °समाकुलाम्~°गणान्विताम्.
क$_{१}$ म$_{४.८.९-११}$ वृद्दच्°~विद्वच्°.

१२[३] व$_{४}$ विद्वद्भिर् आर्य-पुरुषैर्.

१२[४] अधिपाठः उ
आरोहम् इव रत्नानां प्रतिष्ठानम् इव श्रियः ।१११*।
([२]व$_{२}$ अधिष्ठानम्~प्रतिष्ठानम्)
([१]म$_{४}$ प्रमोहम्, म$_{८-१०}$ प्ररोहम्. [२]म$_{३}$ श्रियम्)

१३[१] व$_{३}$ शैलाग्रम्.

१३[१] क$_{१}$ °प्रसाद°. क$_{१}$ म$_{६.८.१२}$ <व$_{२}$> उप-~इव.
<द$_{१०}$ इव शोभिताम्>

बङ्ग विशेषः १५२१	१५२१	दक्षिणापथ विशेषः १५१९
	विमान-चय-संबाधाम्	कूटागारैश् च संपूर्णाम्
	इन्द्रस्येवामरावतीम् ॥१३॥	
	अष्टापद-पद्मालेख्यै	चित्राम् अष्टापदाकारां
	रम्याम् आलिखिताम् इव ।	वर-नारी-गणैर् युताम् ।
	नाना-रत्न-चयैश् चित्रां	सर्व-रत्न-समाकीर्णां
	हृष्ट-पुष्ट-जनायुताम् ॥१४॥	विमान-गृह-शोभिताम् ॥
	अ-विच्छिन्नान्तर-गृहां	गृह-गाढाम् अ विच्छिद्रां
	सम-भूमि-निवेशनाम् ।	सम-भूमौ निवेशिताम् ।
	मृदङ्ग-वेणु-वीणानां	शालि-तण्डुल-संपूर्णाम्
	रम्यैः शब्दैर् विनादिताम् ॥१५॥	इक्षु-काण्ड-रसोदकाम् ॥
	ब्रह्म-घोष-स्वनवतीं	दुन्दुभीभिर् मृदङ्गैश् च
	धनुः-स्वन-निनादिताम् ।	वीणाभिः पणवैस् तथा ।
°कलिलां	वरान्न-पान-सलिलां	नादिता भृशम् अत्यर्थं
	शालि-तण्डुल-भोजनाम् ।	पृथिव्यां ताम् अनु-उत्तमाम् ॥
	धूप-माल्य-हविर्-गन्धैर्	विमानम् इव सिद्धानां
	हृद्यैश् चाप्य् अधिवासिताम् ॥१६॥	तपसाधिगतं दिवि ।

१३^{१} व$_{१, १}$ °शत°~°चय°.

१५^{१} व$_{१}$ °निवेशिमीम्

१४^{१} म$_{१-४}$ लेख्यै, म$_{७}$ °लिलि

१४^{३} १५^{२} म$_{८}$ नास्ति ॥

१४^{३} म$_{६, ९, १०}$ छन्नां~चित्रां

१४^{४} क$_{१}$ म$_{५, १२}$ °जनैर् युताम्

१५^{१} क$_{१}$ म$_{६, १२}$ <व$_{१}$> गुहां, म$_{५}$ गुहीं

म$_{१, ९}$ °निवेशनम्, म$_{७, १०}$ °निवेशिताम्

१५^{३} म$_{२, ३}$ °वीराणां

१५^{४} म$_{५, १२}$ <व$_{१, २}$> निनादिताम्

°द$_{७, १२}$ °गणावृतां, द$_{९-११}$ °गणायुतां

°द$_{११}$ अतिविच्छिन्नां

°द$_{८, ९, ११}$ °तन्दुल°

१५* अधिपाठ व (म$_{५, ८}$ व$_{२}$ वर्ज)

नित्योत्सव-समाआढ्यां नित्य हृष्ट-जनायुताम् ॥१३२॥

(°क$_{१}$ म$_{६, १२}$ °पुष्ट-जनैर् युताम्, व$_{१}$ °जनाकुलाम्)

१६^{१} <म$_{५, ६-८, १२}$ °कलिलां>व$_{२}$ °कलितां

१६^{३} व$_{३}$ °कुसुमैर्~°गन्धैर्

१६^{४} व$_{१}$ अप्य्~चाप्य्

१५^{३} क$_{१}$ म$_{५, ६, १२}$ °शब्दवतीं

१६^{२} म$_{१, ४, १०}$ <व$_{३, ४}$> विनादिताम्

<व$_{४}$ °सलिलां>

म$_{४, ९, ११}$ चैव~चापि

वङ्ग-विशेषाः १.५.२४	१.५.२३	दक्षिणापथ-विशेषाः १.५.२४
		सु-निवेशित-वेश्मान्तां नरोत्तम-समावृताम् ॥ ये च बाणैर् न विध्यन्ति विविक्तम् अपरापरम् । शब्द-वेध्यं च विततं लघु-हस्ता विशारदाः ॥ सिंह-व्याघ्र-वराहाणां मत्तानां नदतां वने । हन्तारो निशितैः शस्त्रैर् बलाद् बाहु-बलाद् अपि ॥ तादृशानां सहस्रैस् ताम् अभिपूर्णां महा-रथैः । पुरीम् आवासयामास राजा दशरथस् तदा ।
	लोकपालोपमैः शूरैः सर्व-शास्त्रार्थ-पारगैः । गुप्तां योध-शतैश् चापि नागैर् भोगवतीम् इव ॥१७॥ स्वयं चैवेन्द्र-कल्पेन पुरी देव-पुरोपमा । सु-गुप्तेक्ष्वाकु-नाथेन राज्ञा दशरथेन सा ॥१८॥	
वराग्निवद्भिर् * *	वराग्निमद्भिर् गुणवद्भिर् अन्विता द्विजोत्तमैर् वेद-षड्-अङ्ग-पारगैः ।	ताम् अग्निमद्भिर् गुणवद्भिर् आवृताम्
सहस्र-दैः *	सहस्रशैः सत्य-तपो-दयान्वितैर् महर्षि-कल्पैर् यतिभिर् यतात्मभिः ॥१९॥	सहस्र-दैः सत्य-रतैर् महात्मभिर् * ऋषिभिश् च केवलैः ॥

	१७[२] क$_{\text{१}}$ म$_{\text{५.६.८.१२}}$ सर्व-शास्त्र-विशारदैः.	[३] द$_{\text{७.१२}}$ वध्यन्ते ~ विध्यन्ति.
१७[३] व$_{\text{२}}$ योध-वरैश्.		[४] द$_{\text{७}}$ अवरावरम्, द$_{\text{१०}}$ अपरावरम्.
	१७[४] म$_{\text{१२}}$ भोगैर् ~ नागैर्. क$_{\text{१}}$ म$_{\text{५.६.१२}}$ भगवती यथा.	[८] द$_{\text{१-५}}$ नर्दतां, द$_{\text{८}}$ मदतां ~ नदतां. [१०] द$_{\text{७.८.१०-१२}}$ बाहु-बलैर्
	१८[२] म$_{\text{१-३.९-११}}$ <व$_{\text{३}}$> पुरीं देव-पुरोपमाम्.	
	१८[३] म$_{\text{१-४.७.९-११}}$ <व$_{\text{३}}$> गुप्ताम् ~ सु-गुप्ता.	
१९[१] <म$_{\text{१-४.९-१२}}$ वराग्निवद्भिर्>	१८[४] म$_{\text{१-४.९-११}}$ <व$_{\text{३}}$> च ~ सा. <व$_{\text{४}}$ वराग्निमद्भिर्> म$_{\text{१-४.९-११}}$ <व$_{\text{३}}$> अन्विताम्.	
	१९[२] क$_{\text{१}}$ °वेदाङ्ग° ~ °षड्-अङ्ग°, म$_{\text{५.६.८.१२}}$ °तद्-अङ्ग°.	द$_{\text{१०}}$ °पाठकैः ~ °पारगैः.
	१९[३] क$_{\text{१}}$ म$_{\text{५-८.१२}}$ <व$_{\text{४}}$ द$_{\text{१०}}$> सहस्रशः, म$_{\text{२.३}}$ संतुष्ट-दैः. म$_{\text{२-४.६.९}}$ <व$_{\text{१.४}}$> °दमान्वितैर्.	<म$_{\text{१}}$ सहस्र-दैः>

बङ्ग विशेषा		दक्षिणापथ विशेषाः
	इत्यु आर्ये रामायण आदि काण्डे पञ्चम सर्ग ॥५॥	
	१९^{c} क, म$_{५ ६ १२}$ महात्मभि ~ सतात्मभि	



अवसान वचनम् ॥

ब$_{१-४}$ अयोध्या वर्णन नाम सर्ग (ब$_{२}$ चतुर्थ सर्ग)~पञ्चम सर्ग ब$_{१}$ इत्यु आदि-काण्डे अयोध्या वर्णनम्	म$_{१०}$ श्री रामायणे~आर्ये रामायणे म$_{६}$ <द$_{८}$> श्री रामायणे~रामायण क, म$_{१ ६ १०}$ अयोध्या वर्णन नाम सर्ग, म$_{२ ४ ५ ७ ८ १२}$ अयोध्या-वर्णन नाम (म$_{७}$ नास्ति) पञ्चम (म$_{८ ११}$ नास्ति) सर्गः (म$_{५}$ नास्ति), म$_{३}$ अयोध्या वर्णन~पञ्चम सर्ग	द$_{१ ३ ५}$ श्रीमद्, द$_{२}$ श्रीमद्-वाल्मीकि रामायणे, द$_{१० ११}$ आर्ये रामायण वाल्मीकये~आर्ये रामायणे द <म$_{४ ८ १०}$> बाल-काण्ड (द$_{१०}$ बाल-काण्ड नाम) ~आदि-काण्डे

वङ्ग-विशेषाः १.६.५	१.६.५	दक्षिणापथ-विशेषाः १.६.५
	पुर्यां तस्याम् अयोध्यायां	
	वेद-वेदाङ्ग-पारगः ।	वेद-वित् सर्व-संग्रहः
	दीर्घ-दर्शी महा-तेजाः	
	पौर-जानपद-प्रियः ॥१॥	
	इक्ष्वाकूणाम् अतिरथो	
	यज्वा धर्म-भृतां वरः ।	* धर्म-रतो वशी
	महर्षि-कल्पो राजर्षिस्	
	त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥२॥	
	बलवान् विजितामित्रो	* निहतामित्रो
* नियतेन्द्रियः	नीतिमान् विजितेन्द्रियः ।	मित्रवान् *
धन-धान्यर्द्धि-विभवैः	धन-धान्यैश् च विभवैः	धनैश् च संचयैश् चान्यैः
	शक्र-वैश्रवणोपमः ॥३॥	
	आदि-राजो मनुर् इव	यथा मनुर् महा-तेजा
	प्रजानां परिरक्षिता ।	लोकस्य *
	राजा दशरथो नाम	तथा दशरथो राजा
	बभूव त्रिदशोपमः ॥४॥	वसन् जगद् अपालयत्
	तेन सत्याभिसन्धेन	
	त्रि-वर्गम् अनुपश्यता ।	* अनुतिष्ठता
* * साथ	पालिताभूत् पुरी श्रेष्ठा	पालिता सा * *
	शक्रेणेवामरावती ॥५॥	इन्द्रेण°

१[१] व$_{२}$ पुरी ~ पुर्या.
१[२] म$_{१.२}$ °वित्तमः, व$_{१}$ प्रान्ते °पारगः.
१[३] व$_{३}$ जित-क्रोधः ~ महा-तेजाः
२[२] व$_{१.३}$ यज्ञ-कर्म-विदां वरः.
३[२] < म$_{२-४.९.११}$ नियतेन्द्रियः >
५[२] व$_{१}$ त्रि-वर्ग-प्राप्ति-कर्मणा, व$_{१}$ प्रान्ते त्रि-वर्गम् अनुपश्यता.
५[३] < क$_{१}$ नाथ, म$_{५-८.१२}$ साथ >

क$_{१}$ म$_{५.६.१२}$ अमोघायां ~ अयोध्यायां.
३[१] म$_{७}$ < व$_{२}$ > °मात्यो ~ °मित्रो.
म$_{१}$ निर्जितेन्द्रियः.
<व$_{१}$ प्रान्ते विजितेन्द्रियः>
३[३] म$_{४.९-११}$ °विविधैः ~ °विभवैः. क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ धन-धान्यादि-विभवैः, <व$_{४}$ धन-धान्यैश् च विभवैः>
३[४] क$_{१}$ म$_{५.१२}$ °वैश्रवणोपमैः.

द$_{७-१२}$ तस्यां पुर्याम्.
द$_{७.९.१०}$ सर्व° ~ वेद°.
द$_{८-१२}$ धर्म-परो.
४[४] द$_{१.८-११}$ लोकस्य परिरक्षिता.

वङ्ग विशेषा १६.१०	१६.१०	दक्षिणापथ विशेषाः १६.९
	हृष्ट-पुष्ट-जने तस्मिन्	तस्मिन् पुर-वरे हृष्टा
	पुरे नैना-बहु-श्रुत ।	धर्मात्मानो बहु-श्रुताः ।
	कश्चिद् आसीन् नरो नापि	नरास् तुष्टा धनैः स्वैः स्वैर्
	कश्चिद् अन्याय-वृत्तिमान् ॥६॥	अ-लुब्धा सत्य-वादिन ॥
	न चाल्प विभव· कश्चिद्	नाल्प-संनिचय· *
	आसीत् तत्र पुरे नरः ।	आसीत् तस्मिन् पुरोत्तमे ।
	न चाप्य् आसीद् अ-संतुष्ट·	कुटुम्बी यो ह्य् अ सिद्धार्थो
	कुटुम्बी तत्र कश्चन ॥७॥	ऽगवाश्व धन धान्यवान् ॥
	न कदर्यः कश्चिद् आसीन्	कामी वा न कदर्यो वा
	नान्-ऋती न शठो ऽपि वा ।	नृ-शंस· पुरुषः क्वचित् ।
	न मानी न च संरम्भी	द्रष्टु शक्यम् अयोध्याया
* * * फरथन	न नृ-शंसो न कुत्सित· ॥८॥	ना-विद्वान् न च नास्तिक· ॥
	नरा· स्व-दार-निरता	सर्वे नराश् च नार्यश् च
	नार्यश् चासन् पति-व्रता ।	धर्म-शीला सु-संयता· ।
* धृतिमन्तश् *	सु-व्रता वृत्तिमन्तश् च	मुदिताः शील-वृत्ताभ्यां
	नरा आसस् तथा स्त्रिय ॥९॥	महर्षय इवा मलाः ॥

व$_{१}$ चैषा ~ साध
५[२] व$_{४}$ राज्ञा दशरथेन च
६[१] व$_{१}$ कश्चिद् नासीन् नरो वापि
७[१] व$_{१}$ °निश्च , व$_{१}$ प्रान्ते °विभव , व$_{२}$ °नियम
७[२] व$_{१}$ नर पुरे, व$_{२.४}$ पुरे जन

<म$_{५.८.१२}$ फरथनः>

म$_{२.३}$ नाम, म$_{५.८}$ वापि ~ नापि
म$_{२}$ न रोगार्तः ~ नरो नापि
म$_{२.३}$ नावाल्पातिवय
म$_{१.४.५-११}$ <व$_{३}$> जन पुरे
८[१] क$_{१}$ नाव्रती, म$_{८}$ नानृते
८[२] क$_{१}$ नृ-शस म$_{८}$ नृ शसी
क$_{१}$ कुत्सन

८[२] अधिपाठः ३ (म$_{४,६}$ वर्जे)

ना महात्मा न पिशुनो न पर-स्वोपजीवक ।
न चा वर्ष-सहस्रायुर् न दीनो ना बहु श्रुतः ॥११३०॥

([१]व$_{१}$ न रोगी न च दुर्-वृत्तो, व$_{१}$ प्रान्ते न चा-वर्ष सहस्रायुर [२]व <म$_{१.३.५.१०}$> नामथी ~ न दीनो)

([१]क$_{१}$ म$_{११}$ पर वोपजीवकः म$_{२.८}$ °जीविक , म$_{११}$ °जीविका [२]क$_{१}$ म$_{२.६.८.११.१२}$ <व$_{१.२.४}$ (व$_{१}$ प्रान्ते)> ना बहु प्रज ~ ना-बहु-श्रुतः)

९[१] <म$_{१}$ धृतिमन्तश्>

९[२] म$_{२.३}$ नराश् चासस्

<म$_{४.५}$, व$_{१.२}$ न चाल्प निचय >

पश्च-विशेषाः १.६.१२	१.६.१२	दक्षिणापथ-विशेषाः १.६.११
	ना-कुण्डली ना-मुकुटी	
	ना-स्रग्वी ना-विलेपनी ।	* नाल्प-भोगवान् ।
न च कु-प्रावृतो वासीद्	रक्त-वस्त्रावृतो नासीद्	ना-मृष्टो नानुलिप्ताङ्गो
	दरिद्रो वा पुरोत्तमे ॥१०॥	ना-सुगन्धश् च विद्यते ॥
	ना-मृष्ट-भूषण-धरो	ना-मृष्ट-भोजी ना-दाता
	न चाप्य् आसीद् अ-निष्क-धृक् ।	नाप्य् अन्-अङ्गद-निष्क-धृक् ।
	ना-हस्ताभरणोपेतो	ना-हस्ताभरणो वापि
नान्-ऋजुर् * * *	नान्-ऋती न च नास्तिकः ॥११॥	दृश्यते नाप्य् अन्-आत्मवान् ॥

१०^{१} व$_{१}$ ना-स्निग्धो (प्रान्ते ना-स्रग्वी)	१०^{१} म$_{१२}$ <व$_{१}$> °मुकुटो (व$_{१}$ प्रान्ते °मुकुटी) क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ ना-माल्यो ~ ना-स्रग्वी.	
१०^{३} व$_{१}$ तु ~ च. व$_{१}$ तत्र ~ न च.	क$_{१}$ म$_{६}$ नाभूद् ~ नासीद्. म$_{१-४.८.११}$ तत्र दुष्-प्रकृतिर् (म$_{१.२}$ कु-प्रकृतिर्) नासीद्. <व$_{१}$> नासीद्.	द$_{८}$ न न-लिप्ताङ्गो.
		१०^{४} द$_{७.१२}$ °सुगंधिश्.
	११^{२} क$_{१}$ म$_{६.८}$ नैवाप्य्, म$_{२.३.५.१२}$ न वाप्य् ~ न चाप्य्. क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ आसीष् च निष्ठुरः. म$_{२.३}$ °धृकः, म$_{४.६}$ °धृत् ~ °धृक्.	
११^{४} <क$_{१}$ म$_{५.१२}$ नान्-ऋजुर्>		

११^{४} अधिपाठः क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ वर्जं सर्वत्र

नान्-आहिताग्निर् ना-यज्वा
विप्रो नाप्य् अ-सहस्र-दः ।
कश्चिन् नासीद् अयोध्यायां
सद्-वृत्त-रहितो जनः ॥
स्व-कर्म-निरताश् चासन्
सर्वे तत्र द्वि-जातयः ।
यज्ञाध्ययन-निष्ठाश् च
विरताश् च प्रतिग्रहात् ॥
न नास्तिको नान्-ऋतवाग्
न कश्चित् क्रोधनो नरः ।
न सूचको न चा-शक्तो
ना-शुचिस् तत्र चाप्य् अभूत् ॥११४*॥

न क्षुद्रो वा न तस्करः ।

न च निर्वृत्त-संकरः ॥
* नित्यं
ब्राह्मणा विजितेन्द्रियाः ।
दानाध्ययन-शीलाश् च
संयताश् च प्रतिग्रहे ॥
न नास्तिको नान्-ऋतको
न कश्चिद् अ-बहु-श्रुतः ।
नासूयको न चाशक्तो
ना-विद्वान् विद्यते तदा ॥

(^{३}व <म$_{४.७.९}$ द$_{८.९}$> आसीद् ~ नासीद्.
^{४}व$_{१}$ सु-वृत्त-रहितो नरः.

(^{५}म$_{४.९.११}$ सु° ~ स्व°.
^{७}म$_{२.३}$ °निरताश् ~ °निष्ठाश्.

(^{४}द$_{३}$ न वा-निर्वृत्त-संगरः, द$_{८-११}$ न चा-वृत्तो न संकरः. ^{८}द$_{७.९.१०.१२}$ परिग्रहे. ^{९}द$_{७}$ ना-कृतिको, < व$_{२}$

मध्य विशेषाः १६१९	१६१९	दक्षिणात्य विशेषाः १६१९
	न दीनो नापि चोद्विग्नो नातुरो न भयाकुलः । द्रष्टुं शक्यो ह्य् अयोध्याया नापि राजन्य् अ-भक्तिमान् ॥१२॥	न दीन क्षिप्त निम्नो वा व्यथितो वापि कश्चन । * शक्यम् अयोध्याया
पितृ- * *	वर्ण-श्रेष्ठान् पूजयन्तः पितॄन् देवातिथींस् तथा ।	वर्णेष्व् अग्र्य-चतुर्थेषु देवतातिथि-पूजकाः ।

('ब$_{2}$ हस्ते चैव हि जातय
"ब$_{3, 4}$ < म$_{1, 0}$ > 'निरवाद्य~
'निहाद्य 'ब$_{1}$ निरताद्य~निरताद्य
''ब$_{1}$ जन ~नर)

('म$_{2, 3}$ विमुखाद्य~निरताद्य 'म$_{4, 5, 11}$
नास्तिक-वाद्य, म$_{2, 3, 10}$ मान् कृतवान्
''म$_{1}$ सुपको म$_{2}$ वा शक्तो ''म$_{2, 3}$
धान्य्~धान्य)

मान् कलको > द$_{8, 11}$ नास्तिको
मान् मतो वापि
''द$_{10, 11}$ तथा, द$_{5, 6}$ कश्चिद्~तदा)

अत परं म$_{1-4, 7, 9, 11}$ च
ना-मृष्ट शुद्ध म चा दाता ना-स्रग् गन्धो न चान् चजु ॥११५०॥
('म$_{2, 3}$ ना मिष्ट°, ना शाता 'न ना सुगन्धो म$_{1}$ व$_{1}$ वान् चजु)
अत परं म$_{1, 4, 7, 9, 11}$ च, ११४७ परं क$_{1}$ म$_{5, 6, 8, 2}$
न दु स्त्री पुरुषः कश्चिन् न चासीद् अन् अलङ्कृत ॥
रूप चातुर्य-माधुर्य शीलाचार-गुणान्विता ।
नार्यस्य चासन्न् अयोध्याया मृष्टाभरण-वाससः ॥
नान्-आत्मवान् न च क्रूरो न विरूपो न चालसः ।
कश्चिद् आसीद् अयोध्यायां ना श्रीमान् ना-महाशन ॥११५०॥

अत परं द$_{1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 11}$
ना-पद भक्त विद् अभवासीन्
का व्रतो ना सहस्र दः ॥११६०॥
('द$_{8, 10}$ ना व्रतो
द$_{1, 10}$ ना-सहस्रवान्)

('ब$_{1}$ चापल ~चालस'
''ब$_{1}$ ना-महाशय, ब$_{1}$ भात
ना महाशन, ब$_{2}$ ना महा धन, ब$_{3}$
ना महा मना)

('म $_{3}$ वासीद्
'म$_{2, 4, 7, 9-11}$ चार°~रूप°
'म$_{1, 4, 7, 11}$ <ब$_{1, 4}$> 'गुणान्वित
'क$_{1}$ म$_{5, 6-8, 10}$ 'भूषिता ~ 'वासस
°-१° म$_{12}$ नास्ति ॥
'क$_{1}$ म$_{5, 6, 8}$ न चालिश, म$_{2, 3}$ न
चाऽलस ~न चालस)

ब$_{1}$ भयान्वित

१२^{1} क$_{1}$ म$_{2, 3, 6}$ चोद्विग्नो
१२^{1} म$_{1}$ न क्रूरो, म$_{4}$ नानरो~नातुरो
म$_{1, 2, 3, 7, 11}$ <ब$_{1, 4}$> भयातुरः

द$_{1, 10}$ निद्रितः~न दीनः

१२^{1} अधिपाठः द
कश्चिन् नरो वा नारी वा
ना श्रीमान् नान्य् अ रूपवान् ॥११८०॥

१२^{1} क$_{1}$ म$_{2, 3}$ शक्तो~शक्यो
१३^{1} क$_{1}$ म$_{5, 6, 8}$ <ब$_{2, 4}$> वर्ण श्रेष्ठान्
म$_{4, 6}$ पूरयन्त ~पूजयन्तः
१३^{2} <ब$_{1}$ पितॄन्> ग$_{1}$ अपि~तथा

द$_{11}$ 'पूजना .

पश्चिम-विशेषाः १.६.२४	१.६.२५	दक्षिणापथ-विशेषाः १.६.२२
	आसन् दीर्घायुषस् तत्र	दीर्घायुषो नराः सर्वे
	नराः सत्य-परायणाः ॥१३॥	धर्मं सत्यं च संश्रिताः ॥
	एवम् इक्ष्वाकु-नाथेन	सा तेनेक्ष्वाकु-नाथेन
	पालिता साभवत् पुरी ।	पुरी सु-परिरक्षिता ।
	यथा पुरस्तान् मनुना	
	मानवेन्द्रेण भूर् इयम् ॥१४॥	* धीमता
	योधानाम् अग्नि-कल्पानां	
	संयुगेष्व् अ-निवर्तिनाम् ।	पेशलानाम् अ-मर्पिणाम् ।
	गुप्ता पुरी सहस्रैः सा	संपूर्णा कृत-विद्यानां
	सिंहैर् इव गिरेर् गुहा ॥१५॥	गुहा केसरिणाम् इव ॥
	काम्बोजदेश-जैश् चैव	काम्बोज-विषये जातैर्
* वानायु-जैस् तथा	हयैर् हरि-हयोपमैः ।	वाह्लीकैश् च हयोत्तमैः ।

१३[३] अधिपाठः द
कृत-शाश् च वदान्याश् च
शूरा विक्रम-संयुताः ।११९*।

१३[४] अधिपाठः द
सहिताः पुत्र-पौत्रैश् च
नित्यं स्त्रीभिः पुरोत्तमे ।१२०*।

१३[४] अधिपाठः क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ प$_{२.३}$ पर्वे सर्वत्र (व$_{१}$ प्रान्ते, १२०* परं द)

ब्रह्म पर्यचरत् क्षत्रं
वैश्याः क्षत्रम् अनुव्रताः ।
शूद्राश् चैवापि वर्णांस् त्रीन्
शुश्रूषन्तो ऽन्-असूयवः ॥१२१*॥
([१]य$_{४}$ ब्रह्मचर्यं चरत. [२]य$_{४}$ क्षेत्रम्)

क्षत्रं ब्रह्म-मुखं चासीद्

शूद्राः स्व-धर्म-निरतास्
त्रीन् वर्णान् उपचारिणः ॥
([१]द$_{९.११}$ °कर्म°~°धर्म°)

१३[४] अधिपाठः क$_{१}$ म$_{५.६.८.१२}$ प$_{२.३}$,१२१* परं म$_{१-४.७.९-११}$ व$_{१.४}$
आसीत् क्षत्रं ब्रह्म-मुखं विट्-शूद्रं राज-भक्तिमत् ।
न योनि-संकरश् चापि तत्र नाचार-संकरः ॥१२२*॥
([१]य$_{४}$ क्षेत्रं. [४]य$_{२}$ न तत्राचार-संकरः)
([१-१]म$_{२.३}$ नास्ति ॥ [१]म$_{८}$ क्षात्रं. म$_{७}$ <य$_{४}$> °मुख्यं)

१४[१] व$_{१}$ मुनिना, व$_{१}$ प्रान्ते मनुना.

१५[२] व$_{१}$ संयोगेष्व्, व$_{१}$ प्रान्ते संयुगेष्व्.

१६[१] <म$_{७}$ वानायु-जैस् तथा>

१६[१] म$_{१.४.७-११}$ चापि, म$_{५}$ इव~चैव.
म$_{२.३}$ वलाकैश् च वनायु-जैः.

१५[१] द$_{९-११}$ मन्त्रि°~अग्नि°.
१५[२] द$_{३}$ मनस्विनां, द$_{४.९.११}$ महर्षिणां.

१६[२] अधिपाठः व <म$_{२.३.७}$>
नदी-जैर् वाह्लि-जैश् चापि
कीर्णा हरि-हयोपमैः ।१२३*।

१६[२] अधिपाठः द
वनायु-जैर् नदी-जैश् च
पूर्णा हरि-हयोत्तमैः ।१२४*।

बङ्ग विशेषाः १.६.२८	१.६.२८	दक्षिणापथ विशेषाः १.६.२६
	आ योजनाद् वा भूयो वा साति-धामा व्यकाशत ॥१६॥	सा योजने च द्वे भूयः सत्य-नामा प्रकाशते ॥

[१]ब$_{१,३}$ <म$_{२,३}$>बाह्लिकैस्. ब$_{२,३,४}$
<म$_{२,३}$> चैव.
<म$_{७}$> चाव-~चापि.
<म$_{२,३}$>हयैर् ~ कीर्णा.

([१]द$_{११}$ सपूर्णा सा हयोत्तमै.)

१६[१] अथिपाठः क$_{१}$ म$_{५.६-८,१२}$ वर्जे सर्वत्र, १२२१* पर म$_{२,३,७}$ ब$_{३}$, १२४* पर द

दिव्य-पर्वत-जैस् चापि
गजैर् हैमवतैस् तथा ।
सत्व-वीर-गुणोपेतैः
शूरैर् व्याल-चेष्टितै ।
पद्माञ्जन-कुलोद्भूतैर्
भद्र-मन्द्र-मृगान्वये ॥१२५*॥
([१]ब चैव ~ चापि
[२]ब <म$_{१,२,७}$> नागैर् ~ गजैर्.
[३]ब <म$_{१,४,७-९,११}$>°वीर्य° ~ °वीर°
[४]ब$_{३}$ °कुलोत्पन्नैर् ~ °कुलोद्भूतैर्)

([१२]म$_{२,३}$ नास्ति ॥
म$_{४,११}$ °कुलोपेतैर् ~ °कुलोद्भूतैर्)

विन्ध्य-पर्वत-जैर्
मत्तै. पूर्णा हैमवतैर् अपि ।
मदान्वितैर् अति-बलैर्
मातङ्गै. पर्वतोपमैः ।
ऐरावत-कुलीनैश् च
महापद्म-कुलैस् तथा ॥
([५६]द$_{२}$ ऐरावत-कुलैश् चैव
पुण्डरीक-कुलैस् तथा)

१६[१] पर क$_{१}$ म$_{५,६,८,१२}$ १२५* परं म$_{१,४,७,९-११}$ प
सा पुरी बहुभिः कीर्णा तथासीद् गन्ध-हस्तिभिः ॥१२६*॥
([१]म$_{२}$ पुरी बहुभिर् आकीर्णा.
[२]म$_{१,४,७,९-११}$ सदा ~ तथा)

अतः परं द
अञ्जनाद् अपि निष्पन्नैर्
वामनाद् अपि च द्विपै. ।
भद्रैर् मन्द्रैर् मृगैश् चैव
भद्र-मन्द्र-मृगैस् तथा ॥
भद्र-मन्द्रैर् भद्र-मृगैर्
मृग-मन्द्रैश् च सा पुरी ।
नित्य मत्तै. सदा पूर्णा
नागैर् अचल-संनिभै ॥१२७*॥
([१]द$_{८-१०}$ निष्क्रान्तैर् ~ निष्पन्नैर्)

१६[१] म$_{१}$ सा योजने द्वे तु भूता,
म$_{४,९-११}$ सा योजन द्वय भूमेः.
१६[२] म$_{१,४,९-११}$ सत्य-नामा प्रकाशते,
म$_{२,३}$ सत्या नाम प्रकाशते

१६[४] अथिपाठ क$_{१}$ म$_{५,६,८,१२}$ वर्जे सर्वत्र

सा पुरी यत्र राजासीत् पुरा दशरथो ऽन् अघ. ॥१२८*॥
([१]ब राजाभूत्, ब$_{१}$ प्रान्ते राजासीत्)
([१]म$_{४,७,९-११}$ राजा ~ पुरा.
म$_{१}$ दशरथो नृ प)

यस्यां दशरथो राजा वसन् जगद् अपालयत् ।
([१]द$_{३}$ तस्यां ~ यस्यां)

अतः पर द
तां पुरीं महा-तेजा
राजा दशरथो महान् ।

वङ्ग-विशेषाः १.६.२९	१.६.२९	दक्षिणापथ-विशेषाः १.६.२८
	तां सत्-पथां वै दृढ-तोरणाकुलां महर्द्धिभिर् वेश्म-शतैर् अलंकृताम्। पुरीं सभोद्यानवतीम् अन्-उत्तमां स कोसलेन्द्रो नृ-पतिर् व्यपालयत् ॥१७॥ इत्य् आर्षे रामायण आदि-काण्डे षष्ठः सर्गः ॥६॥	* सत्य-नामां दृढ-तोरणार्गलां गृहैर् विचित्रैर् उपशोभितां शिवाम्। पुरीम् अयोध्यां नृ-सहस्र-संकुलां शशास वै शक्र-समो मही-पतिः ॥
		शशास शमितामित्रो नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥१२९*॥
१७^{१} व$_{२}$ सत्य-कामां, व$_{१.३}$ सत्य-धाम्नीं.	म$_{१-३.७}$ <व$_{१.४}$ (व$_{१}$ प्रान्ते)> सत्य-नाम्नीं, म$_{४.९}$ सत्य-वादी ~ सत्-पथां वै. १७^{२} म$_{७}$ समाकुलाम् ~ अलंकृताम्.	<म$_{१-४.१०}$ व$_{१}$ °तोरणार्गलाम्, व$_{१}$ प्रान्ते °तोरणाकुलां>
१७^{३} व$_{१}$ प्रान्ते सहोद्यान° ~ सभोद्यान°. १७^{४} व$_{१}$ न्यपालयत्.	क$_{१}$ म$_{५.११.१२}$ द्य् ~ व्य्.	द$_{७.१२}$ नृप-सिंह-संकुलाम्.

अवसान-वचनम् ॥

व$_{२}$ राज्य-वर्णनं पञ्चमः सर्गः, व$_{३}$ आदि-काण्डे राज-वर्णना, व$_{४}$ राज-वर्णना नाम सर्गः ~ आदि-काण्डे षष्ठः सर्गः. व$_{१}$ इत्य् आदि-काण्डे राज-वर्णना.	क$_{१}$ म$_{५.६}$ बाल-काण्डे अयोध्यायां दशरथ-सौराज्य-वर्णनं नाम (म$_{५}$ नाम षष्ठः) सर्गः, म$_{१-४.९.११}$ आदि-काण्डे राज-वर्णनं नाम (म$_{२.४}$ नाम षष्ठः) सर्गः, म$_{७}$ महर्षि-वाल्मीकि-विरचिते राज-वर्णनं नाम षष्टमः सर्गः, म$_{८}$ बाल-काण्डे × × × षष्ठः सर्गः, म$_{१०}$ दशरथ-सौराज्य-वर्णनं नाम सर्गः, म$_{१२}$ बाल-काण्डे दशरथ-वर्णनं नाम षष्ठः सर्गः ~ आदि-काण्डे षष्ठः सर्गः.	द$_{१-३.५}$ श्रीमद्- ~ आर्षे. द$_{८}$ श्री-रामायणे, द$_{९.११}$ श्रीमद्-वाल्मीकि-, द$_{१०}$ रामायणे वाल्मीकिये ~ रामायणे. द$_{१-५.७-९.११.१२}$ बाल-काण्डे, द बाल-काण्डे नाम ~ आदि-काण्डे.

